

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**FİNANSAL YENİLİKLERİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNE OLAN
ETKİLERİ**

Ömer Faruk AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EYLÜL – 2020**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

FİNANSAL YENİLİKLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE OLAN ETKİLERİ

DANIŞMAN: Prof. Dr. Seyhan TAŞ

JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAYLAN (Üye)

JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Hacı Hayrettin TIRAŞ (Üye)

Ömer Faruk AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EYLÜL - 2020**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FİNANSAL YENİLİKLERİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNE OLAN
ETKİLERİ**

Ömer Faruk AYDIN

Danışman : Prof. Dr. Seyhan TAŞ
Yıl : 2020, Sayfa: 67+IX
Jüri : Prof. Dr. Seyhan TAŞ (Başkan)
: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAYLAN (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Hacı Hayrettin TIRAŞ (Üye)

Finansal piyasalar 1980’li yıllardan itibaren hızla gelişerek ulusal sınırları aşmıştır. Özellikle bankacılık sektöründe modernizasyon ve yeniden yapılanma süreci içerisinde hızlı gelişen teknolojik gelişmeler, finans piyasalarında yaşanan küreselleşme, finans kurumları arasındaki artan rekabet ve ödeme sistemlerindeki yenilikler yeni finansal hizmetleri, araçları ve araçları ortaya çıkarmıştır. Finansal piyasalarda yaşanan bu gelişmeler finansal yeniliklere neden olmuştur. Finansal yenilik sürecinde yaşanan gelişmelerin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin incelenmesi, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar, finansal yeniliklerin istihdam, rekabet, verimlilik ve karlılık boyutlarıyla Türk bankacılık sektörünü olumlu etkilediğini göstermiştir. Finansal yeniliklerin ortaya çıkışında teknolojinin önemli bir katkısı olduğundan, bu alanda devlete internet alt yapısının güçlendirilmesi ile finansal yenilik sürecini takip edebilecek ve yeni gelişmeleri sisteme uyarlayabilecek nitelikli personel açığının giderilmesine yönelik bazı sorumluluklar düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Yenilikler, Teknolojik Gelişmeler, Türk Bankacılık Sektörü.

**DEPARTMENT OF ECONOMICS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**THE EFFECTS OF FINANCIAL INNOVATIONS
ON THE TURKISH BANKING SECTOR**

Ömer Faruk AYDIN

Supervisor : Prof. Dr. Seyhan TAŞ

Year : 2020, Pages: 67+IX

**Jury : Prof. Dr. Seyhan TAŞ (Chairperson)
: Assist. Prof. Dr. Mustafa BAYLAN (Member)
: Assist. Prof. Dr. Hacı Hayrettin TIRAŞ (Member)**

Financial markets have developed rapidly since the 1980s and crossed national borders. Especially in the banking sector, rapid technological developments in the modernization and restructuring process, globalization in financial markets, increasing competition among financial institutions and innovations in payment systems have revealed new financial services, tools and intermediaries. These developments in financial markets caused financial innovations. The purpose of this study is to examine the effects of the developments in the financial innovation process on the Turkish banking sector. The results indicated that financial innovations would positively affect the Turkish banking sector with their employment, competition, efficiency and profitability dimensions. Since technology is a significant contribution to the emergence of financial innovations, there are some responsibilities towards the government in this field, by strengthening the internet infrastructure, to eliminate the shortage of qualified personnel who can follow the financial innovation process and adapt new developments to the system.

Keywords: Financial Innovations, Technological Developments, Turkish Banking Sector.

ÖN SÖZ

1980'li yıllardan itibaren hızlı teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak bankacılık sektörü modernizasyon ve yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreç, finans kurumları arasındaki rekabeti artırırken, ödeme sistemlerinde de yenilikleri beraberinde getirmiştir. Finansal piyasalarda yaşanan tüm bu gelişmeler, finansal yeniliklerin önünü açmıştır. Finansal yeniliklerin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, öncelikle tez konunun seçilmesinden tamamlanmasına kadar geçen sürede katkı ve yardımlarını hiç esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Seyhan TAŞ'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca sayın Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAYLAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Hacı Hayrettin TIRAŞ hocama katkılarından dolayı ayrı ayrı teşekkür ederim.

Ayrıca benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme minnettar olduğumu belirtirim.

Ömer Faruk AYDIN
Kahramanmaraş - 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	2
3. FİNANSAL YENİLİKLERLE İLGİLİ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKEN VE EĞİLİMLER	6
3.1. Finansal Yenilik Kavramı	6
3.1.1. Finansal Yeniliklerin Tanımı.....	6
3.1.2. Finansal Yeniliklerin Özellikleri	7
3.2. Finansal Yeniliklerin Gelişimi	7
3.3. Finansal Yeniliklerin Etkinliği.....	9
3.4. Finansal Yeniliklere Neden Olan Faktörler	10
3.4.1. Enflasyon Oranlarındaki Dalgalanmalar	10
3.4.2. Faiz Oranlarındaki Dalgalanmalar	10
3.4.3. Ekonomik Büyüme	10
3.4.4. Teknolojik Gelişmeler	11
3.4.5. Finansal Liberalizasyon.....	12
3.4.6. Yasal Düzenlemeler.....	12
3.5. Finansal Yenilik Türleri	13
3.5.1. Ürün Yenilikleri.....	13
3.5.1.1. Futures (Vadeli İşlem)Sözleşmeleri.....	13
3.5.1.2. Opsiyon Sözleşmeleri	15
3.5.1.3. Swap (Takas) Sözleşmeleri.....	16
3.5.1.4. Forward Sözleşmeleri	18
3.5.2. Süreç Yenilikleri.....	20
3.5.2.1. Otomatik Vezne Makinası (Automatic Teller Machine, ATM)	20
3.5.2.2. Kredi Kartları.....	21
3.5.2.3. Banka Kartları.....	21
3.5.2.4. İnternet Bankacılığı.....	22
3.5.2.5. Elektronik Fon Transferi (Electronic Funds Transfer, EFT)	22
3.5.2.6. Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi (EFTPOS)	22
3.5.2.7. Elektronik Para	23
3.5.2.8. Görüntülü İşlem Merkezi (Video Teller Machine, VTM).....	23
3.5.2.9. Telefon Bankacılığı.....	24
3.5.2.10Yakın Alan İletişimi (Near Field Communication, NFC)	24
3.5.2.11. SWIFT	25
3.5.3. Organizasyonel Yenilikler	25
4. TÜRKİYE'DE FİNANSAL YENİLİKLER.....	26
4.1. Türkiye'de Finansal Sistem.....	26
4.1.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	26
4.1.2. Türkiye Bankalar Birliği.....	27
4.1.3. Türkiye'de Bankacılık Sistemi	28
4.1.4. Türk Sermaye Piyasaları.....	30

4.1.5. Borsa İstanbul.....	30
4.2. Türkiye’de Finansal Yeniliklerin Değerlendirilmesi	31
4.2.1. Ürün Yenilikleri.....	31
4.2.2. Süreç Yenilikleri.....	34
4.2.3. Organizasyonel Yenilikler.....	39
5. FİNANSAL YENİLİKLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	42
5.1. Finansal Yeniliklerin Etkileri	42
5.1.1. Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkileri	42
5.1.2. Ticarete Olan Etkileri	43
5.1.3. Finansal Piyasalara Olan Etkileri	44
5.1.4. Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	46
5.1.4.1. İstihdam Yapısına Etkileri	46
5.1.4.2. Rekabet Yapısına Etkileri	51
5.1.4.3. Verimliliğe Etkileri	53
5.1.4.4. Kârlılığa Etkileri	56
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	60
KAYNAKLAR	52
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATM	Otomatik Vezne Makinesi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BES	Bireysel Emeklilik Sistemi
BİST	Borsa İstanbul
EFT	Elektronik Fon Transferi
EFTPOS	Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi
EMKT	Elektronik Menkul Kıymet Transfer
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
NFC	Near Field Communication (Yakın Alan İletişimi)
POS	Point of Sales (Satış Noktası Terminalleri)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
VİOP	Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası
VTM	Video Teller Machine (Görüntülü İşlem Merkezi)

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1. BİST’de İşlem Hacmi ve İşlem Miktarları	32
Tablo 4.2. VİOP, Toplam İşlem Hacmi	33
Tablo 4.3.VİOP’da Yerli ve Yabancıların Dağılımı.....	33
Tablo 4.4. EFT-EMKT Toplam Ödeme Tutarları	34
Tablo 4.5. POS, ATM ve Kart Sayıları	35
Tablo 4.6. İnternet Bankacılığında Finansal İşlemler	36
Tablo 4.7. İnternet Bankacılığında Yatırım İşlemleri	37
Tablo 4.8. Mobil Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayıları .	38
Tablo 5.1.Türk Bankacılık Sektöründe Öğrenim Düzeyine Göre Personel Sayıları	47
Tablo 5.2. Türk Bankacılık Sektöründe Çalışanların Öğrenim Düzeyleri	48
Tablo 5.3. Türk Bankacılık Sektöründe Personel-Şube Sayıları ve Oranları	49
Tablo 5.4. Çağrı Merkezinde Çalışanların Sayısı ve Sektör İçindeki Oranları	51
Tablo 5.5. Net Faiz Gelirlerinin Toplam Aktifler ve Toplam Nakdi Kredilerin Toplam Mevduat İçerisindeki Payları	52
Tablo 5.6. Ortalama Personel Başına Düşen Ortalama Toplam Aktifler ve Toplam Mevduatlar.	54
Tablo 5.7. İşletme Giderlerinin Ortalama Toplam Aktifler İçindeki Payı	55
Tablo 5.8. Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmet Gelirlerinin Toplam Gelirler İçindeki Payı	55
Tablo 5.9. Net Karın Ortalama Toplam Aktifler İçindeki Payı	56
Tablo 5.10. Net Karın Ortalama Öz Kaynaklar İçindeki Payı	57
Tablo 5.11. Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmet Gelirlerinin İşletme Giderleri İçindeki Payı	58

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 4.1. İnternette yapılan Kartlı Ödeme Tutarları (Milyar TL)	37
Şekil 5.1. Türk Bankacılık Sektöründe Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Çalışan Oranları	46
Şekil 5.2. Şube Başına Düşen Toplam Personel Sayısı	50

1. GİRİŞ

Finansal piyasalar 1980'li yıllardan itibaren hızla gelişerek ulusal sınırları aşmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler finansal yeniliklerde hızlı bir gelişim sürecini başlatmıştır. Özellikle bankacılık sektöründe modernizasyon ve yeniden yapılanma süreci içerisinde hızlı gelişen teknolojik gelişmeler, finans piyasalarda yaşanan küreselleşme, finans kurumları arasında yaşanan hızlı rekabet ile ödeme sistemlerindeki yenilikler yeni finansal hizmetleri, araçları ve aracılardan ortaya çıkışına neden olmuştur. Ürün, süreç ve organizasyonel yenilikler olarak karşımıza çıkan finansal yeniliklerin, piyasaların etkinliğine, verimliliğine ve maliyetlerin düşürülmesine pozitif katkı sağladığı görülmektedir.

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen finansal liberalizasyon ile birlikte finans sektörü önemli hale gelmiş ve 80'li yıllardan sonra finans sektörü ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Türk finans sektörü teknoloji ve iletişim alanındaki gelişimlere kayıtsız kalmamış, bu durum yeni ürün, süreç ve organizasyon bağlamında finansal yeniliklerin gelişimini hızlandırmıştır.

Finansal yeniliklerin Türk bankacılık sektörü tarafından hızlı bir şekilde benimsenmesi, sektörü daha rekabetçi hale getirmiştir. Bu çerçevede bankalar yeni ürünleri tüketicilerin hizmetine sunma yarışına girmişler, teknolojik gelişmelere de bağlı olarak müşterilere daha hızlı ve kolay hizmet verebilmek adına internet ve mobil bankacılık işlemlerinde hızlı bir gelişim olmuştur. Bu sayede bankalara duyulan ihtiyaç azalmış, müşteriler bankaya uğramadan Elektronik Fon Transferi (EFT), havale, kredi ve döviz işlemleri gibi birçok bankacılık hizmetini mobil bankacılık yardımıyla tek işlemle yapabilir hale gelmişlerdir.

Finansal yeniliklerin tüketim, tasarruf, ticaret, finansal piyasalar, ekonomi ve bankacılık sektörü üzerinde bir takım etkilere sahiptir. Finansal yenilik sürecinde yaşanan gelişmelerin Türk Bankacılık sektörüne olan etkilerinin incelenmesi, bu tezin amacını oluşturmaktadır.

Finansal yeniliklerin Türk bankacılık sektörüne olan etkileri, bankacılık sektöründen elde edilen istatistik veriler yardımıyla incelenip, analiz edilmektedir.

Tez beş bölümden oluşmaktadır: Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde, finansal yeniliklerle ilgili makroekonomik değişken ve eğilimler bağlamında, finansal yenilik kavramı ve finansal yeniliklerin gelişimi açıklanmaktadır. Finansal yeniliklerin etkinliği, finansal yeniliklere neden olan faktörler ve finansal yenilik türleri yine bu bölüm içerisinde incelenmektedir. İkinci bölümde, Türkiye'de finansal yenilikler açıklanmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak Türkiye'nin finansal sistemi tanıtıldıktan sonra, Türkiye'de finansal yenilik türlerine yer verilmektedir. Üçüncü bölümde, finansal yeniliklerin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu bağlamda finansal yeniliklerin bankacılık sektörü dışındaki etkileri açıklanmakta ve akabinde finansal yeniliklerin Türk bankacılık sektörü olan etkileri istihdam, rekabet, verimlilik ve karlılık boyutlarıyla ele alınmaktadır. Tezin son bölümü, sonuç ve tartışma kısmına ayrılmış olup, ulaşılan sonuçlara bağlı olarak önerilere yer verilmektedir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Finansal yenilikler konusunda gerek ulusal gerek uluslararası bağlamda birçok çalışmaya tanık olmaktadır. Konumuz itibarıyla bu çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

Kaplan (1999), çalışmasında 1970'li yıllardan sonra dünyada hızlı bir gelişim seyreden finansal yeniliklerin ortaya çıkış sebepleri ile bu yeniliklerin piyasalar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışmanın sonucunda, finansal yeniliklerdeki artışın para arzını, para talebini etkilediği ve bunlarla birlikte aktarım mekanizmasında da değişikliklere neden olduğuna ilişkin bulgulara erişilmiştir. Bu kapsamda, finansal yeniliklerin bir sonucu olarak bireylerin para talepleri azalmakta, para arzı ile rezerv çarpanı da artmaktadır.

Ketenci (2005), nakit paraya alternatif olarak geliştirilen ödeme araçlarının nakit para kullanımını etkileyip etkilemediğinin araştırıldığı çalışmada, Ankara'da ikamet eden rastgele seçilen 100 kişi ile yapılan telefon görüşmesi yapılmış ve bu görüşme neticesinde elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Birinci olarak, ödeme araçlarının gelişiminde tüketici alışkanlıklarının önemli olduğu, eski alışkanlıkların terkedilip yeniliklere uyum sağlamanın zaman aldığı ifade edilmiştir. İkinci olarak, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi ödeme araçlarının gelişimini etkileyecek bir diğer önemli faktör olarak belirlenmiştir. Son olarak, nakit para dışında ödeme araçlarının güvenilirliğine olan inancın henüz tam oluşmamış olması da ödeme araçlarının gelişimini etkileyen bir faktör olduğu bu çalışma ile ortaya konulmuştur.

Yardım (2005), çalışmasında finansal yeniliklerin piyasalar ve ekonomi üzerine olası etkileri tartışılmakta ve Türk finans sisteminde finansal yeniliklerin kullanımı ve etkileri ortaya konmaya çalışılmaktadır. Literatür çalışması sonucunda, finansal yeniliklerin ekonomik etkileri ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğu, konunun çok yeni olması ve yeniliklerin sürekli olarak farklı biçimlerde ortaya çıkması, bunun en önemli nedeni olarak gösterilmiştir. Kesin olmamakla birlikte, finansal yeniliklerin piyasaların gelişimine olumlu katkı sağlamasına rağmen, yenilik sürecinin para arzı ve talebi üzerinde bir belirsizlik oluşturması, para politikalarını uygulayan para otoritelerinin karar alma süreçlerini etkilediğine ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır.

Lerner ve Tufono (2009), finansal yenilik literatürünü inceledikleri çalışmalarında, finansal yeniliklerle ve yeniliklerin diğer biçimleri arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri açıklamaktadırlar. Ayrıca finansal yeniliklerin sosyal refah çıkarımları bir araştırma ile ortaya koymaktadırlar.

Ayyıldız (2011), çalışmasında finansal yeniliklerin bireysel kredilendirme sürecine etkisi SPSS istatistik paket programı kullanılarak doğrusal ve çoklu regresyon analizleri yardımıyla incelemiştir. 2002-2010 dönemini kapsayan çalışmada, açıklayıcı değişken değişken olarak; toplam bireysel kredi miktarı bağımsız değişkenler olarak hazine bonusu faizi, kamu bankalarının toplam bankalar içerisindeki yüzdelik payı, toplam protesto edilen senet ve toplam kredi kartı sayıları ile toplam ATM sayılarını kullanmıştır. Ampirik bulgular, bireysel kredilerdeki bir birimlik artışın, ilgili dönemler dikkate alındığında, protesto edilen senet sayısını, toplam ATM sayısını, bono faizini ve kredi kartı sayısını artırdığını göstermiştir.

Blach (2011), finansal yeniliklerin modern finansal sistem içindeki rolünü tartışmaktadır. Bu kapsamda konu ile ilgili temel problemleri ve tanımlamaları belirlemeye ve sistemleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, finansal yeniliklere ilişkin problemin ve onların finansal sistemdeki rolünün karmaşık olduğunu ve bu alanla ilgili hem teorik hem de uygulamalı çalışmaların yapılabileceği açıklanmaktadır.

Aldış (2012), finansal yeniliklerin Türkiye'deki gelişimini ve etkilerini genel olarak incelemektedir. Çalışmanın sonucuna göre, Türkiye'de banka kartı ve kredi kartı kullanımının her yıl bir önceki yıla oranla arttığı, bilişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve elektronik bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla elektronik bankacılık alt yapısı oluşturulduğu ve bankaların verdikleri hizmetleri internet ortamına taşıdıkları belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de internet üzerinden yapılan elektronik ticaretin de artarak devam ettiği, özellikle 2000'li yıllarda daha da artan teknoloji kullanımının, yeni finansal ürün ve araçların kullanımını yaygınlaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öncü (2012) tarafından yapılan tez çalışması ile finansal yeniliklerin hizmet işletmelerinin performansını ne ölçüde etkilediği incelenmiştir. Çalışmada görüşme tekniğine dayanan Balanced Scorecard Modeli kullanılmıştır. Bu model çerçevesinde finansal, müşteri, içsel süreç, öğrenme ve gelişme boyutlarına yönelik görüşme soruları belirlenmiştir. 14 işletmeden veri elde edilerek yapılan çalışmanın sonuçları, finansal yenilik bağlamında bazı hizmet işletmelerinin bir kısım faaliyetler içerisinde olduklarını göstermiştir.

Nyambariga (2013), çalışması ile finansal yeniliğin Kenya'daki ticari bankaların performansı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik dört değişken kullanılmıştır: internet bankacılığı, ajans bankacılığı, ATM'ler ve plastik kart kullanımı. Veriler Merkez Bankasından alınmış olup, SPSS doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışmada, internet bankacılığının, ATM'lerin ve kart kullanımının Kenya'daki ticari bankaların performansı üzerinde pozitif etkide bulunduğu ilişki sonuçları elde edilmiştir.

Kutukız (2013), çalışmasında 1993-2001 dönemi için finansal yeniliklerin (kredi kartlarının kullanımı, elektronik fon transferi, vadeli döviz işlemleri, swap işlemleri, repo-ters repo işlemleri, futures, opsiyonlar, tahvil ve bono işlemleri) ayrı ayrı enflasyon ve M3A parasal değer üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yöntem olarak katlı korelasyon ve regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada, elektronik fon transferi, vadeli döviz işlemleri, swap işlemleri, futures işlemleri, opsiyon işlemleri ve kredi kart işlemlerinin enflasyon üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı, finansal yeniliklerden sadece elektronik fon transferi ve vadeli döviz işlemleri ile M3A arasında bir ilişkinin olduğu, diğer finansal yeniliklerin ise etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca finansal yeniliklerdeki hızlı artışın para talebi üzerinde azaltıcı bir etki yaptığı buna karşılık para çarpanları ile para arzları üzerinde ise arttırıcı bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Frame ve White (2014), çalışmalarında 1980 yılından günümüze bankacılıkta finansal yenilik ve teknolojik değişim üzerine bir literatür incelemesi yapmışlardır. Bu amaçla finansal sistemin rolünü tanımlayıp, teknolojik değişimin ve finansal yeniliğin nasıl sosyal refahı etkileyebileceğini tartışmaktadırlar.

Şerifoğlu (2014), tez çalışması ile finansal yeniliklerin para politikası üzerinde yarattığı etki ve bu etkinin Türkiye açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, finansal yeniliklerin ekonomik açıdan kaynaklara erişimi kolaylaştırdığı, işlem maliyetlerini düşürdüğü, yeni yatırım fırsatlarını yarattığı ve risk iştahını artırarak piyasalarda kırılğanlıkları artırarak para politikalarını etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Sonuç olarak, bilgi ve iletişim teknolojisi geliştikçe, piyasaların birbirine daha bağımlı hale geldiği ve finansal ürün ve süreçlerin hayatın ayrılmaz bir parçası haline dönüştüğü açıklanmaktadır.

Hergüner (2015) tarafından yapılan bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki finansal yeniliklerden olan kredi kartı taksitleri ile altın hesaplarının incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu çalışma ile bu iki finansal yeniliğin Türkiye'deki piyasalar ve

makroekonomik göstergeler bağlamında incelenmesi ile literatürdeki boşluk doldurulmak istenmiştir. Çalışmanın sonucunda, kurumsal ve kültürel faktörlerin bu iki finansal yeniliğin ortaya çıkışına ve de piyasaların gelişimine etki ettiğini ve aynı zamanda bu finansal yeniliklerin makroekonomik göstergelerin seyrini de değiştirebileceğini göstermiştir.

Cherotich vd., (2015) tarafından yapılan çalışmada, Kenya’da finansal yeniliklerin ticari bankalar üzerindeki performans etkileri incelenmiştir. Regresyon modeli kullanılarak 44 bankayı içeren çalışmalarında, finansal yenilikler ile finansal performans arasında güçlü pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Ajide (2016), artan banka rekabetiyle finansal yeniliğin sekiz Afrika ülkesi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Panel veri analiz yöntemiyle yapılan çalışma 2000-2013 yılları arasında kapsamaktadır. Çalışmada finansal yenilik verileri olarak M3 olarak ifade edilen para arzı miktarının M1 para arzı miktarına oranı ve özel sektöre verilen kredi büyüme oranının GSYH’ya oranı kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, özel sektöre verilen kredi büyümesi ile kalkınma arasında pozitif bir ilişki bulunurken, diğer finansal yenilik göstergesi ile kalkınma arasında ise istatistiksel anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Bu sonuçlar, ekonomik büyüme veya kalkınmanın seçilen finansal yenilik göstergesine duyarlı olduğunu göstermektedir.

Gündoğdu ve Taşkın (2017), Türk bankacılık sisteminde karlılık ile internet bankacılığı, telefon bankacılığı ve kredi kart kullanımları arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemiştir. Basit regresyon analiz yöntemini kullandıkları çalışmalarında, karlılığı bağımlı değişken olarak almışlardır. Regresyon sonuçları sadece kredi kart kullanımının varlık, hisse senedi getirileri ve net faiz marjini üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu göstermiştir.

Qamruzzaman ve Jianguo (2017), çalışmalarında, finansal yenilik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Bangladeş ülkesi için 1980-2016 dönemi için incelemiştir. Çalışmada finansal yenilik verisi olarak özel sektöre verilen kredilerin GSYH’ya yüzdesel oranı ile geniş para arzının dar para arzına oranının (M2/M1) GSYH içindeki yüzdesel payı kullanılmıştır. Sonuçlar, gerek kısa ve gerekse uzun dönemde finansal yenilik değişken katsayılarının pozitif ve anlamlı olduğunu göstermiş, bu sonuçlara göre, Bangladeş hükümetinin finansal sistem içinde yer alan finansal yenilikleri teşvik etmesi önerilmiştir.

Kocaşlı (2017), 2002-2013 dönemini kapsayan çalışmada, yeni teknolojilerin Türk bankacılık sektörüne olan etkilerini ekonomik çerçevede incelemiştir. Çalışmada, bankacılık sektörünün verimlilik artışında ve sektörün daha rekabetçi hale gelmesinde yeni teknolojilerin önemli bir katkısının olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte, sektörün karlılık oranlarında genel olarak bir azalma tespit edilmesine karşılık, sektörün karlılığında teknolojiye dayanan ürün ve hizmetlerin olumlu katkı yaptığına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, yeni teknolojilerin Türk bankacılık sektöründe yaygınlaşması, eğitim düzeyi yüksek personelin istihdam artışına da önemli katkı sağlamıştır.

Özbek (2017) çalışmada Türk bankacılık sektöründe 2015 yılında faaliyet gösteren ve araştırma kapsamında incelenen bankaların müşterilerine sundukları ürün/hizmet çeşitliliğinin düzeyleri ile bankaların ekonomik ve finansal yapısı ile karlılık ve çalışma durumları istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. 33 adet mevduat ve 12 adet kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere 45 banka üzerine yapılan analizler, SPSS istatistik paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar: 1) Ürün/hizmet çeşitliliği yüksek olan bankaların sermaye yeterliliği oranları arasında doğru orantılı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. 2) ürün/hizmet

çeşitliliğinin düşük ya da yüksek olması bankaların bilanço yapısı oranları arasında bir fark oluşturmamıştır. 3) Ürün/hizmet çeşitliliği yüksek olan bankaların aktif kalitesi daha iyi çıkmıştır. 4) Ürün/hizmet yelpazesi geniş olan bankaların likiditesi yüksek finansal araçlara sahip olduğu bulunmuştur. 5) Kârlılık performansını gösteren diğer rasyolar arasında da bankaların ürün/hizmet çeşitliliği ile ters orantılı bir ilişki bulunmuştur. 6) Bankaların ürün/hizmet yelpazesinin geniş ya da düşük olması ile faaliyet oranları arasında genel olarak doğru bir orantı söz konusudur. 7) finansal ürün/hizmet yelpazesi geniş olan bankalar ile ürün/hizmet çeşitliliği fazla olmayan bankaların performansını gösteren rasyolar arasında genel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer sonuçtur.

Yıldız (2017), çalışmasında yeni teknolojilerin bankacılık sektörüne olan etkilerini incelemiştir. Bu kapsamda, yeni teknolojilerin Türk bankacılık sektörüne olan etkileri istihdam, verimlilik, karlılık ve rekabet boyutuyla araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, yeni teknolojiler Türk bankacılık sektöründeki karlılığı, verimliliği ve rekabeti pozitif yönde etkilerken, istihdamı ise negatif yönde etkilediğine ilişkin bulgulara erişilmiştir. Ayrıca çalışmanın bir diğer sonucuna göre, Türk bankacılık sektöründe yeni teknoloji kullanımının yaygınlaşması personele olan ihtiyacı azaltarak personel fazlasına neden olmuş ve buna karşılık eğitilmiş personele yönelik istihdamda ise bir artış olmuştur.

Yetiz ve Ünal (2018), çalışmalarında finansal yeniliklerin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerine yer vermişlerdir. Çalışmada, sektörde bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasının ve sunulan hizmetlerin daha hızlı gerçekleşmesinin maliyetleri azalttığı ve artık bankaya gitmeden birçok hizmetin internet ve mobil bankacılık yoluyla gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Ayrıca, bankacılık sektöründe finansal ve teknik yenilikler sayesinde daha geniş ve yeni müşteri kitlesine ulaşıldığının belirtildiği çalışmada, finansal yeniliklerin sonucunda bankacılık işlemlerinin kolaylaştığı ve bankaların pazarlama faaliyetlerine daha fazla ağırlık verdiği vurgulanmıştır.

Arnaboldi ve Rossignoli, çalışmalarında 2005-2008 döneminde Avrupa ve ABD’de 81 ticari bankada finansal yeniliklerin belirleyicilerini incelemektedirler. (http://convegna.unicatt.it/meetings_Arnaboldi_Rossignoli.pdf, 10.05.2020). Bu amaçla yeni bir üründen yeni bir organizasyon yapısına kadar varan 6 geniş yenilik kategorisi tanımlanmıştır. Çalışma sonuçları, bankaların daha yüksek piyasa payına ve daha etkin bankacılık sistemine sahip oldukları zaman, yeniliğin daha güçlü ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca daha az dalgalanmaya sahip getirilere ve daha düşük kredi portföy kalitesine sahip bankalar, daha yüksek seviyede yenilik ortaya çıkarmaktadırlar. ABD’de yer alan bankalar için yenilik üzerinde pazar payının etkisi daha büyük iken, Avrupa bankaları için daha düşük kalitede kredi portföyü, yenilik yapmayı teşvik etmektedir. Bir diğer sonuç, yenilikte öncü olan bankaların finansal kriz riskini daha az karşılamaları durumudur.

3. FINANSAL YENİLİKLERLE İLGİLİ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKEN VE EĞİLİMLER

3.1. Finansal Yenilik Kavramı

Finansal ve sermaye hareketleri bağlamında serbestleşme hareketleri günümüz dünya ekonomisinin en önemli gelişmelerden birini oluşturmaktadır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kapsayan finansal serbestleşme hareketleri finansal sistemde var olan baskıyı kaldırarak, daha iyi işleyen ve buna bağlı olarak da ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağlayan bir finansal yapıyı sağlamıştır. Bu süreçte, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlayabilmek için dış finansal kaynaklara ihtiyaç duymaları, gelişmiş ülkelerin ise daha kârlı yatırım olanaklarına ulaşma istekleri ve finansal serbestleşmeye yönelik politikaların genel olarak benimsenmiş olması, uluslararası sermaye hareketlerini büyük bir hızla önemli boyutlara ulaştırmıştır (Turan, 2011: 1). Ayrıca, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle beraber finansal yeniliklerde de hızlı bir gelişim süreci yaşanmıştır.

Piyasaya yeni finansal araçların girişini ve finansal araç çeşitliliğindeki artışı ifade eden finansal yenilik kavramı, daha geniş bir ifade ile piyasaların yapısında, finansal kurumların faaliyet alanında ve finansal hizmetlerin sağlanma biçimlerinde meydana gelen değişiklikleri ve gelişmeleri içerir (Oktayer, 2011: 353).

Finansal yenilik kavramının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından çoğu kez farklı anlamları bulunmaktadır. Finansal piyasa çerçevesinde gelişmiş finansal sisteme sahip olan Batı ülkelerinde finansal yenilik kavramı yeni ürün/ hizmet/ süreç oluşumunu ifade ederken, gelişmekte olan ülkeler açısından, bu kavram daha çok mevcutların uyumu ve değiştirilmesi anlamına gelir (Yardım, 2005: 54).

3.1.1. Finansal Yeniliklerin Tanımı

Finans alanda yenilik kavramının tanımlanmasının zor olduğu görülmektedir. Çünkü finansal yeniliklerin mal ekonomisindeki gibi patent hakkına sahip bulunmayı, bu alanda meydana gelen yeniliklerin derecesini ölçmeyi zorlaştırmaktadır (Yardım, 2005: 54).

Literatürde yaygın tanımı ile finansal yenilik, finansal aracılığın etkin olmaması veya mali piyasaların tam olmaması sonucunda ortaya çıkan kâr fırsatlarından yararlanmak amacıyla meydana getirilen yeni ürün ya da süreç olarak ifade edilmektedir. Finansal yeniliğin bir başka tanımı ise; ulusal ve uluslararası finansal piyasalarda ortaya çıkan ve finansal araçların yer aldığı birincil ve ikincil piyasalarda işlem riskini ve maliyetleri azaltıcı ve finansal sistemin işlevsel etkinliğini artıran gelişmeler olarak ifade edilir (Kaplan, 1999: 1-2).

Bir diğer tanıma göre finansal yenilik, finansal hizmetlerin yeni araçlarla daha etkin hale getirilmesi amacıyla ortaya çıkan değişimlerdir (Yardım, 2005: 54).

Bunların dışında finansal yeniliği dar ve geniş kapsamda olmak üzere iki şekilde tanımlamak mümkündür. Dar anlamlı tanıma göre finansal yenilikler; finansal araçlarla ilgili gelişmeleri kapsamakta olup, geleneksel araçlardaki değişimler, mevcut araçların yeni kullanım alanları buna örnek gösterilebilir. Geniş anlamlı tanıma göre finansal yenilik, finansal sistem içerisinde yer alan piyasalar, kurumlar, araçlar ve düzenlemelerde meydana gelen yeni gelişmeler olarak ifade edilir (Yetiz ve Ünal, 2018: 120-121).

3.1.2. Finansal Yeniliklerin Özellikleri

Finansal yenilikler gerek sayı ve gerekse çeşit bakımından çok fazla olmalarına rağmen, aynı özelliklere sahiptirler. Bu özellikler aynı zamanda onların finansal içerisindeki fonksiyonlarıdır. Finansal yeniliklerin ortak özellikleri genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür (Yardım, 2005: 62).

- Finansal piyasaların eksikliğini giderir,
- Araştırma ve pazarlama yönünden maliyetleri düşürür,
- Vergi ve yasal müdahale gibi dış faktörlerin piyasalar üzerindeki etkilerinin azaltılmasına katkı sağlar,
- Finansal piyasaların etkinliğini ve verimliliğini pozitif etkiler ve bu yolla genel ekonomik istikrara katkı yapar,
- Finansal varlıkların likiditesini yükselterek, onlara uluslararası statü kazandırır,
- Gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta firmaların, yatırımcıların, hükümetlerin, karşılaşılabilecekleri risklerin minimize edilmesine katkı sağlar.

Merton (1992) finansal yeniliklerin altı özelliğinden bahseder. Bu özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (Akt. Cömert ve Epstein, <https://stps.metu.edu.tr>, 29.06.2020).

- “Fonları zaman ve mekan arasında hareket ettirmek,
- Fonları bir havuzda toplamak,
- Riski yönetmek,
- Karar alma mekanizmalarını desteklemek için bilgi toplamak,
- Ahlaki tehlike ve asimetrik bilgi problemlerine çözüm olmak,
- Ödeme sistemi aracılığıyla mal ve hizmetlerin alınmasını kolaylaştırmak”.

Finnerty (1992) ise benzer, ancak daha yalın bir biçimde finansal yeniliklerin riskin dağıtılmasında, temsilcilik giderlerinin azaltılmasında ve likiditenin artırması gibi fonksiyonlarının olduğunu belirtir (Cömert ve Epstein, <https://stps.metu.edu.tr>, 29.06.2020).

3.2. Finansal Yeniliklerin Gelişimi

Finansal yenilik çerçevesinde değerlendirebileceğimiz vadeli işlem sözleşmelerinin benzerleri ilk defa Japonya ve Amsterdam’da 18. Yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise ABD’nin Chicago kentinde dünyanın en gelişmiş borsası olan Chicago Ticaret Kurulu’nun vadeli işlemleri başlatması vadeli işlem piyasalarındaki gelişim süreci hızlanmıştır. Teknolojideki gelişmelerin sağladığı imkânlar ve yeni ürünlerin geliştirilme çabaları vadeli işlem piyasalarının dünyada hızlı bir şekilde yayılmasının önünü açmıştır (Fıstıkçı, 2007: 41).

1970’li yıllardan itibaren dünyada liberal politikaların uygulanmaya başlanması sermaye hareketlerine de yansımış, sermayenin ulusal ve uluslararası düzeyde serbestçe dolaşımı yeni piyasaların oluşumuna yol açarak, küresel çapta sermaye transferlerini hızlandırmıştır. Küresel ölçekte sermayenin dolaşım hızındaki serbestlik ve bunun sonucu sermaye transferlerinin daha hızlı ve daha düşük maliyetle yapıyor olması, finansal alandaki yenilik arayışlarını beraberinde getirerek, yeni finansal araçlar, ürünler ve transfer mekanizmalarına olan ihtiyacı artırmıştır (Oktayer, 2011: 352).

Özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren enformasyon ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı değişimler finansal yeniliklerin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Bu çerçevede, teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler ve internetin yaygınlaşması finans hizmetlerini kapalı devreden internet temelli ağlara dönüştürerek, bu alandaki radikal değişim sürecini başlatmıştır. Ayrıca 1990’lı yılların ikinci

yarısından itibaren finans kapsamında analiz, yöntem ve stratejiler çok kısa zamanda köklü bir değişikliğe uğramıştır. Bu değişim süreci, çeşitli finansal yenilikleri ortaya çıkarmış, yeni iş yöntemlerinin yanında kurumlar ve piyasalarda da bir takım değişimler meydana gelmiştir. İnternet bankacılığı, elektronik para, online broker, elektronik borsa gibi hizmetlerin yanında uzmanlaşmış finans hizmeti veren kurumların sayısı ve çeşidi de teknolojide yaşanan hızlı değişimlerle artmıştır (Söylemez, 2004: 57).

Dünyada sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve bilgi-iletişim teknolojisinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler finansal yenilikler açısından rekabeti artırmıştır. Finansal yeniliklerin teknoloji temelli olması, işlemlerin daha hızlı ve daha düşük maliyetle yapılmasını sağlamıştır. Bu süreçte ödeme sistemleri bakımından da yeni araçların ortaya çıkışı finansal yeniliklerin birçok ülke açısından cazibesini artırmıştır (Şerifoğlu, 2014: 5). Bu kapsamda faiz, döviz ve hisse senedi endeksi gibi finansal araçlardan tarımsal ürünlere uzanan geniş bir ürün çeşitliliği vadeli işlemler borsasında işlem görmektedir. Vadeli işlemler piyasasına konu olan ürün çeşitliliği ise her geçen gün artmakta ve bu işlemler tüm dünya için bir hedging vazifesi yapmaktadır (Fıstıkçı, 2007: 60).

1990'lı yılların sonlarından itibaren dünyada finansal ürün çeşitliliğinin artması, piyasalardaki konjonktürel dalgalanmalar, gelişmiş ve gelişmekte ülke piyasalarındaki finansal krizler ve skandallar, forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerini içine alan türev ürünlerin sayısını artırmıştır (Gözcör, 2008: 11). ABD'de yatırım ve finans şirketi olan JP Morgan türev işlemlerin yarısından fazlasını kontrol eder hale gelmiştir. Türev işlemlerinin yüksek karları beraberinde getirmesi birçok bankayı spekülasyon amaçlı işlemlere yöneltmiş ve bu durum türev ürünlerin kullanımını asıl amacının dışına çıkartmıştır (Patronturk.com, 24.07.2020, www.patronturk.com).

Dünyada türev ürün piyasası küresel ekonomik krizin yaşandığı 2008'den bugüne çok önemli bir büyüklüğe ulaşmıştır. Krizin başlangıç yılı olan 2008 yılında 700 trilyon dolar olan piyasa büyüklüğü, bugün itibarıyla 1,5 katrilyon dolar seviyesine ulaşmış durumdadır. Bu rakam küresel ekonomi büyüklüğünün neredeyse 20 katına denk gelmektedir (Patronturk.com, 24.07.2020, www.patronturk.com).

Türev piyasalarının kullanımına ilişkin 1990'lı yıllardan itibaren birçok ülkeyi kapsayan çalışmalar yapılmış, bu çalışmalarda büyüme imkanları yeterli olan ancak riske daha açık firmaların türev ürünleri daha fazla tercih ettikleri ve bunları kullandıkları tespit edilmiştir (Gözcör, 2008: 12).

Uluslararası Swap ve Türev Ürünler Birliği (ISDA) tarafından toplam 26 ülkeyi kapsayan 500 büyük şirketin türev ürün kullanımına ilişkin yapılan bir araştırmada, şirketlerin %92'si risk yönetimini ve riskten korunmayı sağlamak için türev ürünleri kullandıklarını açıklamışlardır. Türev ürün kullanan şirketlerin hangi risklere karşı türev ürünlerini kullandıklarına ilişkin sonuçlar şu şekildedir:

- Şirketlerin %85'i, faiz riskinin yönetilmesine yardımcı olması için,
- %78'i döviz riskinin yönetilmesine yardımcı olması için,
- %25'i emtia fiyat riskinin yönetilmesine yardımcı olması için ve
- %12'si endeks fiyat riskinin yönetilmesine yardımcı olması için türev ürünlerini kullandıklarını beyan etmişlerdir (ISDA, 2003; Akt. Gözcör, 2008: 12-13).

Bu araştırma sonuçlarına göre, şirketlerin en fazla faiz ve döviz riskinden korunmak amaçlı türev ürünleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

3.3. Finansal Yeniliklerin Etkinliği

Finansal yeniliklerin etkinliğini piyasalar açısından değerlendirdiğimizde, finansal yenilikler işlem bazında etkinliğin artmasına katkıda bulunmaktadır. Finansal yeniliklerin risk paylaşımını artırması yoluyla işlem maliyetlerinde ve asimetrik bilgi probleminin azaltılması, piyasada etkinlik artışına yol açmaktadır. Bunun yanında, finansal yeniliklerle finansal araç çeşitliliği imkânı, bir araçtan diğer araca geçişteki işlem maliyetlerini azaltacak ve bu durum daha fazla likiditeye sahip olma imkânını doğurmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmelerin katkısıyla modern bilgi ve telekomünikasyon teknolojilerine geçiş ile birlikte ödeme sistemlerinde işlem maliyetlerindeki büyük orandaki azalma, ödemeyi yapan kişilerin coğrafi konum dikkate alınmaksızın ödemelerin hızlı bir şekilde yapılmasını sağlamıştır (Kaplan, 1999).

Özellikle 1970'li yıllardan itibaren küreselleşmenin hızlanması ile finansal piyasalardaki gelişim ivme kazanmıştır. Bu ortamda mevcut piyasaların kendilerini daha çok geliştirme çabaları, finans piyasalarına derinlik kazandırmıştır. Sonuçta küreselleşmenin etkisiyle finansal deregülasyonlara, iletişim teknolojisindeki ve finansal yeniliklere bağlı olarak finansal araçlardaki artışlar, uluslararası sermaye akımlarını tetikler hale gelmiştir (Ece, 2016: 44). Tüm bunlarla birlikte finansal yenilikler alternatif fon kaynaklarının hacminin artmasına neden olarak, birçok finansal aracın ikincil piyasasının oluşumuna katkı yapmış ve paranın dolaşım hızını artırması ile birlikte piyasalar açısından daha dinamik bir ortam oluşmuştur (Bilal, 2015: 23).

Finansal yeniliklerin etkinliğini sadece finans piyasaları açısından değil reel ekonomi açısından da değerlendirebiliriz. Finansal yenilikler para talebini azaltarak, para arzının artışına neden olmaktadır. Para arzında meydana gelecek bir artış faiz oranlarını düşürecek ve bu da yatırımların artması anlamına geleceğinden bu durum ekonomik büyümeyi artırabilecektir. Ayrıca finansal yenilik çeşitlerinden olan kredi kartının bir ödeme aracı olması ve kredi sağlama fonksiyonunun bulunması, bireylerin tüketim harcamalarını teşvik edecektir. Tüketim harcamalarının artmasının getirdiği toplam talepteki genişleme, reel ekonomiyi pozitif yönde etkileyecektir.

Finansal yeniliklerin reel ekonomiyi etkilemesi yollarından bir diğeri tasarruflardır. Finansal yeniliklerle birlikte piyasada fon çeşidinin artması, bireylerin ellerinde tuttıkları atıl fonları daha kolay bir şekilde değerlendirebilmelerine yol açacaktır. Bu da ülkede toplam tasarrufların artmasına yol açacaktır. Örneğin bankalar tarafından sunulan bireysel emeklilik fonları buna örnek gösterilebilir. Bu emeklilik fonları ile bireylerin daha fazla tasarruf yapması teşvik edilerek, uzun dönemde ülkenin tasarruf oranları artacaktır. Bu tasarruflar gerek bireysel gerek kurumsal bazda ekonominin ihtiyaç duyduğu finans açığını gidermede önemli bir kaynak oluşturacaktır. Bunun yanında artan tasarruf birikiminin yatırımları teşvik etmesi reel ekonomiyi de olumlu etkileyecektir.

Finansal yeniliklerin etkinlik yönünden bu avantajlarına rağmen, dezavantajlı olduğu durumlarda söz konusudur. Bu dezavantajlarından biri, yeniliklerin para arzı tanımlarını değişikliğe uğratmasıdır. Bu değişimle likiditelerine göre para arzının alt kalemlerinin sınıflandırılmasında zorluk çekilmesidir. Yenilikler ile bireylerin ellerinde tuttıkları para miktarını azaltması para talebinde azalmaya yol açmaktadır. Bu durum para arzı ve para talebi tahminlerini güçleştirerek, ekonomide istikrarsızlığa neden olabilecektir. Finansal yeniliklerin etkinliğini sınırlandıran bir diğer husus, teknolojik gelişmelerin özellikle bankacılık sektöründe işgücüne olan talebi azaltacak olmasıdır

(Yetiz ve Ünal, 2018: 133). Dolayısıyla piyasada nitelikli personel açığının oluşması, sektörün etkinliğini ve verimliliğini olumsuz etkileyebilecektir.

3.4. Finansal Yeniliklere Neden Olan Faktörler

Finansal yeniliklere neden olan faktörleri genel olarak enflasyon oranlarındaki dalgalanmalar, faiz oranlarındaki dalgalanmalar, ekonomik büyüme, teknolojik gelişmeler, finansal liberalizasyon ve yasal düzenlemeler olarak sıralayabiliriz.

3.4.1. Enflasyon Oranlarındaki Dalgalanmalar

Birinci petrol krizi batı ekonomilerinde enflasyon oranlarında keskin bir yükselişe neden olmuştur. 1970'li yıllarda yüksek oranlı enflasyon nedeniyle faiz ve döviz kurlarındaki aşırı bir yükselme gerçekleşmiştir. Ayrıca Bretton Woods sisteminin çökmesi, sabit kur rejiminin sonunu getirerek serbest kur rejimine zemin hazırlamıştır (Akçaoğlu,1998: 32-33). Sonuç olarak, 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan petrol krizleri, enflasyonu tetikleyerek belirsizliklerin artışına neden olmuştur. Bu belirsizliğin yaratmış olduğu ortam yatırımcıları ve finansal kurumları riskleri azaltmak adına yeni finansal ürünlere yöneltmiştir.

3.4.2. Faiz Oranlarındaki Dalgalanmalar

1970'li yıllardan sonra finansal piyasaların daha fazla riskli hale gelmesiyle faiz oranlarında dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu dalgalanmaların neticesinde sermaye gelirlerinde önemli kayıplar meydana gelmiştir. Bu durum getiri ve yatırımlar üzerinde büyük bir belirsizlik yaratmıştır. Faiz oranlarında dalgalanmaların sonucunda yaşanan belirsizlik, faiz oranı riskini doğurmuştur. 1970'li yıllardan itibaren petrol krizleri ile birlikte gelişmekte olan ülkelerin borçlarının artmış olması faiz oranlarında yüksek bir dalgalanmaya yol açmış ve bu ülkeleri borç krizine sokmuştur. Faiz oranlarının yükselmesi aynı zamanda borçlanma vadelerini önemli oranda kısaltmıştır (Kaplan, 1999: 3).

Finansal piyasalarda yaşanan bu değişimler beraberinde kâr amacıyla yeni bir finansal varlık arayışını doğurduğu gibi finansman maliyetlerinin de artırmıştır. Örneğin faiz oranı riski ile yatırım araçları cazipliğini kaybetmeye başlamış ve bu nedenle yatırımcılar bu yatırım araçlarını satın alabilmek için daha yüksek bir bedel karşılığında faiz ödemesi yapmak zorunda bırakılmışlardır. Özellikle banka ve banka dışı gibi finansal kurumlar tüketicilerin finansal hizmetlerden yararlanmalarını sağlamak için daha düşük faiz oranı riski taşıyan yatırım araçları sunarak müşterilerine daha düşük faiz oranları ile hizmet etme çabası içerisinde olmuşlardır. Böylece düşük maliyetle elde edilen fonlarla daha yüksek kâr elde etme imkânına ulaşılmıştır. Yatırımcılar da faiz oranı riskini azaltabilmek adına yeni kurulan finansal piyasalarda ve yeni yatırım araçlarıyla işlem yapma tercihinə yönelerek, bu piyasalarda rekabeti giderek artırmışlardır (Şahin, 2012: 28).

3.4.3. Ekonomik Büyüme

Finansal kurumların yeni fikirleri uygulamaya sokma konusundaki istekleri genelde ekonominin büyüdüğü dönemlerde olmaktadır. Ancak, finansal kurumlar durgunluk ve resesyona yaşandığı dönemlerinde ise riskten kaçınırlar ve daha likit kalma

eğiliminde olurlar. Özellikle 1970'li yıllarda uluslararası bankacılık alanında ortaya çıkan finansal yeniliklerin temelini ekonomideki büyüme oluşturmuştur (Kaplan, 1999: 10).

Finansal yenilikler tasarrufları artırırken, artan tasarruf sonucu oluşan fonlar reel sektör yatırımlarını besler ve bu yolla ekonomik büyüme sağlanır.

3.4.4. Teknolojik Gelişmeler

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler yaşamın her alanını etkilediği gibi finansal piyasaları da önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle finansal hizmetlerin internet üzerinden mekân ve zaman kısıtı olmadan sunulmaya başlanmış olması bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde gerçekleşmiştir (Özbek, 2017: 13). Bu tür gelişmeler aracı kurumların verimini artırırken bilgi ve işlem maliyetlerini ise düşürmekte ve bu da daha fazla kar olanağı sağlamaktadır. Finans sektöründe maliyet etkinliğinin son derece önemli olduğu düşünülürse, maliyet etkinliğini sağlayamayan ürünlerin piyasayı terk etmesi beklenecektir. Finans sektöründe bilgisayarların daha çok kullanılıyor olması işlem başına düşen maliyetleri azaltmıştır. Teknolojide yaşanan bu gelişmeler aynı zamanda dünya çapında bilgi temini ve bilgi işlenmesini kolaylaştırmakla birlikte piyasanın şeffaflığını da artırmaktadır. Bütün bu gelişmeler karmaşık sorunları en uygun biçimde çözebilecek bilgi işlem kullanımlı finansal yeniliklerin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Yardım, 2005: 59).

Teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı birçok yenilik çeşidi vardır. Bunlara örnek olarak kredi kartları, menkul kıymetleştirme ve finansal piyasaların uluslararasılaşması verilebilir (Kaplan, 1999: 7-9):

- Kredi Kartları: Kredi kartları ABD'de 2. Dünya savaşından bu yana kullanılmaktadır. İlk kredi kartlarını mağaza ve restoranların çıkardığı ve müşterilerine nakit ödeme yapmaksızın alışveriş yapma imkânı sağlayan plastik kartlar oluşturmuştur. Zaman içerisinde kredi kartlarının başarısını gören bankalar ortak bir kredi kartı sistemi kurma çalışmalarına başlamışlardır. Günümüzde kredi kartları en yaygın olarak kullanılan ödeme araçlarından birisi haline gelmiştir.

- Menkul Kıymetleştirme (Securitization): Riski asgari düzeye indirmek gayesiyle sermaye piyasası araçlarını kullanarak likit olmayan araçların likit hale dönüştürülmesidir. Menkul kıymetleştirme faaliyeti teknolojik gelişme ile eş zamanlı zamanda ortaya çıkmakta ve büyük tutara sahip yatırım araçlarına küçük yatırımcıların ortak olması sağlanır. Bu yolla risk, kurumsal yatırımcılar ile küçük yatırımcılar arasında dağıtılır.

- Finansal Piyasaların Uluslararasılaşması: Finansal piyasaların uluslararası statüye kavuşmasında bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmelerin çok önemli bir katkısı vardır. Örneğin, New York ve Tokyo borsaları buna örnek gösterilebilir. Bu borsalarda işlem yapan kişiler bu borsalardaki çalışma saatlerine bağlı değillerdir. Bilgi işlem teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler sonrasında uluslararası çapta telekomünikasyon alanında maliyetlerin azalması, yatırımları ülke dışına daha kolay taşıyabilmektedir. Böylece yatırımcılar günün 24 saatini işlem yapabileceklerinden, hisse senedi, bono ve tahvillerin bulunduğu piyasalar onlar için daha cazip hale gelmektedir.

3.4.5. Finansal Liberalizasyon

Genel olarak liberalizasyon, finans, döviz, işgücü ve tarımsal ürün piyasaları gibi çeşitli piyasalar üzerindeki mevcut kontrollerin kısmen veya tamamen kaldırılması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama çerçevesinde finansal liberalizasyonu, finansal piyasalardaki denetimlerin kaldırılmasını ve ekonominin uluslararası sermaye akımlarına açık hale getirilmesi olarak ifade edebiliriz (Williamson ve Mahar, 2002: 10; Akt. Ağır, 2009: 17).

1980’li yıllardan itibaren ülke ekonomilerindeki gelişmeler finansal sistemde bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde finansal piyasalardaki serbestleşme ve küresel ekonomik bütünleşmenin hızlanması yeni finansal ürünlerin ve piyasaların gelişimini hızlandırmıştır. Çeşitli piyasalara giriş engelleri kaldırılmış ve yatırım yapacak kişiler daha fazla getiri elde etmek ve risk paylaşımında bulunmak amacıyla bu yeni piyasalara girme imkânına ulaşmışlardır. Bu durum bir yandan yerel işletmelerin işlem hacmini artırırken öte yandan sınır ötesi işlemlerin paylarında da önemli biçimde artışa neden olmuştur. Bu sayede şirketler ve hükümete bağlı kuruluşlar fon bulmak için iç finansal piyasalara bağlılıktan kurtulmuşlardır. Örneğin, menkul kıymetler (hazine bonoları, devlet tahvilleri, dövizler, hisse senetleri) ve interbank fonları günün 24 saatinde dünyanın her yerinden alınıp satılması mümkün hale gelmiştir. Bu alandaki gelişmeler aynı zamanda bankalarla finansal kurumlar arasındaki rekabeti de artırmıştır. Artan rekabet ile birlikte bankalar mevcut müşterilerini korumak ve yeni müşteriler kazanmak adına getiri oranı ve likidite hızı yüksek yeni yatırım araçları ve hizmetleri sunar hale gelmişlerdir (Şerifoğlu, 2014: 7).

3.4.6. Yasal Düzenlemeler

Finansal yeniliklerin ortaya çıkış nedenlerinden birini de yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. 1970’li yıllarda yaşanan krizin sonucunda, ABD’de faiz oranları ile ilgili olarak yapılan yasal düzenlemeler bu dönemde özellikle bankacılık sektörünü zor durumda bırakmıştır. Kredilere yüksek faiz uygulaması yapıldığı halde mevduat faizleri için üst sınırın belirlenmiş olması, paranın mevduat olarak tutulma cazibesini azaltmıştır. Dolayısıyla yasal düzenlemeler nedeniyle belirlenen faiz oranının üzerine çıkamayan bankalar, mevduat toplayabilmek için yeni finansal araç arayışına girmişlerdir (Yardım, 2005: 58).

Özellikle 1980 yılından itibaren deregülasyon hareketleri olarak adlandırılan bu süreçte liberalleşme hareketleri finansal piyasaları birbirine yaklaştırmıştır. Böylelikle fonksiyonları birbirinden farklı finansal kurumlar (ticari bankalar, tasarruf ve kredi sandıkları, yatırım bankaları, sigorta şirketleri, ipotek bankaları, vb.) arasındaki sınırların azalması ya da bazı durumlarda tamamen ortadan kalkması sağlanmıştır. Yeniliklerin ortaya çıkması tasarruf birikimine neden olurken, artan tasarruflar reel sektör yatırımlarını teşvik etmiştir. Yatırımcıları yeni piyasalara girmelerini cazip kılan unsurlar, risk paylaşımını sağlamak ve daha fazla getiri elde etmek amaçlı olmuştur. Bu yolla ekonomik birimler kârlarını arttırıcı ve riski azaltıcı finansal yenilikler yapma çabasında bulunmuşlardır. Sonuç olarak, hem regülasyon hem deregülasyon politikaları altında finansal yenilikler ortaya çıkmaktadır. Regülasyon politikaları çerçevesinde yapılan finansal yenilikler mevcut kârı korumaya yönelik “savunucu türde” finansal yenilikler iken, deregülasyon politikaları çerçevesinde ortaya çıkan yenilikler ise, ekonomik birimlerin kârını arttırmaya ve riski azaltmaya yönelik olarak gerçekleşmektedir (Aldış, 2012: 11).

3.5. Finansal Yenilik Türleri

Finansal yenilikler zaman içerisinde gelişip, değişiklik gösterdiğinden dolayı; farklı amaçlar ve ihtiyaçlar için farklı sınıflandırmalar geliştirildiğine tanık olmaktadır. Bu çerçevede finansal yeniliğin tanımında olduğu gibi finansal yeniliklerin sınıflandırılması konusunda da bir tartışma söz konusudur (Cömert ve Epstein, 2016: 2).

Tufano (2002), bilgi sağlamanın, piyasadaki eksiklikleri ve kaygıları gidermenin, araştırmalarda ve pazarlarda gerçekleştirilecek işlemleri minimize etme isteğinin finansal yeniliklerin gerçekleştirilmesini gerekli kılan unsurlar olarak ifade eder. Bu çerçevede finansal yenilikler, ürün yeniliği ve süreç yeniliği olmak üzere iki kısma ayrılır. Yeni türev sözleşmeleri, menkul kıymetler, yatırım ürünleri vb. ürün yeniliğine örnek olarak gösterilirken, süreç işlemleri, fiyatlandırma işlemleri vb. ile süreçlerin gerçekleşmesinde yeni yollara gidilen yenilikler de süreç yeniliğine örnek olarak verilebilir.

Finansal yenilik türleri literatürde genel olarak ürün ve süreç yeniliği olarak değerlendirilmekte olup, enflasyon ve faiz oranlarında bir değişikliğin olduğu durumlarda ürün yeniliği, teknolojiye gelişme ve değişme söz konusu olduğunda ise süreç yeniliği ortaya çıkmaktadır (Kaplan, 1999: 2).

Frame ve White (2014) tarafından finansal yenilikler, ürün, süreç ve organizasyonel yenilik olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Bu kısımda finansal yenilik türlerine ilişkin açıklamalarımız da bu yazarların gruplaması çerçevesinde aşağıda açıklanmaktadır.

3.5.1. Ürün Yenilikleri

Ürün yenilikleri genel olarak finansal alanda riskten korunma amacıyla ortaya çıkan ürünleri oluşturur. Bu kapsamda, ürün yeniliklerini futures (vadeli işlem) sözleşmeleri, opsiyon sözleşmeleri, swap (takas) sözleşmeleri ve forward sözleşmeleri olmak üzere dört grupta inceleyebiliriz.

3.5.1.1. Futures (Vadeli İşlem) Sözleşmeleri

Futures sözleşmeleri, yasal bir sözleşme olup, niteliği ve miktarı belli bir mal veya finansal aracın gelecekte önceden belirlenmiş tarih ve fiyat üzerinden teslim edilmesini içerir. Yani bir mal veya finansal aracın gelecekteki alım-satım işleminin bugünden tespit edilmesi ve buna bağlı anlaşmaya varılması bu sözleşmelerin temelidir (Kırım, 1990: 28).

Temel amacı kur ve faiz dalgalanmalarından korunmak olan futures sözleşmeleri ilk kez 1972 yılında Chicago Ticaret Borsasında uygulanmaya başlanmış ve buradan dünyaya yayılmıştır (Taş, 1996: 86).

Futures sözleşmeleri finansal varlıkları (tahviller, hisse senetleri, faiz oranları, döviz kurları, vb.) ve ürünleri (tarım ürünleri, enerji ürünleri, doğal kaynaklar, vb.) içerir. Başka bir ifade ile futures sözleşmelerinin konusu finansal varlıklar olduğu kadar finansal ürünler veya endekslerde olabilir. Diğer taraftan, günümüz finans piyasaları çok hızlı bir değişim göstermektedir. Bu kapsamda yatırımcı ihtiyaçlarına cevap verebilmek için hava durumu gibi çok farklı değişkenleri de içine alacak şekilde futures sözleşmeleri yapılabilmektedir (Aldış, 2012: 13).

Futures sözleşmelerinin yapılmasının bir takım amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar; korunma, spekülasyon ve arbitraj olarak sıralanabilir (Birgili, Akyel ve Karaca, 2005: 110):

- Korunma Amaçlı İşlemler: Yatırımcılar spot piyasada ileri bir tarihte fiyatı sabitlemek yani fiyat hareketlerinden korunmak amaçlı işlem yaparlar. Piyasada işlem yapan yatırımcılar kar güdüsüyle hareket etmezler, onların amaçları zarar etmektan kaçınabilmektir.

- Spekülasyon Amaçlı İşlemler: Yatırımcılar fiyat hareketlerinden faydalanılarak belli bir riski üstlenerek kazanç sağlamaya çalışırlar. Yapılan işlemler spekülasyona dayandığı için, yatırım yapanların zarar etme durumları da söz konusu olabilir.

- Arbitraj Amaçlı İşlemler: Futures sözleşmelerinin işlem gördüğü piyasalardaki fiyat farklılıklarından yada spot piyasa ile vadeli piyasa arasındaki fiyat farklılıklarından yararlanılarak kar sağlama amaçlı yapılan işlemleri içerir.

Futures sözleşmelerinde taraflar yani alıcı ve satıcılar birbirlerini tanımazlar ve karşılıklı olarak vadeli mal alım ve satım taahhütlerine girerler. Ancak, taraflardan birinin taahhüdü yerine getirmeme riski bulunduğu için, futures sözleşmelerinin güvencesi olarak takas merkezleri kurulmuştur. Takas merkezi, her iki tarafın anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirileceğinin garantisini vermektedir. Futures sözleşmelerinin güvencesini sağlayan bir diğer unsur nakit depozit oluşturur. Bu nakit depozit, marjin adı verilen aracı kurumlara yatırılmaktadır. Futures işlemlerinde hem alıcı hem de satıcı sözleşme değerinin belirli bir oranını güvence parası olarak takas merkezine yatırmak zorundadır. Marjin sisteminde elinde alım-satım sözleşmesi bulunan her kişi bu sözleşmeleri alış veya satış fiyatları ile piyasa kapanış fiyatlarının her günün sonunda karşılaştırır. Bu karşılaştırma neticesinde günlük kar ve zarar miktarı tespit edilmiş olur. Gün sonunda yapılan değerlemede, eğer sözleşmenin giriş fiyatı ile gün sonu kapanış fiyatı arasındaki fark zarar gösteriyorsa, bu zarar müşterinin marjin hesabından belli bir alt seviyeye gelene kadar kesilir. Ancak, günlük zarar toplamı marjin hesabında izin verilen alt sınırın üzerindeyse bu sefer aracı kurum müşteriden marjin hesabının yeniden üst başlangıç seviyesini tamamlayacak nakdi ister (Özdemir, 2005: 43-44).

Futures işlemleri, döviz ve faiz futures sözleşmeleri bağlamında iki kısımda incelenebilir. Döviz futures sözleşmelerinde, döviz gelecek sözleşmeleri düzenlenmesiyle döviz kurlarında gelecekte olası meydana gelebilecek olumsuz dalgalanmalara karşı korunma sağlanır. Döviz gelecek işlemleri çerçevesinde, belirli miktardaki dövizin belli bir vadeye bağlı olarak ilgili borsalarda fiyatın önceden kararlaştırıldığı sözleşmelerle alınıp satılabilmektedir. Belli başlı borsalarda alım ve satımın gerçekleştiği borsalarda, alınan ve satılan dövizin cinsi, miktarı ve vadesi standarttır. Faiz futures sözleşmelerinde ise, bankalar ve diğer mali kuruluşlar piyasada oluşabilecek faiz riskine karşı, gelecek piyasasından kısa ve uzun vadeli faiz futures sözleşmeleri alıp- satarak kendilerini koruma altına alabilirler. Eğer bir mali kurumun tahmini faiz oranının düşeceği yönünde ise futures sözleşmesi satın alacak, yok eğer tahmin faiz oranının artacağı yönünde ise bu sefer futures sözleşmesi satarak piyasanın dalgalanmalarından korunabilecektir. Futures sözleşmeleri, bankaların veya mali kurumların gelecekte faiz oranı dalgalanmalarına karşı pozisyon maliyetlerini dengede tutmaları açısından önemli bir işleve sahiptir (Ayva, 2007: 87-88).

Futures sözleşmelerinin bazı avantajları söz konusudur. İşlemlerin organize borsalarda gerçekleşmesi, onları daha likit yaparak nakit kullanılabilirliğini yükseltmekte ve vadesinden önce futures pozisyonlarının kapatılması kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca takas merkezleri futures sözleşmelerinin bir diğer avantajını

oluşturur. Çünkü bu merkezin olması piyasa şartlarında riskin düşürülmesine, piyasa ayarlamalarının günlük olarak gerçekleştirilmesine ve diğer işlem ve sözleşmelerle karşılaştırıldığında daha güvenilir bir ortamın oluşmasına katkı sağlar. Diğer yandan, döviz kurunu sabitlemesi yoluyla kur riskine karşı koruma sağlaması bu sözleşmelerin en önemli avantajıdır. Bu avantajlarına rağmen, futures sözleşmelerinin dezavantajları, vade ve miktar unsurlarının sahip olduğu standartlık nedeniyle ortaya çıkan risk karşılığında yatırımcıların tamamen korunamamasıdır. Ayrıca, sözleşmenin standart olması nedeniyle riski tam karşılayabilecek bir sözleşmeyi almak veya satmak gerek zamansal gerekse işletme açısından mümkün görünmemektedir. Futures sözleşmeler, işlem maliyetlerini içermekte ve yatırımcılar için teminat yatırma zorunluluğu getirmektedir. Dolayısıyla bu unsular, sözleşmelerin diğer dezavantajlı yanını oluşturmaktadır. Bunun dışında, sözleşmelerin günlük takip edilmesi, zamansal açıdan bir yüke neden olmakta ve bu konuda uzman personel ihtiyaç gereksinimini de artırmaktadır (Özbey, 2017: 43).

3.5.1.2. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyonlar 1970'li yılların ortalarından itibaren geliştirilmiş araçlardır. Opsiyonlar gerek finansal gerekse finansal olmayan firmaları döviz kuru ve faiz oranlarındaki risklere karşı koruma sağlarlar (Uludağ ve Arıcan, 1999: 388). Opsiyonlar, sahibine bir ekonomik varlığı belirli bir süre için baştan anlaşılmalı fiyat üzerinden satın alma veya satma hakkını veren ancak yükümlülük doğurmayan sözleşmelerdir (Taş, 1996: 76-77). Bu ürünler döviz, faiz oranı, ticari ürün, hisse senedi endeksi veya bir futures sözleşmesi olabilir. Opsiyon sözleşmelerinin diğer sözleşmelerden farkı, alıcının lehine bir hak sağlamasıdır. Yani alıcı, ürünün alım ve satımı konusunda herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, opsiyonu satın alan taraf belirli bir fiyat üzerinden sözkonusu ürünü satın alma ya da almama tercihinde bulunabilmekte, buna karşılık opsiyon satıcısı alıcının talebi doğrultusunda bu ürünü başta anlaşma yapıldığı fiyattan teslim etme sorumluluğuna girmektedir (Gündüz ve Tural, 1995: 5).

Opsiyon sözleşmelerini yatırımcılarda kullanmaktadırlar. Yatırımcıların opsiyon sözleşmelerini kullanmaları, sahip oldukları finansal araçlardaki fiyat riskini azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak amaçlıdır. Çünkü yatırımcıların olumsuz fiyat hareketlerinden korunmalarını ve bununla beraber olumlu fiyat gelişmelerinden faydalanabilme olanağı sağlayan opsiyon sözleşmeleri bir anlamda sahiplerine riski yönetme fırsatı verir (Aydın, 2007: 41).

İki çeşit opsiyon sözleşmesi vardır. Bunlar: Alım opsiyonu ve satım opsiyonudur. Alım opsiyonu, opsiyonu satın alan tarafa, vadesi içinde ait olduğu spot ürünü başta anlaşılmalı olan fiyat üzerinden satın alma hakkını verir. Satım opsiyonunda ise söz konusu spot ürünün başta anlaşılmalı fiyat üzerinden satma veya satmama hakkı verilmektedir. Satım opsiyonunda satıcının herhangi bir hak sahipliği yoktur, ancak opsiyon kullanıldığında söz konusu ürünü karşı taraftan satın almak ya da satmakla yükümlüdür. Fiyat riskini yok etmede cazip bir ürün olan opsiyon, satın alana bir hizmet sağlamaktadır. Bu hizmetin bir karşılığı olarak alıcı opsiyon satıcısına prim ödemekle yükümlüdür. Peşin olarak ödenen bu prim, opsiyon satıcının üstlendiği fiyat riskinin bedeli olmaktadır. Eğer opsiyon kullanılmazsa, alıcı tarafından ödenen prim yanmaktadır. Yani geri ödenmemektedir. Opsiyonların diğer koruma araçlarından bir farkı bulunmaktadır. Bu fark, fiyatlar opsiyon alıcısı aleyhine bir gelişim sergilediğinde

fiyat garantisi sağlaması, aksi bir durumda yani piyasanın alıcının lehine geliştiği bir durumda ise spekülâtif kar fırsatlarını beraberinde getirmesidir (Aksel, 1995: 32-33).

Opsiyon piyasaları toplam kar yönünden diğer piyasalardan farklılık arz eder. Toplam karın sıfır olduğu bu piyasalarda, karı sıfır yapan neden, bir pozisyon karının diğer pozisyonunun zararına eşit olmasıdır. Bu yüzden opsiyonların spekülasyon aracı olup olmadığı meselesi, gündemi işgal eden tartışılan konulardan birisidir (Yardım, 2005: 66).

Opsiyonların getirileri değişken olduğundan, diğer yatırım ürünlerinde olduğu gibi belli avantaj ve riskleri bulunmaktadır. Avantaj ve riskleri şu şekilde sıralanabilir (Borsadirekt, www.borsadirect.com, 14.07.2020).

Avantajları:

- İşlemlerde kaldıraç kullanılmasından dolayı küçük yatırımcı spotta elde edebileceği kardan daha yüksek kar elde edebilir.
- Organize piyasalarda teminatlara nelerin dahil olduğu belli olduğu için, daha kolay yatırım imkanı sağlar.
- Spot ile risklerin aynı olması az teminat ile daha az kaybetme ihtimalini ortaya çıkarır.
- Opsiyon işlemleri ile piyasa dalgalanmalarından korunma sağlanmış olur.
- Opsiyonların açığa satış gibi riskli işlemlere karşı da koruma işlevi vardır.

Riskleri:

- İşlemlerin kaldıraçlı olmasından dolayı piyasa beklentilerinin tersine hareket edildiği durumlarda büyük kayıplar verilebilir.
- Zararların marjin call seviyesine ulaştığı durumda teminat tamamlamak ya da pozisyon kapatmak zorunda kalınabilir.
- Opsiyonları elde bulundurduğunuz süre zarfında değeri düşer.
- Opsiyon piyasası halen gelişmekte olan bir piyasa olduğu için, opsiyon satılmak istendiğinde likidite sorunu yaşatabilir.

3.5.1.3. Swap (Takas) Sözleşmeleri

1980'li yılların başlarında dünyada para ve sermaye piyasalarında finansal ilişkilerin artmasıyla birlikte iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler ve piyasaların bütünleşme çabaları, swapı uluslararası piyasalarda en hızlı büyüyen ve geliştiren bir konuma getirmiştir. Piyasaların serbestleşmesinin ve bütünleşmesinin bir sonucu olarak kur ve faiz riskinin artması, yatırımcılar ve borçlananlar açısından bir korunma aracı olarak swapı ön plana çıkarmıştır (Taş, 1996: 66).

Swapın sözlük anlamı takastır. Swap, döviz kurları ve faiz oranları risklerine karşı geliştirmiş bir tekniktir. Fon kullanıcıları swap tekniğini kullanarak farklı piyasalarda işlem göre uygun fonlara erişebilme imkanlarına sahip olmakla birlikte bu fonların uygun kullanımını da sağlamaktadırlar. Bunların yanında swap, riskin azaltılmasında ve sabit faizli bir fonun değişken faizli bir fona değiştirilmesinde de fon kullanıcılarına yardımcı olur.

Swap piyasasında iki tür katılımcı söz konusudur. Bunlar; son kullanıcılar (endusers) ve aracılar (intermediaries)'den oluşur. Son kullanıcılar risklerini azaltmak isteyen gruptur. Bankalar, şirketler, uluslararası kuruluşlar ve devletler son kullanıcılara örnek olarak gösterilebilir. Aracıları oluşturan grup ise büyük kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, döviz ve faiz swaplarını gerçekleştirmek için tarafları bir araya getirip, ihtiyaçları tespit ederler. Yaptıkları bu işler karşılığında komisyon ücreti alırlar (Gümüşeli, 1994: 70).

Swap piyasasına dünyanın her yerinden son kullanıcı olarak katılımcılar yer alırlar. Bu piyasada bankalar, işletmeler, tasarruf sendikaları, sigorta şirketleri, devlet kuruluşları, uluslararası teşkilatlar ve devletler çeşitli gayelerle swap piyasasına katılırlar. Tarafların bir araya getirilmesi aracılar vasıtasıyla gerçekleşir. Aracılar, tarafların yükümlülüklerin yerine getirilmesinde garantörlük yaparlar. Aracılar yaptıkları hizmetler karşılığında değişen miktarlarda komisyon alırlar. Komisyonun miktarı, swapın yapısına, vadesine ve tutarına bağlı olarak değişkenlik arz eder. Swap piyasalarından farklı amaçlarla yararlanma söz konusudur. Finansmanda maliyeti düşürmek, döviz kuru ve faiz oranı risklerine karşı korunmak, kısa vadede aktif ve pasif yönetim stratejilerini uygulayabilmek ve spekülasyon yapabilmek, swap piyasasından elde edilen yararlar olarak sıralanabilir (Yavrutürk, 2008: 101-102).

Swap işlemlerinin üç ekonomik fonksiyonu vardır (Ertürk, 1994: 24):

- Farklı sermaye piyasalarını birleştirir ve bu yolla piyasalar arasında kullanıcı için bir bağ oluşturur.
- Kurumsal ve yapısal açılardan farklı olan finans piyasalarındaki farklılıklardan yararlanma imkanını sağlar.
- Risk yönetiminde esneklik sağlar.

Para ve faiz swapları günümüzde en yaygın kullanılan swap türleridir. Faiz swapı sabit faizle kredi almış bir firmanın borcunun faizini, değişken faizli kredi almış olan diğer bir firmanın borcunun faizi ile belli bir süre için değiştirilmesi işlemidir. İşlemin faydası kredi değerliliği düşük olan borçluya, kredi değerliliği yüksek olan borçluya prim ödeyerek kendisine daha ucuz maliyetle kredi sağlama imkânını sunmasıdır (Yardım, 2005: 68). Para swapında ise aynı büyüklükte iki ayrı para paketi vade tarihinde, orijinal para birimleri üzerinden ve daha önceden anlaşılmış belirli bir kurdan geri ödenmek üzere değiştirilmesi olayıdır (Canbaş ve Doğukanlı, 1997: 106).

Faiz swapı, para swapından farklıdır. En büyük farklılık, faiz swapında anaparanın ne başlangıçta ne de vade bitiminde değiştirilememesidir. Bu durumda oluşacak risk, sadece faiz ödemeleri için geçerlidir. Riskin sadece faiz ödemelerini içermesinden dolayı uluslararası piyasalarda faiz swapı para swapına göre daha çok kabul görmektedir (Kablan, 2005: 23).

Faiz swapı sözleşmelerinin yapılmasının birinci nedeni, uluslararası işlem yapan bankaların gerektiği zaman borç faizlerini sabit faizden değişken faize dönüştürmek istemeleridir. Diğer neden, gelişmekte olan ülkelerin sabit faizle borçlanma olanaklarının sınırlı olmasıdır. Bu ülkeler sabit faizli tahviller bulunan kredi değerliliği yüksek borçlularla faiz swap'ı gerçekleştirerek değişken faizli borçlarını sabit faizli borca çevirebilmektedirler. Böylelikle faiz swapı ile taraflar birbirlerinin farklı piyasalarda görece üstünlüklerini kullanarak daha cazip faiz oranlarından borçlanabilmektedirler (Kablan, 2005: 24).

Faiz swapında olduğu gibi döviz swapının yapılmasının iki nedeni bulunmaktadır. Birinci neden, talep edilen para türünden kredi alınamaması ve başka para cinsinden kredi bulunup, bu kredinin talep edilen para cinsine swap edilebilmesidir. İkinci neden ise, daha düşük faiz ödemek amacıyla swapın yapılmasıdır. Bunun içinde talep edilen para türünden değil, daha düşük faizli başka bir para türünden kredi sağlanarak, bu kredinin talep edilen para cinsinden swap edilebilmesidir (Kablan, 2005: 30).

Swap sözleşmelerini kullananlar bazı avantajlara sahiptirler. Bu avantajlar içerisinde en önemlisi uzun dönemde döviz kuru dalgalanmalarına karşı bir kalkan görevi yapmasıdır. Ayrıca, çeşitli piyasalar ve araçlar arasında köprü vazifesinde bulunması, swap sözleşmelerinin diğer bir avantajını oluşturmaktadır. Yani swap

sözleşmeleri, kredi değerlilikleri yeterli olmayan kullanıcılara piyasalara girme olanağı sağlamaktadır. Bunların dışında kullanıcı açısından swap sözleşmeleri risk yönetiminde maliyetlerin düşürülmesine katkı sağlar. Yine kullanıcıların karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları piyasalardan borçlanmaları ve daha sonra bu borçları birbiriyle swap etmeleri onlara maliyet anlamında tasarruf ettirir. Tüm bunlarla birlikte swap sözleşmelerinin standart hale getirilerek, standart belgeler olarak kullanılmaya başlanması ve bunun sonucunda swap işlemlerinin hızlı bir şekilde yapılabilmesi, bu sözleşmelerin diğer bir avantajlı yönünü oluşturur. Swap sözleşmelerinin bu avantajlarına rağmen, dezavantajlı tarafları da mevcuttur. Bu sözleşmelerin en önemli dezavantajı, uygun karşı tarafın bulunamamasıdır. Ayrıca, swap sözleşmelerinin kredi riskini içermesi bu sözleşmelerin diğer bir dezavantajlı yanını oluşturur. Bu bağlamda, sözleşmede tarafların döviz faizlerinin ödenmesi konusunda zorluk çıkartmaları tarafları kredi riskine maruz bırakır (Özdemir, 2005: 54).

3.5.1.4. Forward Sözleşmeleri

Forward sözleşmeler; belli miktar ve kaliteyi içeren para, döviz, altın, mali araç, mal ve diğer türev ürünler üzerine yapılmakta ve işlemler belirlenen sözleşme ve fiyat üzerinden borsa şeklinde organize olmayan piyasalarda vadeli olarak gerçekleştirilmektedir (Zanbak, 2008: 37). Forward sözleşmeler genellikle bir günden birkaç yıla değişebilmektedir. Bir yılı geçen sözleşmeler bir, iki ve üç aylık yapılabilmektedir (Taş, 1996: 83).

Forward işlemleri kur riskinden birebir korunmayı sağlayıcı işlemlerdir. Bu işlemlerin talep edenleri genel olarak kredi faizi oranlarında meydana gelebilecek yükselme ihtimalinden endişe duyan ve belirli bir zaman geçtikten sonra kredi almak isteyen yatırımcılar oluştururken, satıcılarını ise genelde faiz oranlarında meydana gelebilecek düşme ihtimalinden endişe duyan ve belirli bir zaman geçtikten sonra faiz geliri elde etmek isteyen yatırımcılar oluşturur. Forward sözleşmelerinde vade tarihi itibarıyla piyasadaki mevcut faiz oranı ile taraflarca kararlaştırılmış faiz oranı arasında bir fark oluşmuşsa, bir telafi ödemesi söz konusu olmaktadır. Sözleşmeye göre, bu telafi ödemesi oranın büyüklüğüne göre satıcı veya alıcı üzerinde kalır. Eğer telafi ödemesi piyasadaki orandan büyükse, ödeme sözleşme satıcısı tarafından gerçekleştirilirken, oranın küçük olması durumunda ise ödeme, sözleşme alıcısı tarafından gerçekleştirilir (Yılmaz, 2002).

Forward sözleşmeleri en çok dış ticaret firmaları tarafından yapılmaktadır. Çünkü bu firmaların temel amacı kur riskinden korunmaktır. Bu çerçevede firmalar forward sözleşmeleri ile gelecekte yapılacak bir ödemeyi bugünden kur seviyesini sabitleyerek kur riskine karşı önlem almış olurlar. Ancak bu işlemde zarar edilebileceği de unutulmaması gereken bir husustur (PiyasaRehberi, 14.07.2020, www.piyasarehberi.org).

Forward sözleşmeleri, futures sözleşmelerine benzemesine rağmen bu sözleşmeleri birbirinden ayıran bazı farklılıklar bulunmaktadır (İnvestaz, www.investaz.com.tr, 14.07.2020):

- Forward sözleşmeler Tezgahüstü piyasalarda işlem görürken, futures sözleşmelerin işlem gördüğü piyasalar organize piyasalardır.
- Forward işlemleri standart olmayıp, bu işlemler bankalar veya bankalar arasında gerçekleşmektedir. Buna karşılık, futures işlemlerinde sözleşmeler standarttır. Ancak borsa, piyasa şart ve koşullarına göre dilediğinde sözleşme özelliklerini değiştirebilmektedir.

- Forward işlem sözleşmelerinde vade bitimine kadar bir bekleme zorunluluğu varken, bu zorunluluk futures işlem sözleşmelerinde bulunmamaktadır. Ayrıca, forward işlemlerinde tarafların karşılıklı yaptığı sözleşmeye göre ihtiyaca göre vade belirlenir ve bu vadenin süresi genellikle bir yıldan fazla olabilir. Futures işlem sözleşmelerinde ise sözleşmeye göre farklı vadeler söz konusu olabilmekte ve vadelerin süreleri genel olarak en fazla bir yılı aşmamaktadır.

- Forward işlemlerinin likiditesi futures işlemlerine göre daha düşüktür. Bunun nedeni, futures işlem sözleşmelerinin organize borsalarda işlem görmesi ve yatırımcıların bu piyasada kolay bir şekilde alım satım olayını gerçekleştirmeleridir. Ancak toplam satış hacmi yönünden karşılaştırıldığında forward işlemlerinin hacmi futures işlemlere göre daha fazladır.

- Futures işlem sözleşmeleri dahilinde yatırımcıların hesabı günlük olarak piyasa göre değerlemeye tabi tutularak, yatırımcının hesabı portföy değeri taşıdığı vadeli işlem sözleşmeleri bağlamında sürekli değerlendirilir. Bu değerlendirme işine mark to market adı verilmektedir. Vadeli işlemlerde pozisyona sahip olabilmek belli miktarda minimum teminat ve sürdürme teminatı istenir ve bu teminatlar sürekli olarak izlenir. Sürdürme teminatı ve teminatı tamamlamada gün içi uzlaşma fiyatları kullanılır. Forward işlemleri tarafına bakıldığında ise futures işlemlerinde olduğu gibi mark to market hesaplaması yapılmamaktadır. Uzlaşma fiyatını vade sonundaki fiyat belirlemektedir.

- Forward işlemlerinde borcun ödenmemesine karşılık bir temerrüt riski mevcuttur. Alıcı ile satıcının birbirini tanıdığı bu işlemlerde, satıcı belirlenen bir malı veya finansal ürünü vade sonunda teslim etmediği gibi alıcı da teslimatı kabul etmek zorunda değildir. Futures piyasasında ise işlemler borsada yapıldığı için tarafların birbirini tanımak zorunda değildirler. İşlemler takas kurumunun garantisi altındadır. Ayrıca, kredi riski forward işlemlerinde her zaman mevcut olmasına rağmen, futures sözleşmelerinde böyle bir risk yoktur.

Forward sözleşmeleri, işletmelere bazı avantajlar sunmaktadır. En önemli avantajlardan birisi, forward sözleşmelerinin fiyatının, büyüklüğünün ve sözleşmenin içerdiği vadenin tarafların ihtiyaçlarını tam karşılayacak bir biçimde serbestçe belirlenebilmesidir. Ayrıca, sözleşmelerde organize bir borsaya ihtiyaç duyulmaması ve takas işlemlerinde ise bir takas kurumuna ihtiyaç duyulmaması sonucunda işlem maliyetlerinin azalması, forward sözleşmelerinin sunduğu diğer bir avantajdır. Bunun yanında, forward sözleşmeleri için tarafların birbirlerine karşı herhangi bir teminat yatırmak zorunda kalmamalarının bir sonucu, kişi veya kurumlar teminat karşılığı yatırılmayan tutarı başka bir piyasada işlem yaparak risksiz kazanç sağlayabilirler. Tüm bunlardan başka, sözleşmeye taraf olanlar açısından vade bitimine kadar olan süreçte ellerinde fon bulunduranlar piyasadaki fiyat değişimlerinden yararlanarak, bu fonları istedikleri yatırım türüne kanalize edebilmeleri, forward sözleşmelerinin sağladığı olduğu bir diğer avantaj türünü oluşturur (Özdemir, 2005: 41-42).

Forward sözleşmelerin sağladığı bu avantajlar yanında bazı dezavantajları da vardır. Bu sözleşmelerin vadesinden önce kapatılmasının zor olması ve üçüncü kişilere devir yapılamaması, forward sözleşmelerinin en büyük dezavantajlarından birini oluşturur. Sözleşmeden doğan bu olumsuzluktan kurtulmanın yolu, sözleşmenin yapıldığı kişiyle anlaşmayı feshetmek konusunda uzlaşmak veya tersi bir sözleşme yapılması yoluyla her iki sözleşmeyi vade sonuna kadar uzatabilmektir. Takas merkezi ve teminatlandırma sistemi bulunmayan forward piyasalarda, forward sözleşmesini yapan kişi ve kurumlar karşı tarafın kredibilitelerini kontrol etmekle ve bu kişi veya kurumlara bir kredi limiti belirlemekle yükümlüdürler. Forward sözleşmelerinin

doğurduğu bir kredi riski vardır. Taraflardan birisinin sorumluluğunu yerine getirmemesinden kaynaklanan bu risk, sözleşmenin diğer bir dezavantajını oluşturur. Bundan başka işletmenin fırsat maliyetine maruz kalması, forward sözleşmelerinin diğer bir dezavantajlı yönüdür. Bu çerçevede işletmelerin satın aldıkları dövizlere ilişkin kurların vade sonunda düşmüş olması ve sattıkları dövizlere ilişkin kurların ise vade sonunda yükselmesi onları beklenen kazançtan mahrum bırakacaktır (Özdemir, 2005: 42).

3.5.2. Süreç Yenilikleri

Son 30 yıllık zaman içerisinde finansal yeniliklerde önemli bir gelişim yaşanmıştır. Bu süreçte teknolojik gelişimin finans sektörünü etkilemesi ile birlikte finansal alanda büyük gelişmelerin yaşanmış olması finansal anlamda süreç yeniliklerini doğurmuştur (Frame ve White, 2014: 7).

Finans sektörü bakımından teknolojik gelişmelerden en çok bankaların etkilendiğine tanık olmaktadır. Özellikle günümüzde bankalar bilgisayar teknolojisini en yoğun kullanan kesimi oluşturur. Bankacılık sektöründe işlem çeşitliliğinin ve sayısının fazla olması ve işlemlerin bilgisayar teknolojisi yardımıyla çok kısa sürede tamamlanıyor olması, bu sektörü teknoloji kullanımına iten temel sebep olmuştur (Yardım, 2005: 70).

Süreç yenilikleri, verimliliği artırmakla birlikte piyasayı genişleten etkilere de sahiptir. Günümüzde en yaygın kullanılan süreç yenilik uygulamalarına aşağıda yer verilmiştir.

3.5.2.1. Otomatik Vezne Makinası (Automatic Teller Machine, ATM)

Otomatik Vezne Makinesi (ATM), müşterilerin 7/24 bankacılık işlemlerinin birçoğunu gerçekleştirebildikleri ve bunlar içerisinde özellikle de nakit ihtiyaçlarını karşılayabildikleri bir bankacılık hizmetidir.

ATM'ler başlangıçta sadece para çekme ve para yatırma işlemlerine hizmet etmek için kurgulanmış olmalarına rağmen, günümüzde ATM'lerin hizmet yelpazesi oldukça genişlemiştir. Örneğin bugün fon alım satım işlemleri bile bu makineler yardımıyla gerçekleştirilmektedir. ATM'lerin giderek daha fazla işlem yapabilecek düzeye gelmelerindeki temel gaye, şubelerin değişen hizmet anlayışı çerçevesinde hizmetlerini gişe işlemlerinden çok pazarlama ve müşteri hizmetleri ile ilgili alanlara yönlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu yolla bankalar hesaplarla ilgili işlemlerle kaybedecekleri zamanı, yeni kurumsal yapılarına uyum sağlayacak şekilde farklı alanlarda kullanabilme imkânına sahip olacaktırlar (Yardım, 2005: 71).

ATM'ler bankalar için bir tür yatırımdır. İşletme giderleri, tamir ve bakım harcamaları oldukça yüksek olmasına rağmen, yaygın ATM ağına sahip bankalar, rekabette daha avantajlı duruma gelmekte ve çok daha geniş bir müşteri potansiyeline hitap etme şansını yakalamaktadırlar. Müşterilerin bankalara olan mesafesi ATM'ler yoluyla kısalmıştır. ATM'lerin varlığı bankaları artık yabancı ülkelerde şube açmak zorunda bırakmamakta ve kendi ülkelerinden dışarıya giden müşterilerine çeşitli hizmetleri sunar hale getirmektedir. Örneğin yabancı ülkelerdeki ATM'lerden uluslararası kredi kartlarıyla nakit çekebilme bu hizmetler arasındadır (Alpergin: 1990: 36).

3.5.2.2. Kredi Kartları

Kredi kartı, sahibine belirli limitler dâhilinde, herhangi bir nakit kullanımı olmadan mal ve hizmet alımı veya nakit çekimine imkân tanıyan plastik kartlardır. Kredi kartları genel olarak daha önceden yapılmış bir anlaşma çerçevesinde internet üzerinden gerçekleşen tek seferlik uzaktan ödeme yapmak için veya ATM'lerden para çekme işlemlerinde kullanılmak üzere tasarlanmışlardır (Kaya, 2009: 18).

1950 yılında ABD'de kullanıma sunulan Diners Club kartı kredi kartlarının ilk örneğini oluşturur ve zaman içinde ülke genelindeki tüm restoranlarda kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıçta sadece belirli iş yerlerinde nakit kullanmadan alışverişe imkân sağlayan kredi kartı sisteminin başarısını bankaların farkına varmalarıyla bu alana yapılan yatırımlar artmıştır. MasterCard ve VISA gibi ödeme sistemlerinin geliştirilmesi ile küresel bir iletişim ağı kurulmuştur (Aldış, 2012: 17).

Kredi kartları kullanımının kolay olması ve olası risklere karşı daha güvenli olmasından dolayı hem bankalar hem de kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir. Bu açıdan alışveriş kolaylığı sağlamasını yanında nakit avans çekme ve kredi kullanma imkânı da sağlamış olması, tahsilat problemlerinin yaşanmaması ve neredeyse tüm işyerlerinde kullanılıyor olmasından dolayı her geçen gün yaygınlaşmaktadır. (Büyükkakın, Cengiz ve Pehlivanoğlu, 2011: 210).

Kredi kartı kullanımının sunduğu tüm bu avantajlara karşılık dünyada kredi kartı kullanımının maksimum seviyeye ulaştığı, sürekli bir gelir kaybı eğiliminin olduğu ve müşterilerin alınan komisyonlara karşı daha duyarlı hale geldiği görülmektedir. Bu durum bankaları stratejilerinde yenilik yapmaya itmektedir. Bankalar kredi kartında özellikle bonus uygulamaları, puan, ikramiye ve prim gibi uygulamalarla mevcut müşterileri tatmin etmeye, potansiyel müşterileri ise kredi kartı kullanmaya özendirilmektedirler. Ayrıca kredi kartı hizmeti sunanlar bu azalan getirileri engellemek amacıyla bazı caydırıcı uygulama içeren önlemlere başvurmuşlardır. Bu kapsamda gecikmiş ödemelere faizler getirme ve ödeme zamanlarını kısaltma yoluna gittikleri de görülmektedir (Işın, 2006:111).

3.5.2.3. Banka Kartları

Banka kartları, ATM ve Satış Noktası Terminalleri (Point of Sales, POS) cihazları aracılığıyla kullanılmak üzere müşterilere para çekme, para yatırma, fatura ödeme, havale gönderme gibi çeşitli bankacılık hizmetleri sağlanmakta olup, bu kartlarla yapılan harcamalar doğrudan banka hesabında düşülmektedir (Sungur, 2013:81).

Yerel ve bölgesel bankaların müşterilerine banka kartlarını dağıtmaları 1970'li yılların başından itibaren başlamıştır. 1980'li yılların ortalarına kadar pilot bazda yerel kullanılan banka kartlarının kullanımı 1990'larda hızlanmıştır. Bu kartların kullanımına 1984 yılında Fransa'da ve 1988 yılında ise İngiltere'de başlanmıştır (Kaya, 2008: 14).

Banka kartları, kart kullanıcısının bankasında açtığı vadesiz mevduat veya kredili hesabındaki parasına ulaşmasını sağlamakta ve mal veya hizmet alım işlemlerine olanak vermektedir. Nakit taşımayı azaltmak, hırsızlık veya para kayıplarına mani olması bakımından bu kartların kullanımı önemlidir (Varıcı, 2015: 78). Diğer yandan, ATM makineleri dışında kredi kartı kabul eden tüm işyerlerinde hesabında para olduğu sürece banka kartı kullanılarak alışveriş yapmak veya hizmet satın almak mümkündür (Altın, 2006: 54).

3.5.2.4. İnternet Bankacılığı

Zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın dünyanın her yerinden, internet üzerinden bankacılık hizmetlerinin gerçekleştirilmesi faaliyetine internet bankacılığı denilmektedir (Aldış, 2012: 19).

1980'li yıllarda telefon bankacılığıyla başlayan internet bankacılığı, internetin evlerde kullanılmasıyla yaygınlaşmıştır. İlk internet bankacılık uygulaması ABD'de NetBank ile gerçekleşmiştir (Yıldız, 2017: 10).

İnternet bankacılığı 24 saat dünyanın her yerinden hızlı ve kolay bir şekilde kullanılabilen bir hizmettir. Bu hizmeti kullanmanın tek şartı internet erişimine sahip bir bilgisayarın olmasıdır. Tüm dünyada her geçen gün internet bankacılığı yoluyla sunulan hizmetler yaygınlaşmakta ve bankacılık işlemlerini internet kullanarak yapanların sayısı da giderek artmaktadır. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde de gerek internet gerekse internet bankacılığını kullananların sayısının giderek arttığını görmekteyiz (İleri ve İleri, 2011:114-116).

İnternet bankacılığı, hem bankalar hem de müşteriler bakımından önemli avantajları bulunmaktadır. İnternet bankacılığı, bankaların maliyetlerini düşürmekte ve müşteriler ile olan iletişim doğrudan sağlanabilmektedir. Müşteriler ise bankaya gitmeden ve dolayısıyla banka personeli ile yüz yüze gelmeden internet bankacılığı ile bankacılık işlemlerini kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmektedirler (Okumuş, Bozbay ve Dağlı, 2010:90-93).

3.5.2.5. Elektronik Fon Transferi (Electronic Funds Transfer, EFT)

Elektronik fon transferi (EFT) fonların; çağdaş iletişim araçlarıyla gerçek zamanlı ve kaydi olarak elektronik yöntemle transfer edilmesidir. Yani bu transfer yönteminde geleneksel bankacılık sisteminde yer alan çek, banknot ve ödeme emirleri fiziki olarak yapılmamaktadır.

EFT sisteminin faydalarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Parasız, 2000: 320):

- EFT sisteminde kaydi para ile ödemelerin yapılmış olmasından dolayı nakit para ve çek kullanımı alışkanlıklarına son verilmekte ve bu araçların kullanımının getirdiği hırsızlık, taşıma maliyetleri ve sahtecilik gibi bazı zorluklar ortadan kalkmaktadır.
- EFT ile transfer süreci kısaltmakta ve işlem anında gerçekleşmektedir.
- EFT, müşterilere mesai saatleri dışında da işlem yapma imkanı vermektedir.
- EFT ile büyük meblağlara ulaşan ödemeler daha ucuz ve kolay yapılmaktadır.
- EFT ile uluslararası sınırlar aşılma ve banka ile müşterileri arasındaki mesafe kısaltılmaktadır.

3.5.2.6. Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi (EFTPOS)

Satış noktasından elektronik fon transferi (EFTPOS) mağazalarda yapılan alışveriş bedellerinin nakit kullanmaksızın, mağaza ile banka arasında kurulu terminaller kanalıyla ve plastik kartlar kullanılarak gerçekleştirilmesini sağlamaktadır (Parasız, 197: 187).

EFTPOST sistemi, dünya genelinde bireysel bankacılık uygulamasının yaygın bir örneğini oluşturur. POS sistemi 1973'de IBM tarafından geliştirilmiş ve ilk kez

1974'de ABD New Jersey eyaletindeki Pathmark marketler zincirinde ve Dillard's mağazalarında kullanılmıştır (Kaya, 2009).

EFTPOS sistemi, işlem maliyetlerinin düşüklüğü ve ödemeleri garanti etmesi bu sistemi cazip hale getiren unsurlardır. Elektronik bankacılık hizmet uygulamaları arasında önemli bir yeri olan EFTPOS sisteminin uygulama alanı günümüzde giderek yaygınlaşmaktadır (Yardım, 2005: 71).

EFTPOS sistemi, temelde kredi kartı işlemlerine benzemekle birlikte kredi kartları sistemine göre maliyeti daha yüksektir. Çünkü terminalin kurulması için gerekli araçlar ve telekomünikasyon için yapılan yatırımların maliyetleri büyüktür (Ayyıldız, 2011: 50).

3.5.2.7. Elektronik Para

Elektronik para, teknolojik ilerlemeler sonucu manyetik bantlı kartlara alternatif olarak geliştirilen ve üzerinde mikro işlemciler taşıyan tüm plastik kartlar olarak tanımlanır. Bu yönüyle elektronik para, ön ödeme veya değer yüklenilmesi yoluyla kullanıma sunulan kart veya yazılım tabanlı elektronik ödeme araçlarıdır (Öztürk ve Koç, 2006: 25).

Elektronik para, kart tabanlı ve internet tabanlı olmak üzere ikiye ayrılır. Kart tabanlı elektronik paraya borç kartları ve değer saklayan kartlar (telefon kartları, doğalgaz kartları, vb) örnek olarak gösterilebilir. Harcama yapıldığı anda para, kart aracılığıyla alıcının hesabından satıcının hesabına geçer. İnternet tabanlı elektronik paraya ise dijital para örnek olarak gösterilebilir. Bu para, bilgisayarda internet üzerinden yapılan alışverişlerde kullanılır. Müşteri bankadan dijital parayı satın alır ve sonrasında bu dijital parayı bilgisayarına yükler. Ödeme gerçekleşeceği zaman, dijital para müşterinin bilgisayarından satıcının hesabına aktarılmış olur (Aldış, 2012: 20).

Elektronik para kullanımından doğan avantajlar şu şekilde sıralanabilir (Tuncer, 2004: 53-57):

- Gün içerisinde gecikmiş ve hatalı ödemeler sebebiyle ortaya çıkabilecek finansal anlamdaki riskleri azaltır.
- Ödeme imkânlarında çeşitlilik sunar.
- Tüketicilerin yolculuklarında çok farklı ülke paralarını taşıyabilme imkânını verir ve para taşıma zorunluluğunu ortadan kaldırır.
- Elektronik para kabul eden kurumlara, alacaklarını kolay tahsil edebilme imkânını verir.
- İşlemlerin kayıt altına alınabilmesinden dolayı istatistiki etkinliği artırır.
- Kullanım ömrünü diğer ödeme araçlarına göre uzatır.
- Manyetik şeritli kartlara göre daha fazla bilgi toplar.
- Cüzdan taşımadan ödeme yapma imkânı sağlar.
- ATM kart veya kişisel bilgisayarlar yoluyla para yüklenebilmesi ve nakit para kullanımının yol açtığı sağlık sorunları riskini en aza indirir.

3.5.2.8. Görüntülü İşlem Merkezi (Video Teller Machine, VTM)

Görüntülü işlem merkezi (VTM), her türlü bankacılık işlemlerinin yüz yüze hizmet imkânıyla müşteri temsilcisine uzaktan bağlanarak yapılmasına imkân sağlayan bir sistemdir. Bu sistem ile müşteriler para transferi, yatırım ve kredi kartı işlemleri, vergi ve fatura ödemeleri gibi birçok hizmetten faydalanırlar. Ayrıca, görüntülü işlem merkezleri müşterilerine geniş bir işlem yelpazesi sunarak finansal kurumların yeni piyasalara ulaşılmasını mümkün kılarlar (Şerifoğlu, 2014: 16).

3.5.2.9. Telefon Bankacılığı

Telefon bankacılığı, kısaca telefon tuşlarını kullanarak bankacılık işlemini yerine getirilmesi faaliyetidir. Bu sistemde, müşteri kendisi bir şifre oluşturmakta ve bu şifre yardımıyla telefon tuşlarını kullanarak ve bankanın kendisine yönlendirdiği sesli uyarıları takip ederek yapacağı bankacılık işlemini yerine getirir. Telefonla bankacılık hizmetinin sağlamış olduğu fayda ile bankacılık hizmetleri daha hızlı ve kolay hale gelmiştir. Ayrıca bu hizmet operasyon maliyetlerini de düşürmüştür. Tüm bunlarla birlikte telefon bankacılığı ile ülkenin geniş bir coğrafi bölgesine daha ucuz hizmet götürme imkânı elde edilmekte ve bu yolla bankalar yeni şubeler açmanın yüksek maliyetine katlanmaktan kaçınırlar. Telefonla bankacılık hizmetlerinin bankalara sağlamış olduğu bir diğer fayda, para makineleri üzerindeki maliyetlerini düşürmesidir. Yani bankalar para makinelerinin yayılması, bakım-onarım, kira ve vergilendirme maliyetlerinden tasarruf yapma imkânını sağlamaktadırlar (Ergül, 2011: 20-21).

3.5.2.10. Yakın Alan İletişimi (Near Field Communication, NFC)

Yakın Alan İletişimi (NFC), Sony ve Phillips şirketlerinin ortaklığında 2000 yılı sonlarında geliştirilmiştir. NFC, kısa mesafe temassız iletişim teknolojisine verilen addir. Bu teknolojiye NFC uyumlu iki cihaz kullanılmaktadır. Bu iki cihazın birbirlerine birkaç santimetre yaklaştırılması ile NFC iletişimi aktif hale gelir. Temassız işleme sahip ödeme ve toplu taşıma biletleri, veri transferleri ve dijital içerikler NFC uygulamalarının kapsamı içerisindedir (Aldış, 2012: 21). Bu teknolojinin kullanımının yaygınlaştırılması ve fonksiyonel özellikleri (tuşlar, ekran, internet vb.) nedeniyle mobil telefonlar kullanılmaktadır.

NFC'nin sağladığı faydalar şu şekilde sıralanabilir (BKM, <https://bkm.com.tr/faydali-bilgiler/nfc/>, 16.11.2019):

- Cep telefonlarında birden fazla kart (banka kartı ve kredi kartı gibi) saklanabildiğinden, telefonda istenilen kart seçilerek, bu kartın temassız terminale yaklaştırılmak suretiyle ödeme yapılabilmektedir.
- NFC uyumlu cep telefonları sayesinde turnikelerden başka bir kart kullanmaya gereksinme duyulmadan geçebilme imkânı sağlanır.
- NFC uyumlu cep telefonlarıyla toplu taşıma araçlarından faydalanmak mümkün hale gelmiştir. Böylece toplu taşımada kart taşımak yerine cep telefonlarına yüklenmiş olan kartlarla seyahat etmek kolaylaşmaktadır.
- NFC uyumlu cep telefonları sayesinde elektronik olarak bilet satın almak kolaylaşmış, telefon üzerindeki bileti gösterip herhangi bir spor müsabakasına giriş sağlanabilmekte ve temassız terminaller bulunan büfelerden yiyecek ve içecek satın alınabilecektir.
- Otomatlardan istenilen ürün seçildikten sonra ödeme cep telefonu yaklaştırarak yapılabilmektedir.
- Özellikle iş görüşmelerinde sadece NFC uyumlu iki cep telefonunu birbirine yaklaştırarak kartvizit bilgileri paylaşarak veri alışverişi sağlanabilir.
- Aracın park ücretinin ödenmesi, cep telefonunun temassız terminale yaklaştırılması yoluyla NFC uygulamasıyla yapılabilir.
- NFC uyumlu cep telefonları NFC etiketine yaklaştırarak etikette tanımlı hizmetten veya üründen yararlanabilmektedir. Örneğin akıllı posterlerde bir kafeden kahve kuponu kazanılabilir veya en favori müzik grubunun şarkısı cep telefonlarına indirebilmektedir.

3.5.2.11. SWIFT

Uluslararası çapta küreselleşme ile birlikte finansal piyasaların bütünleşmesi, uluslararası alandaki finansal işlemlerin daha hızlı ve güvenilir bir şekilde yapılmasını gerektirmiştir. Bu gelişmelerin neticesinde 15 ülkeyi kapsayan 239 banka tarafından kar amacı olmayan SWIFT sistemi kurulmuştur. SWIFT sisteminin merkezi Brüksel'dir. (Takan, 2001: 511).

SWIFT sisteminin temel amacı, EFT gibi daha önce posta, teleks ve telgrafla gönderilen uluslararası bankacılık mesajlarının elektronik haberleşme ağı ile iletilmesi ve kontrol edilmesi olanağının tüm üye bankalara sağlamak olarak belirlenmiştir.

SWIFT sisteminin sunduğu hizmetler zaman içinde gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Sisteme üye bankalar başka bir ülkedeki şubesi veya çalıştıkları banka ile iletişim kurmakta, para transferi, garanti mektubu, ödeme talimatı, faiz ödemeleri gibi benzeri finansal işlemler için elektronik olarak haberleşip, mesajlaşmaktadırlar. Bu sistem kendine üye ülkelerdeki bankaların aynı teknolojik seviyeye sahip olmaları için çalışmakta, fon transfer sistemlerinin geliştirilmesi doğrultusunda çeşitli modeller hazırlamakta ve yeni iletişim ve bilgisayar sistemleri kurma konusunda bankalara öneriler sunmaktadır (Ergül, 2011: 28). Bu sisteme dahil bankaların kendilerine özgü bir kodu vardır. SWIFT kodu olarak adlandırılan bu kodlar yardımıyla para transferleri yapılmaktadır.

3.5.3. Organizasyonel Yenilikler

Finansal yeniliklerle ilgili çalışmalarda genel olarak ürün/hizmet ve süreç yeniliklerine odaklanılmasına rağmen, özellikle günümüz teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler ve değişimler organizasyonel yeniliğin de finansal yenilikler içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Organizasyonel yenilik, yeni kurumları ve organizasyonel yapıları içerir (Vargas, 2009: 446). Ayrıca, süreç yeniliğinde olduğu gibi bu yenilik türünde de teknolojik gelişmelerin etkisi büyüktür.

Organizasyonel yeniliklerle herhangi bir finans veya hizmet sektörünün yeni çalışma ve iş yapma yöntemlerinin geliştirilmesi veya daraltılması yoluyla rekabet gücünün yükseltilmesi sağlanmaktadır. Günümüzde bankaların sigortacılık ve bireysel emeklilik hizmetlerin verilmesiyle daha geniş bir örgütsel yapıya kavuşması, otellerin konaklama hizmeti dışında fitness&spa hizmetleri ile konaklama dışındaki ihtiyaçlarında veriliyor olması organizasyonel yenilik türüne verilebilecek örneklerdir (Yetiz ve Ünal, 2018: 121-122).

4. TÜRKİYE'DE FİNANSAL YENİLİKLER

4.1. Türkiye'de Finansal Sistem

Finansal sistemde fon fazlası olan kişi veya kurumlardan fon açığı olan kişi ve kurumlara fon transferi gerçekleştirilir. Bu fon transferi finansal kurumlar vasıtasıyla ve yatırım ve finansman araçları kullanılarak belli bir hukuki ve idari düzen çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Finansalgöz, www.finansalgoz.com, 10.05.2020).

Dünyada ve Türkiye'de işlem hacmi yönüyle sürekli artış gösteren finans sektörü günümüzde önemini korumaktadır. Finans sektörü birçok fırsatı ve riski içerisinde barındırır. Finans sektörü özellikle reel ekonomiye yatırım ve tasarruf yönleriyle önemli katkı sağlar. 1980 öncesinde kapalı ekonomiye sahip olan Türkiye'de finans sektörünün ekonomide yeri önemsiz iken, 1980 yılından sonra finans sektörü ekonomi için hayati bir işleve sahip olmuştur (Çekin, 2019: 6-7).

Türk bankacılık sektörü, finans sistemi içerisinde büyüklük bakımından önemli bir yer işgal eder. Bankacılık sektörü dışında, sigorta şirketleri, yatırım fonları, yatırım ortaklıkları, yatırım danışmanlığı şirketleri, portföy yönetim şirketleri, leasing, faktoring konularında faaliyet gösteren kurumlar, finansal sistemin diğer birimlerini oluşturur (Ünal, 2014: 8).

Türk finans sistemi içerisinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Bankalar Birliği, Bankacılık Sistemi, Sermaye Piyasaları ve Borsa İstanbul önemli bir yere sahiptir.

4.1.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

11 Haziran 1930 tarihinde kurulan TCMB'nin temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak olarak belirlenmiştir. TCMB temel olarak ülkemizdeki para ve kur politikalarının yönetilmesi sorumluluğunu üstlenmiştir. 1211 Sayılı Yasa çerçevesinde TCMB'nin görev ve sorumlulukları, 5 ana başlıkta sınıflandırılmaktadır (TCMB, www.tcmb.gov.tr, 21.11.2019).

- Fiyat İstikrarı: Fiyat istikrarını sağlamak bankanın temel amacıdır. Fiyat istikrarı ile anlaşılan düşük bir enflasyon oranına sahip orana ulaşmaktadır. Bu doğrultuda TCMB, uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı araçları kendisi serbest bir şekilde belirler.

- Finansal İstikrar: Banka, finansal sistemin istikrarı için gerektiğinde para ve döviz piyasalarında düzenleyici önlemleri almak gibi bir sorumluluğa sahiptir.

- Döviz Kuru Rejimi: Kur rejimini hükümet ile belirlemek, biçimlendirmek ve uygulamak, Bankanın bir diğer görevidir. Ayrıca, ülkedeki altın ve döviz rezervlerini muhafaza etmek ve bu rezervleri ülke yararları doğrultusunda yönetmekten de sorumludur.

- Banknot Basma ve İhraç İmtiyazı: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 87. maddesine göre para basma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) aittir. Ancak bu yetki, TCMB'ye süresiz olarak devredilmiştir.

- Ödeme Sistemleri: Fonların ve menkul kıymetlerin güvenli ve hızlı bir şekilde aktarılmasını sağlamak TCMB'nin görevleri arasındadır. Ayrıca bu fonların ve menkul kıymetlerin mutabakatının gerçekleştirilmesi amacıyla yeni sistemlerin kurulması, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlenmesini sağlamak, gözetimini gerçekleştirmek ve gerekli düzenlemeleri yapmakta Bankanın sorumluluğundadır.

4.1.2. Türkiye Bankalar Birliği

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 1958 yılında Bankacılık Kanunu'nun 79 uncu maddesi hükümlerine göre kurulmuştur. Tüzel kişiliği haiz kamu niteliğinde bir meslek kuruluşu olan TBB'nin kuruluş amacı "Serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir." şeklinde belirlenmiştir (TBB, www.tbb.org.tr/tr, 21.11.2019).

TBB'nin görevleri maddeler halinde şu şekildedir (TBB, www.tbb.org.tr/tr, 21.11.2019):

- "Türk bankacılık sisteminin ve mesleğinin geliştirilmesine yönelik politikalar oluşturmak, kararlar almak,
- Üyelerinin uyması gerekli meslek ilkeleri ve standartlarını Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun uygun görüşünü alarak belirlemek,
- Meslek ilkelerini belirlemek suretiyle üyelerin birlik ve mesleğin gerektirdiği vakar ve disiplin içinde ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak çalışmalarını sağlamak,
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun uygun görüşünü almak suretiyle etik ilkeleri belirlemek,
- İlgili mevzuat uyarınca alınan kararlar ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından alınması istenilen tedbirlerin uygulanmasını takip etmek,
- Üyeleri arasında haksız rekabeti önlemek ve rekabetçi ortamın korunması amacıyla her türlü tedbiri almak ve uygulamak,
- Müşteri haklarına dair hükümlerde öngörülen sözleşmelerin şekil ve içeriklerine ilişkin usûl ve esaslar ile tip sözleşmelerin uygulanacağı işlemleri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun uygun görüşünü alarak belirlemek,
- Yurt içinde ve yurt dışında bankacılığı temsil etmek, tanıtmak ve bu konuda kamuoyunu aydınlatmak için çalışmalarda bulunmak,
- Ekonomi, mali sektör ve bankacılık sistemindeki yurt içi ve yurt dışı gelişmeleri izleyerek toplayacağı bilgileri üyelerine ve ilgililere ulaştırmak,
- Bankalararası ilişkilerde mesleki dayanışmayı güçlendirecek kararlar almak,
- Banka ve bankacılıkla ilgili olan konularda resmi makam ve kuruluşlara genel anlamda görüş bildirmek,
- Ulusal tasarrufun teşviki için gerekli çalışmaları yapmak ve yetkili mercilere önerilerde bulunmak,
- Üyeler ile bireysel müşterileri arasındaki ihtilafların değerlendirilmesi ve çözüme kavuşturulmasını temin etmek üzere Birlikçe hazırlanan ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından onaylanan usûl ve esaslar dahilinde hakem heyeti oluşturmak,
- Kurum ile işbirliği yapmak suretiyle bankalar arasında ortak projelere ilişkin işbirliğini temin etmek,
- Gizlilik niteliği taşımayan banka istatistiklerini toplamak ve kamuoyuna duyurmak,
- Bankacılık konusundaki mevzuatı izlemek ve bu alandaki düzenlemeleri üye bankalara duyurmak,
- İlgili mevzuat hükümleri saklı kalmak kaydıyla, bankaların, müşterilere sundukları hizmetler karşılığında tahsil edecekleri komisyon, ücret ve masrafların,

açtıkları krediler ve bunlarla ilgili diğer işlemler için uygulayacakları kredi faiz oranları, komisyon ve ücretler ile mudilerine ödeyecekleri mevduat faizlerinin azami oran ve sınırlarının tespitine ilişkin olarak üye bankalara yönelik tavsiye kararları almak,

- Üyelerin ilan ve reklamlarında uyacakları esas ve şartları tür, şekil, nitelik ve miktarları itibarıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun uygun görüşünü alarak tespit etmek,

- TBB'nin aldığı karar ve tedbirlerin uygulanmasını takip etmek, bunlara zamanında ve tam olarak uymayan üyeler hakkında idari para cezası kararı vermek,

- Bankacılıkla ilgili konularda seminer, sempozyum, konferans vb. eğitim programları düzenlemek,

- Üyelerin ortak menfaatlerini ilgilendiren konularda yönetim kurulu kararına istinaden dava açmak”.

4.1.3. Türkiye’de Bankacılık Sistemi

Ekonomik kalkınma sürecinde finansal sektörü ekonominin merkezi sinir sistemi olma gibi çok önemli bir fonksiyonu icra eder. Finansal sektörün en önemli fonksiyonu, tasarruf yapanlar ile yatırım yapanlar arasında aracılık görevini üstlenmesidir. Finansal sektör bu görevini ne kadar etkin ve düşük maliyetle gerçekleştiriyorsa önemi de o kadar artmaktadır (Ağır, 2013: 1). Bu açıdan bankalar, finansal kurumlar arasında etkinliği ve önemi en fazla olan kurumların başında gelmektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak, finansal sistem içerisinde Türk bankacılık sektörü geniş bir yere sahiptir. Bankacılık sektörünün etkin ve istikrarlı bir yapıda olması ekonomiyi olumlu etkilemesinde önemli rol oynamaktadır. Bankacılık sistemindeki olumlu adımlar uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının not artırımında önemli olmaktadır. Çünkü, kredi notunun yüksek olması hazine ve özel sektörün, uluslararası piyasalardan daha düşük maliyetlerle ve daha uzun borçlanmasına yol açmaktadır (Ünal, 2014: 8).

Diğer sektörlerde olduğu gibi Türk bankacılık sektöründe de yaşanan rekabet, sektörü ayakta tutan önemli bir unsurdur. Bankalar, KOBİ'lerin önemli finansman kaynağıdır. Dolayısıyla işletmelerin bankalar ile olan finansal ilişkileri kesinlikle göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Çünkü işletmelerin üretim artışlarını sağlayacak sermaye yatırımlarını gerçekleştirmeleri şansı, en uygun maliyetle finansman desteği bulmalarına bağlıdır. Bankacılık sektöründeki artan rekabet ortamı, mevduata yüksek faiz, kredilere düşük faiz uygulamasını beraberinde getirmekte ve bu yolla tasarrufların artması işletmelerin ise yatırım yapmalarına olanak sağlanmaktadır (Ünal, 2014: 9).

Türk bankacılık sektörü, 24 Ocak 1980 kararları sonrasında ekonomide yaşanan serbestleşme ve yeniden yapılanma süreci ile birlikte dışa açık ve daha rekabetçi bir yapıda faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede bankacılık ve finans sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler şu şekilde özetlenebilir (Ağır, 2013: 43-44).

- Bankacılık sektörüne yerli ve yabancı bankaların girişlerine izin verilmiştir.

- Mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır.

- 1980 sonrası dönemde bankacılık sistemi içerisinde kamu bankalarının ağırlığının azaltılması hedeflenmiştir.

- TCMB, bankacılık sektörünün gelişmesine ve derinleşmesine katkıda bulunmak için, çeşitli kurumsal yenilikleri devreye sokmuştur.

- 1989 yılında çıkartılan 32 sayılı kanun ile yabancı sermayenin ülkeye girişindeki engeller kaldırılmıştır.

- Kambiyo ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, yurtdışı borçlanmada önemli bir kaynak oluşturmuştur.
- Bankacılık sektöründeki riskleri azaltmak ve sektöre olan güveni artırabilmek için Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur.
- Türk bankacılık sektörü dışa açılmış, sermaye piyasası işlemleri artmış ve yatırım fonları kurulmuştur.
- Döviz ile bankalarda mevduat açılmasına izin verilerek, döviz bulundurmak serbest hale getirilmiştir.
- 1980'li yıllardan sonra dışa açılma ile birlikte bankalar arasında gerçekleşen yoğun rekabet, bankacılık sektöründeki etkinliği artırmıştır.
- Bankacılık sektörü geleneksel bankacılık işlemlerinin yanında yeni bir takım hizmetlerle piyasadaki etkinliğini artırmıştır. İnternet bankacılığı, banka ve kredi kartları gibi hizmetler, bankacılık sektörünün sunmuş olduğu önemli hizmetlerdir.

1980'li yıllardan sonra finans ve bankacılık alanında yaşanan bu olumlu gelişmelere karşılık, 1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisi ve finansal piyasalar tarihinin en çalkantılı dönemlerinden birini yaşamıştır. 1990 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin sonucu olarak, makro ihtiyati politikalarda etkinlik kaybedilmiş ve finansal piyasaların derinliği azalmıştır. Bu durum çok sık finansal krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde yüksek bütçe açıklarının neden olduğu yüksek enflasyon ve yüksek faiz oranlarıyla karşı karşıya kalınmıştır. 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler, ekonomideki finansal kırılmalıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 2000 Kasım ayında ise bir bankacılık krizi yaşanmıştır. 1999 öncesinde Türkiye'de bulunan bankaların toplam sayısı 81'dir. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerinden sonra bu sayı birleşme ve iflas gibi nedenlerle 55'e kadar düşmüştür. Bu süreçte birçok banka batmıştır. Bankacılık sektöründeki bu olumsuz gidişatı durdurabilmek ve bankacılık sektörünün denetlenmesine sağlamak üzere Eylül 2000 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. BDDK'dan sonra 2001 yılı finansal kriz sonrası kabul edilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) diğer bir olumlu gelişmedir. GEGP'de özellikle 1990'lı yıllarda uygulanan para politikaları, maliye politikaları ve finansal piyasaların yönetilmesindeki hatalı yaklaşım ve politikalar değerlendirilmiştir. Programda bankacılık sektöründen de bahsedilmiş, sektördeki sorunlar tespit edilmiştir. Kamu bankalarının kamu borçlarını finanse ederken şeffaf olmayan yöntemleri kullanmış olmaları ve zararlarının zamanla artmış olması, özel bankaların ise önceliklerinin reel ekonominin finansmanı olması gerekirken, bu amaçtan saparak kamu borçlarını finanse etmeleri eleştirilmiş ve bu sorunların giderilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Kamu ve özel bankalar için sermaye artırımı, kar odaklı verimlilik esasının benimsenmesi, Merkez Bankası bağımsızlığı ile disiplinli mali politikaların uygulanmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. Bu politikaların kararlı bir şekilde uygulanması sonucunda enflasyon ve faiz oranları hızla gerilemiştir. Uygulanan başarılı politikaların sonucunda 2008 yılında yaşanan küresel kriz bankacılık sektörünü etkilememiştir (Çekin, 2019: 9-10).

Türk Bankacılık sisteminde bankalar faaliyet alanlarına göre mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ve katılım bankaları olmak üzere üç kısma ayrılırlar. Kasım 2019 itibariyle 32'si mevduat, 13'ü kalkınma ve yatırım ve 6 tanesi de katılım bankası olmak üzere toplam banka sayısı 51'dir. Eylül 2019 itibariyle mevduatlar yaklaşık 4,3 trilyon liradır. Bu değer yaklaşık %50'si TL cinsinden olup, diğer yarısı da yabancı para cinsindedir.

Türkiye’de bankacılık sektörü yıllar itibariyle sürekli gelişme içerisinde olmuştur. Örneğin, 2002 yılında 30,2 milyar dolar seviyesinde olan kredi hacmi Eylül 2019 tarihi itibariyle yaklaşık 450 milyar dolara ulaşmıştır. Benzer gelişme seyri öz kaynaklar içinde geçerlidir. 2002 yılı itibariyle 15,8 milyar dolar seviyesinde olan bankacılık sektörünün öz kaynak toplamı Eylül 2019’da 82,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

4.1.4. Türk Sermaye Piyasaları

Sermaye piyasaları orta ve uzun vadeli fon ihtiyacının karşılandığı piyasalardır. Türkiye’de sermaye piyasasının denetimi ve gözetimi hukuki olarak kamu statüsünde olan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yapılmaktadır. SPK, sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık yönündeki çalışmalarından sorumlu olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Ülkemiz sermaye piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin Kanun en son 30 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, sermaye piyasası faaliyetleri ve sermaye piyasası kurumları açısından köklü değişiklikler getirmiştir. Bu çerçevede, sermaye piyasası kurumlarının uluslararası piyasalardaki gelişmelere cevap verebilecek nitelikte etkin ve rekabetçi bir yapıda olması amaçlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 38).

Sermaye piyasasının mali sistem içerisindeki yerine bakıldığında, en büyük pay menkul kıymet stokuna aittir. 31.12.2018 tarihi itibariyle;

- Ülkemize ait tüm menkul kıymet stokunun piyasa değeri 1.556.271 milyon TL,
- Özel sektöre ait menkul kıymetler 935.029 milyon TL,
- Özel sektöre ait menkul kıymetlerinin net piyasa değeri 458.647 milyon TL,
- Toplam menkul kıymet stoku net değeri 1.079.889 milyon TL’dir (SPK, 2018:

87).

Bu bilgilere göre özel sektör menkul kıymetlerinin toplam menkul kıymetler içerisindeki payı %60 civarındadır. Bu oran bize, özel sektörün kamu sektörüne göre sermaye piyasasından daha fazla yararlandığını gösterir.

4.1.5. Borsa İstanbul

1986 yılında faaliyete geçen İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), 5 Nisan 2003 tarihinde İMKB ve İstanbul Altın Borsasının birleştirilmesiyle Borsa İstanbul (BİST) adını almıştır. BİST’e ait payların %49’u Hazine, %51’i ise BİST’e aittir. Kurum, Sermaye Piyasası Kanunu uyarınca SPK tarafından denetlenir (MATRİKS, www.matriksdata.com, 24.11.2019).

BİST’in temel amacı ve faaliyet konusu şu şekilde belirlenmiştir: “Kanun hükümleri ve ilgili mevzuat çerçevesinde, sermaye piyasası araçlarının, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Sermaye Piyasası Kurulunca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde, şeffaf, etkin rekabetçi, dürüst ve istikrarlı bir ortamda alınıp satılabilmesini sağlamak, bunlara ilişkin alım satım emirlerini sonuçlandıracak şekilde bir araya getirmek veya bu emirlerin bir araya gelmesini kolaylaştırmak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmek üzere piyasalar, pazarlar, platformlar ve sistemler ile teşkilatlanmış diğer pazar yerleri oluşturmak, kurmak ve geliştirmek, bunları ve başka borsaları veyahut borsaların piyasalarını yönetmek ve/veya işletmek ve ana

sözleşmesinde yazılı olan diğer işlerdir.” (Borsaİstanbul, www.borsaistanbul.com, 12.02.2020).

Uluslararası borsacılık sektöründeki gelişmelere paralel olarak oluşturulan BİST'in, dünyanın önde gelen borsalardan biri haline gelmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, BİST'in tüm sermaye piyasası araçlarının işlem görmesi, uluslararası standartlarda iyi bir teknolojik alt yapıya sahip olması, bölgesel ve küresel ağlarla birlikte operasyonel etkinliğinin yüksek olması amaçlanan hedefe yaklaştıracak unsurlar olarak görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 39-40).

BİST'de işlem gören paylar; borçlanma araçları, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, borsa yatırım fonları, varantlar ve sertifikalardan oluşur. Borsanın toplam işlem hacminde yıllar itibariyle bir artışın olduğu görülmektedir.

4.2. Türkiye'de Finansal Yeniliklerin Değerlendirilmesi

1980'li yıllardan itibaren dünya finans piyasalarında yaşanan dönüşümle birlikte teknoloji ve iletişim alanında gerçekleşen yeniliklerin katkısıyla sermaye hareketliliği hızlanmıştır. Dünya piyasalarında yaşanan bu gelişmeler ister istemez Türk finans sisteminde de önemli değişikliklere neden olmuş, bu çerçevede yeni ürün ve süreç yeniliklerin gelişimine zemin hazırlamıştır (Şerifoğlu, 2014: 65).

Bu kısımda finansal yenilik türleri arasında yer alan ürün, süreç ve organizasyon yenilikleri Türkiye bağlamında incelenmektedir.

4.2.1. Ürün Yenilikleri

Riskten korunmak amaçlı ortaya çıkan ürün yenilikleri içerisinde en yaygın kullanılanları türev ürünler ve menkul kıymetleştirmedir (Aldış, 2012: 72). Türev ürünler nitelikleri itibariyle döviz, hazine bonusu ve devlet tahvili gibi değer bir başka varlığa dayalı olan finansal araçlardır. Menkul kıymetleştirme ise gerçek veya tüzel kişilerin borçlanma senedi ihraç ederek finansman sağlama durumlarını ifade etmekte olup, finansmanın sağlanmasında ticari faaliyetlerinden elde edilen varlıklar ve gelecekteki gelirler karşılık gösterilmektedir. Menkul kıymetler ve türev ürünlerin işlem gördüğü yerler organize olmuş borsalardır. Bu kapsamda, BİST ve Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası (VİOP) bu amaca hizmet eden kurumlardır.

1986 yılında faaliyete geçen BİST, kurulduğu günden bugüne gerek işlem hacmi gerekse işlem miktarı yönüyle giderek artan bir seyir izlemiştir. Tablo 4.1'den görüldüğü gibi, 1990'lı yıllardan itibaren başlayan hareketlilik 2000'li yıllara gelindiğinde önemli bir artış göstermiştir. 1990 yılında 75 bin TL olan işlem hacmi, 2004 yılında 1 trilyon düzeyini aşmıştır. 2017'de 6.614 trilyon düzeyine ulaşan işlem hacmi, 06.02.2020 tarihi itibariyle yaklaşık 20.299 trilyon TL'ye varmıştır.

Hisse Senedi, devlet tahvili ve hazine bonusu türünden menkul kıymetlerin işlem gördüğü BİST'de piyasalarda yerli ve yabancı yatırımcılara şeffaf ve güvenilir alım-satım ortamında yatırım yapma imkânı sunulmaktadır.

İşlem hacminde olduğu gibi işlem miktarı açısından da BİST'de önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1990 yılında 9 bin adet olan işlem miktarı 2000 yılına gelindiğinde 37.314 milyon seviyesine ulaşırken, bu rakam 2020 yılına gelindiğinde 5 trilyon seviyesini aşmıştır (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. BİST'de İşlem Hacmi ve İşlem Miktarları
(TCMB, www.tcmb.gov.tr, 21.11.2019).

Yıllar	Toplam İşlem Hacmi (Bin TL)	Toplam İşlem Miktarı (Bin Adet)
1986	0	0
1990	75	9
1995	6.372	816
2000	194.125	37.314
2005	1.338.523	449.894
2006	1.025.086	312.003
2007	575.206	154.472
2008	972.079	634.321
2009	2.617.336	961.375
2010	2.261.764	736.287
2011	977.207	362.303
2012	1.969.197	497.908
2013	2.782.550	985.311
2014	2.264.038	450.266
2015	2.385.854	577.089
2016	2.190.989	646.597
2017	6.614.704	1.405.786
2018	2.755.493	932.603
2019	12.335.663	3.737.535
2020*	20.298.519	5.061.358

Not: *06.02.2020 tarihi itibarıyla.

Borsa İstanbul bünyesinde faaliyette bulunan VİOP, 2005 yılında faaliyete geçmiştir. Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alınıp satıldığı VİOP'da, geleceğe yönelik fiyat belirsizliği durumunda ortaya çıkan risklerin kaldırılması amaçlanır. VİOP'daki işlem hacimleri yıllar itibarıyla Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2'den görüldüğü gibi VİOP'da işlem hacmi 2005 yılından 2019 yılı sonuna kadar sürekli artmıştır. 2005 yılında yaklaşık 3 trilyon olan işlem hacmi, çok büyük artışla 2009 yılında yaklaşık 2.872 katrilyon düzeyine ulaşmıştır.

İşlem hacmindeki bu kadar artışta hiç kuşkusuz piyasanın ihtiyaç duyduğu ürünlerin geliştirilmesinin ve finansal yenilikler içerisinde yer alan türev ürünlerin organize bir borsa güvencesiyle yatırımcılara sunuluyor olmasının önemli etkisi bulunmaktadır (Aldış, 2012: 74).

Tablo 4.2. VİOP, Toplam İşlem Hacmi (Borsa İstanbul, www.borsaistanbul.com, 12.02.2020).

Yıllar	İşlem Hacmi (Bin TL)
2005	3.029.588
2006	17.876.421
2007	118.035.442
2008	207.962.600
2009	334.172.858
2010	431.681.986
2011	439.799.289
2012	403.932.738
2013	289.633.872.025
2014	869.264.164.373
2015	1.135.216.916.237
2016	1.161.220.996.812
2017	1.658.415.599.512
2018	2.517.593.419.777
2019	2.871.727.170.083

Dünyada türev ürün piyasaları içerisinde yer alan VİOP yerli yatırımcılar olduğu kadar yabancı yatırımcılara da açıktır.

Tablo 4.3 VİOP'da işlem yapan yerli ve yabancı oranlarını vermektedir.

Tablo 4.3.VİOP'da Yerli ve Yabancıların Dağılımı (Borsa İstanbul, www.borsaistanbul.com, 12.02.2020).

Yıllar	Yerli (%)	Yabancı (%)
2005	86,95	13,05
2006	88,69	11,31
2007	74,95	25,05
2008	77,23	22,77
2009	91,57	8,43
2010	89,26	10,74
2011	85,15	14,85
2013	75,31	24,69
2014	76,29	23,71
2015	71,57	28,43
2016	72,68	27,32
2017	71,96	28,04
2018	65,21	34,79
2019	68,65	31,35

Tablo 4.3'de görüldüğü gibi 2005 yılında yerlilerin VİOP'daki işlem hacmi yaklaşık %87 iken, bu oran yabancılarda %13 seviyesinde olduğu görülmektedir. Küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında yerlilerin payı yaklaşık %92'lere

çıkarken, yabancıların payı ise %8,43'lere düşmüştür. Kriz sonrasında ekonomideki toparlanmayla birlikte yabancıların VİOP'daki işlem hacimlerini artırdıkları gözlenmektedir. 2018 yılı itibariyle yabancıların işlem hacimleri yaklaşık %35'e yaklaşırken, yerlilerin payında ise önemli bir düşüşle %65'li seviyelere gerilemiştir. 2019 yılında ise yerlilerin VİOP'daki payı %68,65, yabancıların payı %31,35 olarak gerçekleşmiştir.

4.2.2. Süreç Yenilikleri

Süreç yeniliklerinin, teknolojik gelişmelerden kaynaklı olarak en çok etkilediği alanlar bankacılık ve ödeme sistemleridir.

1980'li yılların sonuna kadar Türk bankacılık sektörünün temelini şubeler oluştururken dünyadaki teknolojik gelişmelere paralel olarak ülkemizde dijitalleşme uygulamaları başlamıştır. Bu kapsamda 1987 yılında Türkiye İş Bankası ATM'leri piyasaya sunarak dijital bankacılık uygulamalarını başlatan ilk banka olmuştur. 1990'lı yılların ortalarında tanıttığı POS makineleri ve internet hizmetleri ile bankacılık sektörüne yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Aynı yıl içinde Garanti Bankası da internet bankacılığı hizmetlerini vermeye başlamış, bu bankayı Osmanlı Bankası, Pamukbank, Esbank, Akbank ile Yapı ve Kredi Bankası izlemiştir (Küçükoğlu, 2019: 29).

İnternet bankacılığı kapsamında 1992 yılında kurulan EFT sistemi ile kredi, kredi kartı borçları, doğalgaz, su, elektrik, telefon gibi fatura ve taksit ödemeleri yapılabilmektedir. 2000 yılında faaliyetine başlayan bir diğer sistem ise Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT)'dir. Bu sistemde menkul kıymetlerin bankalara arasındaki transferleri elektronik ortamda sağlanmaktadır (Aldış, 2012: 77). EFT ve EMKT sistemleri birbirleriyle etkileşimli olarak çalıştıkları için EFT-EMKT sistemi olarak adlandırılmakta olup, son dönemde ülkemizde yaygın olarak kullanılan yeniliklerdendir (Şerifoğlu, 2014: 76).

Tablo 4.4 2013-2020 dönemi EFT-EMKT sisteminde yapılan toplam ödemeleri göstermektedir. Tablodan görüldüğü gibi 2013 yılında yaklaşık 124 trilyon değerinde yapılan ödemenin 2020 yılına gelindiğinde yaklaşık 2,4 katla 298.153 trilyon seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 4.4. EFT-EMKT Toplam Ödeme Tutarları
(TCMB, www.tcmb.gov.tr, 21.11.2019)

Yıllar	Ödeme Tutarı (Bin TL)
2013	124.969.007.592
2014	137.450.943.424
2015	141.166.556.962
2016	154.426.689.721
2017	247.941.764.495
2018	281.647.927.323
2019	285.514.234.132
2020*	298.153.812.952

Not: * 10.02.2020 tarihi itibariyle.

Ülkemizde yaygın olarak kullanılan finansal yeniliklerden bir diğerini kartlı ödeme sistemleri oluşturur. Bu finansal yenilik kapsamında kredi kartlarının sağlamış olduğu taksit ve puan uygulamaları bu kartların kullanımını daha cazip hale getirmiştir.

Ayrıca, kredi kartları ile nakit ödemeler yapılır hale gelmiş ve kayıt dışılığın önüne geçilmesine de önemli katkılar sağlanmıştır (Yetiz ve Ünal, 2018: 126).

Banka ve kredi kartları kullanılarak genellikle ATM'lerden para çekme ve yatırma, mal ve hizmet satın alma işlemlerinde ise POS cihazları kullanılmaktadır. Tablo 4.5'de görüldüğü gibi, ülkemizde POS cihazlarının sayısı 2011 yılında yaklaşık 2 milyon düzeyinde iken, bu sayının 2015 yılında 2 milyon 158 bin ile maksimum düzeye ulaştığını ve sonraki yıllarda kullanım sayısının bir miktar azaldığını ve 2019 yılı sonu itibariyle yaklaşık 1 milyon 600 bin civarına gerilediği görülmektedir. Buna karşılık, ATM sayılarında ise yıllar itibariyle sürekli bir artış gerçekleşmiştir. ATM sayısı 2011 yılında 32.462 iken, %63 oranındaki önemli bir artışla 2019 yılında 53.024 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.5. POS, ATM ve Kart Sayıları (BKM, <https://bkm.com.tr>, 12.02.2020).

Yıllar	POS Sayısı	ATM Sayısı	Kredi Kartı Sayısı	Banka Kartı Sayısı
2011	1.976.843	32.462	51.360.809	81.879.926
2012	2.134.444	36.334	54.342.148	91.263.042
2013	2.293.695	42.011	56.835.221	100.164.954
2014	2.191.382	45.576	57.005.902	105.513.424
2015	2.158.328	48.277	58.215.318	112.383.854
2016	1.746.220	48.421	58.795.476	117.011.685
2017	1.656.999	49.847	62.453.610	131.593.443
2018	1.586.747	51.941	66.304.603	146.375.337
2019	1.599.481	53.024	69.825.826	166.211.057

Ülkemizde kredi kartı ve banka kartı kullanım sayıları ise yıllara göre sürekli bir artış göstermiştir. Kredi kartı kullanım sayısı 2011 yılında 51.4 milyon seviyesinden 2019 yılına gelindiğinde %36 oranındaki bir artışla yaklaşık 70 milyona ulaşmıştır. Banka kartı kullanımında ise daha büyük bir artış yaşanmıştır. 2011 yılında banka kartı kullanıcı sayısı yaklaşık 82 milyondur. Bu rakam 2019 yılında %103'lük bir artışla 166 milyonu geçmiştir (Tablo 4.5).

Türkiye'de bankalar müşteri taleplerini her zaman en uygun ve en hızlı bir şekilde karşılayabilmek için yeni ürünleri tüketicilerin hizmetine sunmaya çalışmaktadırlar. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak özellikle iletişim teknolojinde yaşanan gelişmeler bankacılık sektörünü etkisi altına almıştır. Bu kapsamda müşterilere daha hızlı ve kolay hizmet sunabilmek için internet ve mobil bankacılık işlemlerinde hızlı bir artış olmuştur (Yetiz ve Ünal, 2018: 127).

Gelişen teknoloji ile birlikte artık banka şubelerine gitmeden bankacılık işlemlerinin kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır. Bu çerçevede banka şubelerine gidilmeden gerçekleştirilecek işlemler şu şekilde sıralanabilir (Arıkan, 2015: 41):

- İnternet Bankacılığı,
- Telefon Bankacılığı,
- ATM Bankacılığı,
- POS Bankacılığı
- Mobil Bankacılık,
- Televizyon Bankacılığı,
- VTM Bankacılığı,

Tablo 4.6. Türkiye’de internet bankacılığındaki finansal işlemlerin adet ve hacim büyüklüklerini göstermektedir.

Tablo 4.6. İnternet Bankacılığında Finansal İşlemler (TBB, 2019a).

	Temmuz-Eylül 2019		Ekim-Aralık 2019	
	İşlem Adedi (Milyon)	İşlem Hacmi (Milyar TL)	İşlem Adedi (Milyon)	İşlem Hacmi (Milyar TL)
Para transferleri	62	950	66	1.066
Ödemeler	30	55	30	62
Yatırım işlemleri	11	234	13	286
Kredi kartı işlemleri	8	23	8	23
Diğer finansal işlemleri	3	39	4	55
Toplam	113	1.300	120	1.492

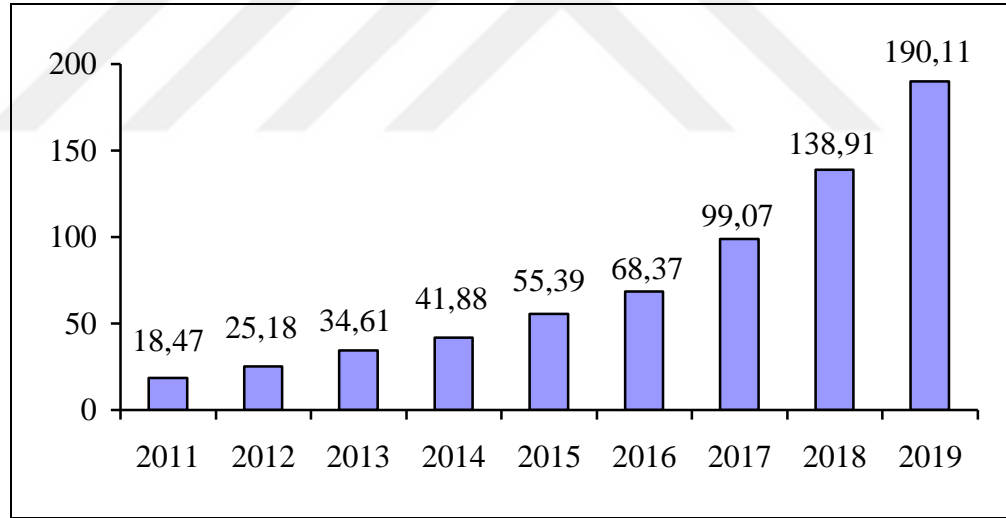
Ekim-Aralık 2019 dönemi itibariyle, internet bankacılığı hizmeti kullanılarak yapılan finansal işlemlerin toplam adedi 120 milyon olup, işlem hacmi ise yaklaşık 1,5 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. EFT, havale ve döviz transferi işlemlerini içeren para transferlerinin işlem hacimleri 1 trilyon TL’ye, işlem adedi ise 66 milyona ulaşmıştır. İkinci sırayı yatırım işlemleri almaktadır. Bu işlemlerin hacmi 286 milyar TL iken, işlem adedi 13 milyon olarak gerçekleşmiştir. İnternet bankacılığında faydalanılarak yapılan toplam finansal işlem adedi bir önceki döneme göre 7 milyon adet artarken, toplam işlem hacmindeki artış ise 192 milyar TL olmuştur (TBB, 2019a).

İnternet bankacılığında finansal işlemler dışında yatırım işlemleri de gerçekleşmektedir. Tablo 4.7’de görüldüğü gibi, Aralık 2019 döneminde yatırım işlemleri hacmine göre ilk sırayı, 87 milyar TL ile hisse senedi işlemleri almıştır. Hisse senetleri işlem adedi bakımından da ilk sırada olup, işlem adedi 7.7 milyon olarak gerçekleşmiştir. Hisse senedi işlemlerini 68 milyar TL işlem hacmi ve 2.6 milyon işlem adetiyle döviz işlemleri izlemektedir. En yüksek ortalama işlem hacmi VİOP’de olmuştur. VİOP’deki ortalama işlem hacmi 67 bin TL olarak gerçekleşmiştir. VİOP’u 63 bin TL’lik ortalama işlem hacmi ile vadeli hesapların takip ettiğini görmekteyiz. Eylül 2019 ile karşılaştırıldığında, Aralık 2019 yılında toplam işlem adedinde 2635, işlem hacminde ise 52 milyar TL’lik bir artış söz konusu olmuştur.

Tablo 4.7. İnternet Bankacılığında Yatırım İşlemleri (TBB, 2019a).

	Eylül 2019		Aralık 2019		Net Değişim		Aralık 2019
	İşlem Adedi (Bin)	İşlem Hacmi (Milyar TL)	İşlem Adedi (Bin)	İşlem Hacmi (Milyar TL)	İşlem Adedi (Bin)	İşlem Hacmi (Milyar TL)	Ort. İşlem Hacmi (Bin TL)
Yatırım Fonları	1.374	50	1.543	60	169	10	39
Döviz İşlemleri	2.612	65	2.308	68	-303	3	29
Vadeli hesaplar	754	43	724	46	-30	3	63
Hisse Senedi	4.995	53	7.740	87	2.746	34	11
Repo İşlemleri	73	3	84	5	11	1	55
Tahvil ve bono	93	2	82	2	-11	-1	22
Altın	436	4	482	4	45	0	9
VİOP	227	13	216	14	-11	1	67
Toplam	10.564	234	13.179	286	2.615	52	22

İnternet bankacılığının sağlamış olduğu faydalarında biri, kartla yapılan ödemelerde kolaylık sağlamasıdır. Paranın yerini kartların aldığı günümüzde internetten yapılan kartlı ödemelerde büyük bir artış yaşanmaktadır.

Şekil 4.1. İnternetten Yapılan Kartlı Ödeme Tutarları (Milyar TL) (BKM, 2020).

Şekil 4.1'de 2011-2019 dönemini ilişkin internetten yapılan kartlı ödemelerin tutarlarını göstermektedir. Şekilden görüldüğü gibi 2011 yılından 2019 yılı sonuna kadar internetten kartla yapılan ödemelerin sürekli artmıştır. 2011 yılında kartla yapılan ödeme tutarı yaklaşık 18.5 milyar TL iken, 2015 yılında 55.4 milyar TL'ye ulaşmış, 2019 yılı sonu itibariyle bu rakam 190 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Yani 2011-2019 döneminde internetten kartla yapılan ödeme tutarlarında 10 katlık bir artış olmuştur.

Günümüzde teknolojiye yaşanan gelişmeler bankalara duyulan ihtiyacı azaltmış, müşteriler bankalara uğramadan EFT, havale, kredi ve döviz işlemleri gibi birçok

bankacılık hizmetini mobil bankacılık yardımıyla tek işlemle yapabilir hale gelmişlerdir.

Ülkemiz açısından mobil bankacılık sistemini kullanan müşteriler yönüyle değerlendirdiğimizde, Tablo 4.8’de görüleceği üzere, bu sistemde kayıtlı olan ve en az bir kez giriş işlemi yapmış toplam müşteri sayısının Aralık 2019 itibariyle 78 milyon kişi olduğu görülmektedir. Bunların %63’ü (49.2 milyon kişi) son üç ayda en az bir kez giriş işlemi yapan kişileri oluşturur. Son bir yıl içerisinde en az bir kez giriş işlemi yapmış mobil bankacılık müşteri sayısı ise 59.1 milyon kişidir.

Tablo 4.8. Mobil Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayıları (TBB, 2020).

	Temmuz- Eylül 2019	Ekim-Aralık 2019
Bireysel müşteri sayısı (bin kişi)		
Aktif (A) (son 3 ayda 1 kez login olmuş)	44.751	47.799
Kayıtlı (B) (en az 1 kez login olmuş)	70.537	75.141
Kayıtlı (C) (son 1 yılda en az 1 kez login olmuş)	54.055	57.272
Aktif (A) / kayıtlı (B) müşteri oranı (yüzde)	63	64
Kurumsal müşteri sayısı (bin kişi)		
Aktif (A) (son 3 ayda 1 kez login olmuş)	1.420	1.479
Kayıtlı (B) (en az 1 kez login olmuş)	2.695	2.897
Kayıtlı (C) (son 1 yılda en az 1 kez login olmuş)	1.912	1.907
Aktif (A) / kayıtlı (B) müşteri oranı (yüzde)	53	51
Toplam müşteri sayısı (bin kişi)		
Aktif (A) (son 3 ayda 1 kez login olmuş)	46.171	49.279
Kayıtlı (B) (en az 1 kez login olmuş)	73.233	78.039
Kayıtlı (C) (son 1 yılda en az 1 kez login olmuş)	55.967	59.180
Aktif (A) / kayıtlı (B) müşteri oranı (yüzde)	63	63

Ekim-Aralık 2019 döneminde toplam bireysel ve kurumsal aktif müşteri sayısı bir önceki Temmuz-Eylül 2019 dönemine göre, yaklaşık 3 milyon 108 bin kişi artmıştır. Ekim-Aralık 2019 döneminde mobil bankacılık hizmeti kullanılarak yapılan finansal işlemlerin toplam adedi 559 milyon, tutarı ise 1,5 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. EFT, havale ve döviz transferi işlemlerini içeren para transferleri, finansal işlem hacminin %58’ini, yatırım işlemleri ise %30’unu oluşturmuştur. Ayrıca söz konusu dönemde, mobil bankacılık aracılığıyla anlık kredi kullanım adedi 1 milyon 707 bin, hacmi ise 31 milyar 631 milyon TL olurken, sigorta satışı ise 1 milyon 332 bin olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2019a).

Günümüzde hızla yaygınlaşan finansal yenilik çeşitlerinden bir diğeri kripto paradır. Kripto paralar, sanal para olarak da tanımlanan günümüzün en ileri kriptoloji (şifre bilimi) yöntemleri ile şifrelenerek internet ağı aracılığı ile kayıt altına alınan ve merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymayan para birimlerine verilen genel bir isimdir. Kripto paralar içerisinde Bitcoin, 2008 yılında ilk olarak ortaya çıkan ve takasa konu olan para birimi olması sebebiyle en popüler kripto para olarak kabul edilmektedir.

Bitcoin'den başka Ripple, Ethereum, Litecoin, Dash ve Doge gibi farklı teknolojiler kullanan başka para birimleri de vardır. Kripto paralar, herhangi bir arz merkezine bağlı olmadıkları için değerleri tamamen piyasanın arz ve talebine göre belirlenmektedir. (ICRYPEX, www.icrypex.com, 14.02.2019).

Kripto para borsası dünyada olduğu gibi Türkiye'de uygulama alanı bulmuştur. Bu çerçevede 6 milyon dolarlık ticaret hacmi ile Paribu ülkemizin en geniş marketli kripto para borsasıdır. Bu borsada BTC, ETH, LTC, HOLO, BTT, XRP, TRON, WAVES, LINK, RVN, BAT, BCH, STELLAR, DOGE, ADA, NEO, USDT ve EOS olmak üzere toplamda 18 kripto para birimi işlem görmektedir. Borsanın kullanımı son derece kolay ve bu kullanım kolaylığını üst düzey özelliklerin bulunduğu mobil uygulaması (Android ve iOS için) takip edilmektedir ve 2FA, SMS ile doğrulama gibi ek güvenlik katmanları mevcuttur. Paribu'yu 3.6 milyon dolarlık hacim ile BtcTurk takip etmektedir. BtcTurk'ün marketinde ise BTC, EOS, ETH, LTC, NEO, XLM, USDT ve XRP olmak üzere 8 kripto para birimi mevcuttur. Borsanın mobil uygulaması olup, 2FA, SMS ile doğrulama gibi ek güvenlik katmanları mevcuttur. BTCTurk'ü ise Koinim takip etmektedir. Borsanın marketinde BTC, LTC, BCH, ETH, DOGE ve DASH üzere toplam 18 kripto para birimi listeleniyor. Borsanın mobil uygulaması yoktur. Son olarak Koinim'i takip eden kripto para borsası ise Koineks'dir. Koineks'in marketinde BTC, ETH, ZCH, TRX, XMR, EOS, ADA, BTT, USDT, BCH, LTC, DOGE, DASH, XRP, XLM, NEM, BTG ve ETC kripto para birimleri listelenmektedir. Koineks'in mobil uygulaması bulunmamaktadır. Kripto borsalarının ülkemiz bankalarının hemen hemen hepsiyle anlaşması olup, TL ile alım yapmak mümkün hale gelmiştir (COINKOLİK, 10.02.2020, www.coinkolik.com).

4.2.3. Organizasyonel Yenilikler

Günümüzde bankalar sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetleri ile daha geniş bir örgütsel yapıya kavuşmuşlardır.

Bankaların bir sigorta şirketi ile yaptığı anlaşma ile o bankanın bireysel ve kurumsal müşterilerine ulaşması yoluyla sigorta ürün ve hizmetleri sunulur hale gelmiştir. Bu çerçevede hayat-hayat dışı sigortaları ile emeklilik ürün ve hizmetleri banka müşterilerinin hizmetine sunulmaktadır (Sezal, 2018: 44).

Bankaların ürün yelpazesini çeşitlendirmeye gitmeleri onların rekabetini artırmış ve müşteri memnuniyeti odaklı çalışmalarını hızlandırmıştır. Müşteri bağımlılığı konusunda sigorta hizmetlerinin sunulması bankalara önemli yararlar sağlamaktadır. Bu yararlardan en önemlisi, sigortacılık faaliyetinin bankalar için alternatif bir kaynağı oluşturmasıdır. Bu yararlanmanın 1990'lı yılların başlarında çok yüksek seviyelere yükselmesi, bankalar arasında rekabete yol açmış ve artan rekabet karlarda azalmaya neden olmuştur (Tunay, 2014: 41).

Müşterilerin sigorta ürünleri dahil tüm finansal hizmet ihtiyaçlarını tek bir bankadan sağlamış olmaları, onlara önemli ölçüde zaman ve para tasarrufu kazandırmaktadır. Bankalar sigorta ürünlerine geleneksel dağıtım kanallarına göre daha düşük maliyetle ulaşabilmektedirler. Bu da müşteriler açısından bir kazanç olmakta ve bu yolla müşteriler bankalardan çok daha ucuza sigorta ürünlerini sağlayabileceklerdir. Ayrıca bankaların müşterilere sağladığı bir diğer kolaylık, cari hesaplar üzerinden sigorta primlerinin rahatlıkla ödenebilmesidir. Bunun dışında banka ile müşteri arasındaki özel ilişkiler sayesinde müşteri ihtiyaçları banka tarafından daha iyi karşılanabilecek ve müşteri taleplerinin karşılanmasına yönelik daha başarılı çözümler üretilmesi mümkün olabilecektir (Tunay, 2014: 42).

Türkiye'deki banka sigortacılığı faaliyetlerinin ne zaman başladığı konusu kesin bilinmemekle birlikte, bu faaliyetlerin yoğunluğunun 2000'li yılların başlarından itibaren düzenli bir gelişim gösterdiği söylenebilir. Bu gelişimde makroekonomik istikrarla birlikte araç ve konut kredilerinde görülen artışların önemli bir rolü olmuştur. Konut ve araç kredilerinde sigorta poliçelerinin bankalar tarafından zorunlu tutulması, bankaların sigortacılık faaliyetini genişletmiştir. Ayrıca bu faaliyet genişlemesinde, bankaların sigorta dağıtım ve pazarlama maliyetlerinin azalmasının da bir etkisi olmuştur (Tunay, 2014: 47).

Bankacılık sistemi 2001 kriz sonrası dönemde yapısal olarak kuvvetlenmiştir. 2005 yılında Bankacılık ve 2007 yılında Sigortacılık Kanunlarının kabul edilmesiyle sigortacılık sektöründeki faaliyetlere hız verilmiştir. Finansal yapıda meydana gelen olumlu gelişmeler banka sigortacılığı alanına olumlu yansımıştır. Bu faaliyet alanındaki büyüklük Avrupa ülkelerine göre düşük olmasına rağmen, ülkemiz açısından banka sigortacılığının payı giderek artmaktadır (Pehlivan, 2013: 35).

Dünyada yaşanan 2008-2009 küresel ekonomik krizin ardından Türk sigortacılık sektöründeki toparlanma hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Özellikle hayat dışı sigortacılık hizmetlerindeki istikrarlı görünüm 2014 yılı sonuna kadar devam etmesine rağmen, sigortacılık faaliyetinde bir miktar azalma olmuştur. Bunun nedenlerinden birisi 2013 yılında bireysel emeklilik sistemi (BES)'e devletin vermiş olduğu %25 oranındaki devlet katkısıdır. BES'e verilen bu teşvikin bir sonucu olarak özellikle tasarruf ağırlıklı hayat sigortalarının popülerliği kaybolmuş ve bu tip sigortalara göre BES'in tercih edilme nedeni artmıştır. İkinci neden olarak ise Amerikan Merkez Bankasının yapmış olduğu açıklamaları ve ülkemiz ekonomisinde yaşanan kur artışlarını gösterebiliriz. Bu durumun yol açtığı ekonomik daralma ve durgunluk, tüm sigorta türlerine olan ilgiyi azaltmış ve bu alanda bir yavaşlama görülmüştür (Saka, 2017: 98).

Günümüzde neredeyse tüm sigorta şirketleri banka şubeleri yardımıyla ürünlerini potansiyel müşterilerine ulaştırabilmektedirler. Bankaların sigortacılık prim üretme oranlarında 2005 yılından sonra hızlı bir artış yaşanmıştır. Örneğin 2005 öncesinde %10'un altında kalan prim üretim oranı, 2011 yılında %20 düzeyini geçmiştir (Tunay, 2014: 47). 2012-Eylül 2017 döneminde ise prim üretiminin yaklaşık %23'ü bankalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde acenteler yaklaşık olarak %60'lık pay ile ilk sırada yer almışlardır. Brokerler %10-11 civarında bir paya sahip olurken, merkezden dağıtımın payı %5-7 aralığında gerçekleşmiştir (Sezal, 2018: 55).

Bankaların sigorta kolları itibarıyla toplam prim üretimine olan katkılarına bakıldığında ise 2008 yılında kaza harici tüm kollarda oran ortalama olarak %15'leri geçmemiştir. 2011 yılında tüm kollarda ortalama %20 düzeyini aştığı görülmüştür. Kaza kolunda 2008-2011 döneminde büyük bir değişim yaşanmamış, oran sadece %44,3'den %46'ya yükselirken (Tunay, 2014: 48), Eylül 2017 tarihi itibarıyla hayat sigortalarının arkasından kaza sigortaları %52,7'lik oranla en yüksek paya sahip olmuştur. Hava araçları, nakliyat, kara araçları sorumluluk, hava araçları sorumluluk ve destek sigortalarındaki pay %10'un aşağısında iken, diğer sigorta kollarında bu oranın üzerinde bir performans gösterilmiştir. Yangın ve doğal afetler, genel zararlar, kefalet, finansal, kayıplar ve hukuksal koruma sigortalarındaki performans ise ortalamanın üzerine çıkmıştır (Sezal, 2018: 56).

Banka dağıtım kanalının sigorta ürünlerinin satışında olduğu gibi bireysel emeklilik ürünlerinin satışında da önemli bir yeri vardır. BES'te yeni yasal düzenlemelerin yapılması ve devlet katkısı teşvikleri müşteri kitlesini genişletmiştir.

2017 yılı sonu itibariyle fon büyüklüğü 67.7 milyar TL'ye yaklaşmış ve yaklaşık 7 milyon katılımcı sayısına ulaşılmıştır (BES 2017 Yılı Gelişim Raporu, 2018: 17).

Şirketler açısından karların azaldığı bir dönemde, dağıtım kanallarında verimliliğin yüksek olması banka kanalını daha cazip yapmıştır. Diğer dağıtım kanalları ile karşılaştırıldığında, banka kanalının müşteriye ulaşmada daha etkin olduğu görülmektedir. Banka kanalı, 2017 Bireysel Emeklilik Gelişim Raporu verilerine göre; BES sözleşmelerinde %20 oranında bir paya sahip iken, %62,1'lik oranla direkt bireysel satış, en yüksek orana sahip dağıtım kanalıdır.

Banka kanalı yoluyla banka şubelerinde gerçekleştirilen BES sözleşmelerinin katkı payının düzenli ödenip ödenmediği daha iyi takip edilmektedir. Bu durum banka kanalının bir avantajını oluşturur. Ayrıca bu kanalın, sürdürülebilir büyüme ve karlılık açısından da önemli olduğu görülmektedir (Sezal, 2018: 57).

2017 yılında sözleşmelere ödenen başlangıç, düzenli ve ek katkı paylarının toplamı 15.697 milyon TL düzeyine ulaşmıştır. Pazarlama kanalı içerisinde en fazla payı alan kanal %71,1'lik oran ve 11.153 milyon TL ile banka kanalıdır. Bankaları %10,8'lik pay ile acenteler ve bunu %9,8 ile bireysel direkt satış izlemektedir (BES 2017 Yılı Gelişim Raporu, 2018: 17).

Bankalar kanalıyla satış sunulan BES ürünlerinde bilgilendirme ve hizmet standartlarının sadece satış öncesinde değil satış sonrasında da devam etmesi, müşteri deneyimine olumlu katkı sağlamasının yanında sektörün uzun dönemdeki gelişimine de olumlu etkilemektedir. Ayrıca bankalar BES ürünlerini talep eden müşterilerine bankacılık hizmetlerinde bazı avantajlar sunmaktadırlar. Bu da banka müşterilerinin memnuniyet düzeylerini arttıran bir faktör olmaktadır. Türkiye'de bankalar belirli zamanlarda müşterilere yönelik kampanya ve bilgilendirme çalışmaları yapmaktadır. Bu çalışmaların neticesinde sistemde daha hızlı bir büyüme sağlanmaktadır. Bankalar tarafından sunulan hizmetin merkezinde müşteri ihtiyacı, sürdürülebilir büyüme, rekabetçi fiyat ve müşteri memnuniyeti gibi hususlar ön plana çıkmaktadır. Sigorta ve emeklilik şirketleri, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak müşteri ilişkileri yönetim sistemini daha etkin yapılandırarak, doğru ürünü doğru müşteriye sunmak hedef olarak belirlenmektedir. Türkiye'de bankacılık ürünlerini tamamlayan sigorta ve emeklilik ürünlerinin geliştirilmesi konusunda bankaların ürün yönetimi ve geliştirme süreçlerinde yer almaları çok önemlidir. Bu kapsamda günümüz dijital çağında müşteriye doğru, hızlı ve kolay ulaşılabilir çözümler sunulması yönüyle Banka kanalının istenilen noktaya gelmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Sezal, 2018: 58).

5. FİNANSAL YENİLİKLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

5.1. Finansal Yeniliklerin Etkileri

Bu kısımda finansal yeniliklerin tüketim-tasarruf, ticaret, finansal piyasalar, ekonomi ve bankacılık sektörüne olan etkileri incelenmektedir.

5.1.1. Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkileri

Tüketiciler elde ettikleri gelirleri ya tüketim harcamaları için kullanırlar yada tasarruf ederler. Gelirin tüketilmeyen kısmını oluşturan tasarruflar tüketim harcamalarını etkilemektedir. Tüketiciler tüketim kararlarını verirken sadece cari dönem gelirlerine bakmazlar, geçmişe yönelik hayat standartları ve geleceğe yönelik beklentiler de dikkate alırlar.

Ekonomide finansal yeniliklerin yaygınlaşması, ekonomik birimlerin zamanlararası tüketim ve tasarruf kararlarını etkilemektedir. Bu çerçevede, ekonomik birimler, gelecekteki risk ve belirsizlikleri dikkate alarak tüketim harcamalarını karşılayabilecek finansal imkânlarla sahip olduklarına inanıyorlarsa, tasarruf yerine tüketim yapmayı tercih edeceklerdir (Aldış, 2012: 22-23).

Tüketiciler açısından finansal yeniliklerin en önemlisini banka ve kredi kartları oluşturmaktadır. Banka kartları ödeme ve vadesiz hesaba erişim imkânlarını sunarken, kredi kartları ile tüketiciler nakit kredi sağlama ve nakit taşımaya gereksinim duymadan ödeme yapabilmektedirler. Bu kartların kullanımının yaygınlaşması bankaları alternatif ödeme sistemleri üzerinde yoğunlaşmasına ve piyasaya yeni ürünlerin sunulmasına neden olmaktadır. Ancak gelir düzeyi düşük olan tüketiciler bankaya olan borçlarının geri ödemesinde zorluk yaşadıkları için, bu durum banka için bir risk oluşturmaktadır. Çünkü harcaması gelirinden fazla olan tüketici geri ödemede faiz problemi ile karşı karşıya kalabilmekte ve bu durum gelirin adil dağılımı bakımından da sorun yaratmaktadır. Bu yüzden, bankaların kredi kartlarını dağıtırken ekonomik birimlerin gelir düzeylerini araştırmaları son derece önemlidir (Aldış, 2012: 23).

Kredi kartı kullanımı toplumda saygınlık kazandırmasının yanında tüketim harcamalarının finansmanında kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca, kredi kartlarında taksitlendirme seçeneğinin bulunması, tüketicilerin ihtiyaçlarının ertelenmesini engellemektedir. Bu durum tüketim harcamaları üzerinde teşvik edici bir unsura sahiptir. Bunun dışında kredi kartlarının ekonomi için, özellikle kriz dönemlerinde harcamaları teşvik yoluyla ekonomiye önemli katkı yaptığı bir gerçektir (Büyükkakın, Cengiz ve Pehlivanoğlu, 2011: 212-213). Kredi kartlarının tüketimi kamçılması yoluyla ekonomideki canlanmayı artırmasına karşılık, hanehalkı tasarruflarını olumsuz etkilemesiyle yatırımlar üzerinde negatif bir etkiye yol açabilecektir.

Kredi kartları kullanıcılarına birçok avantaj sağlamış olsa da bu kartların kullanımında dikkat edilmesi gerekli hususlar bulunmaktadır. Özellikle gelir düzeyi düşük bireylerin sahip oldukları kredi kartlarını aşırıya kaçarak kullanmaları söz konusudur. Bunun nedeni bu kişilerin kredi kartı ile alışveriş yapmaları, sanki onlara para ödemediği alışveriş yapıyor hissini vermesidir. Böyle bir durumda başlangıçta tüketim harcamalarının artması bir rahatlık oluştursa da, sonrasında borçların geri ödenmesinde yaşanabilecek sıkıntılar toplumsal huzursuzluklara yol açabilecektir (Büyükkakın, Cengiz ve Pehlivanoğlu, 2011: 213).

Büyükakin, Cengiz ve Pehlivanoğlu (2011) tarafından yapılan bir ampirik çalışmada, finansal yenilik ve tüketim harcamaları arasındaki ilişki Türkiye bağlamında incelenmiştir. Finansal yenilik göstergeleri olarak kredi kartı ve pos makine sayılarının kullanıldığı çalışmada, kredi kartının, eğitim harcamaları ve diğer harcama grubu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Çalışmanın bir diğer sonucuna göre, pos makinesinin ise konut harcamaları ve diğer harcama grubu üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğuna ilişkin bulgulara erişilmiştir. Yani Türkiye’de finansal yeniliklerin tüketim harcamalarını teşvik edici bir husus olduğu bu çalışmayla kanıtlanmaktadır.

Kredi ve banka kartları dışında finansal yenilikler ile ortaya çıkan elektronik para, diğer bir alternatif ödeme aracıdır. Ekonomik birimler, finansal verilerin kolayca depolanabildiği yazılımlarla birlikte hızla artan taşınabilir bilgisayar ve cep telefonları yardımıyla nakit para kullanımlarını azaltarak dijital ortamda alternatif ödeme yöntemlerini daha tercih eder hale gelmektedirler. Paranın dijital hale dönüştürülmesi ile ortaya çıkan elektronik para kullanımının yaygınlaşması nakit para talebini azaltmaktadır (Aldış, 2012: 23).

Elektronik para hâlihazırda mevcut olan, yani önceden ödemesi alınmış bir parayla ödeme yapılmaktadır. Elektronik para ön ödeme sistemi kullanıldığı için kredi kartlarından farklı olarak sonradan ödeme söz konusu olmadığı için yapılan harcama, para limiti ile sınırlı kalmaktadır. Bu durum tüketicinin mevcut parasından fazlasının harcamasının önüne geçmesi yönüyle tüketiciyi korumaktadır (Güven ve İrmak, 2019: 36). Yani tüketim harcamalarının dizginlenmesi bakımından elektronik para kredi kartına göre avantajlı bir konumdadır. Dolayısıyla bu durumun tasarruflar üzerinde olumlu bir etkisinin olabileceği söylenebilir.

5.1.2. Ticarete Olan Etkileri

Teknolojik gelişmeler, ekonominin her sektörünü etkilediği gibi ticareti de etkilemiştir. Bu çerçevede teknolojiye gelişmeler, ticaretin elektronik ortama aktarılmasını sağlamış, elektronik ticaret veya kısaca e-ticaret kavramı ortaya çıkmıştır. Mal ve hizmetlerin üretim aşamasından dağıtım ve ödeme aşamasına kadar tüm faaliyetler e-ticaret vasıtasıyla yapılabilir hale gelmiştir. E-ticarette çok değişik teknolojik ürünler kullanılmaktadır. Bu ürünlere, telefon, faks, bilgisayar, elektronik ödeme, para transfer sistemleri ve interneti örnek verebiliriz (VİKİPEDİ, <https://tr.wikipedia.org>, 17.04.2020).

E-ticaret sayesinde ticaretin boyutları değişmiş, ticaret ulusal düzeyden küresel hale dönüşmüştür. Bunda dünyada ticaretin serbestleştirilmesinin önemli bir katkısı vardır. İnterneti kullanan ekonomik birimlerin artık bir pazar olarak düşünüldüğü dünyada, e-ticaret yoluyla bu pazara erişim kolaylaşmıştır. Yeni piyasalarda bilişim teknolojilerinin gelişmesi, ticari anlamda yenilikçi düşünme gücüne sahip olan girişimciler için önemlidir. E-ticarette mal ve hizmetlerin tanıtımından, satışına ve ödeme işlemlerine kadar herşey bilgisayar üzerinden yapılmaktadır. Dolayısıyla şirketler, belirledikleri hedef kitlelere bir zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın düşük maliyetlerle ulaşır hale gelmişlerdir. E-ticaretin bir faydası şirketlere büyüme imkanı vermesidir. Çünkü, e-ticaret uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırarak, şirketlere çok uluslu büyük şirketlerin yanında yaşama devam etme ve sürekli büyüme imkanı tanımaktadır. Bu durum dünya ekonomisindeki rekabeti önemli derecede artırmıştır (Aldış, 2012: 24-25).

E-ticaret olayında üç temel kavram üzerinde durulur:

- İşletmeler Arası E-ticaret (Business to Business, B2B)
- İşletmeler İle Müşteriler Arası E-ticaret (Business to Consumer, B2C)
- Tüketiciler Arası E-Ticaret (Consumer to Consumer, C2C)

İşletmeler Arası E- Ticaret: ticari işlemlerin işletmeler arasında internet ortamında destekleyen faaliyetleri içerir. İnternet yoluyla gerçekleştirilen üretici ile toptancı arasındaki ticaret ilişkisi veya toptancı ile perakendeci arasındaki ticaret ilişkisi B2B'ye örnektir. B2B üzerinden yapılan ticaretle işletmelerin maliyetleri düşerken, verimlilikleri ve üretkenlikleri artmaktadır.

İşletmeler İle Müşteriler Arası E- Ticaret: İşletmelerin internet ortamında yürüttükleri faaliyetlerin tüketici ile olan kısmını içerir. B2C yoluyla tüketiciler firmanın üretmiş olduğu ürünler hakkında kolay bir yolla detaylı bilgilere ulaşırlarken, bu bilgiye ulaşmak için yapılan araştırmanın maliyeti düşer. Ayrıca, bu e-ticaret tüketicilerin seçim gücünü artırmakla birlikte, zaman ve mekan kısıtını da ortadan kaldırır. Tüketicilerin firmalardan 7/24 hizmet alabilmesi e-ticaretin önemli bir diğer katkısını oluşturur. E-ticaret sadece tüketicilere değil firmalara da yarar sağlamaktadır. Firmaların tüketicilere ulaşmak için her yerde mağaza açma, reklam yapma zorunluluğu ortadan kalktığı için potansiyel Pazar genişler. Bu yolla işletme maliyetlerinde azalma meydana gelir. Düşen maliyetler aynı zamanda elektronik piyasaların ekonomik verimliliğini de artırır.

Tüketiciler Arası E- Ticaret: İnternet ortamında tüketiciler arasında satış yapılabildiği bir faaliyettir. Söz konusu internet sitelerinde doğrudan satış yapılmamakta, sadece alıcı ve satıcı bir araya gelmektedir. Bu ticarete genel bir örnek olarak açık artırma siteleri verilebilir (Aldış, 2012: 25-26).

5.1.3. Finansal Piyasalara Olan Etkileri

1980'li yıllardan itibaren finansal sistemde, piyasa gelişmeleri ve düzenleyici reformlarla birlikte hızlı bir değişim yaşanmıştır. Bu süreçte uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi hareketleri ile birlikte birçok yeni finansal araçlara ulaşım daha kolay hale gelmiştir (Şerifoğlu, 2014: 20).

Bilgi, iletişim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve yenilikler piyasaların yapısında önemli değişimler yaratmıştır. Bu gelişmeler ve yenilikler sayesinde bilgiye erişim kolaylaşmış ve maliyetler oldukça azalmıştır. Ayrıca bu süreç ulusal finans sistemlerinin uluslararası alanda bütünleşmesini de beraberinde getirmiş ve asimetrik bilgi probleminin ortadan kaldırılmasında etkili olmuştur. Finansal yenilikler, ödeme sistemlerinde büyük gelişmelere neden olmuş ve yaygın teknoloji kullanımı sayesinde bilginin hızla iletilebilmesi sonucunda kararların daha hızlı alınmasına ve bilginin hızla yatırıma, üretime dönüşmesinin yolunu açmıştır. Finansal yenilikler sayesinde bir taraftan bilgiye erişim kolaylaşırken, diğer taraftan da bürokratik engeller ortadan kalkmıştır. Bu yolla finansal piyasaların hem alanları hem de işlem hacimleri gelişmiştir (Molyneux, 2005: 24; Akt. Yardım, 2005: 77-78).

Finansal yeniliklerden beklenen, işlem yönünden piyasaların daha etkin ve daha tam (complete) olmalarıdır. Finansal yeniliklerin iki önemli özelliği vardır. Bunlardan birincisi, işlem bazında etkinliği artırmasıdır. Etkinlik, finansal hizmetlerden yararlanan müşteri için maliyetlerin azaltılması yoluyla sağlanır. Bunun içinde risk paylaşım olanağının artırılması, işlem maliyetlerinin ve asimetrik bilgi probleminin azaltılması gerekir. Ancak bu enformasyon çağında finansal yeniliklerin iyi değerlendirilmediği durumda, bunun büyük bir risk yaratacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Piyasaların

daha tam olma yönünde yaşadıkları süreç, finansal yeniliklerin ikinci önemli özelliğini oluşturur. Tam piyasadan kastedilen dünyadaki bütün yatırım ihtimallerinin dikkate alındığı bir piyasadır. Eğer bazı yatırım imkânları, ihtimaller içerisinde dikkate alınmıyorsa, o zaman tam olmayan bir piyasadan bahsedilecektir. Başka bir ifadeyle, bir kısım yatırımcının sepetinde bulundurmak istediği menkul kıymetler piyasa tarafından karşılanmıyorsa, tam olmayan bir piyasa söz konusu olacaktır (Kaplan, 1999: 10-11).

Finansal sistemin verimliliğini yükseltmesi ve ekonomik gidişin düzenlenmesine yardımcı olması, finansal yeniliklerin finansal sisteme yaptığı en önemli katkıyı oluşturur. Finansal yeniliklerin finansal sistemin işleyişini farklı yönlerden etkide bulunurlar. Birinci olarak, yeni finansal teknikler piyasalardaki boşlukları doldururlar ve düzensizlikleri ortadan kaldırırlar. Bu yönüyle finansal yenilikler farklı tüketici taleplerine cevap verebilme adına daha güçlü ve zayıf çeşitli finansal araçları içerisinde barındırırlar. İkinci olarak, finansal yeniliklerin risk karşısında geniş hedging imkânlarını sunmasıdır. Bu yönüyle hedging kısaca risk yönetimi faaliyetleri olarak ifade edilebilir (Ayyıldız, 2011: 65-66).

Risk yönetiminin bazı yolları ve kombinasyonları söz konusudur. İlk olarak riskli menkul kıymetler, spot, futures veya forward piyasalarda kullanılan risksiz menkul kıymetlerle değiştirilme yoluna gidilerek risk azaltılabilir. İkinci olarak riskin bir merkezde toplanması ve çeşitlendirme ile yeniden dağıtılmasıdır. Üçüncü olarak yinelenen kayıplara karşı sigorta satın alınması risk yönetiminin bir diğer yoludur. Son olarak finansal yeniliklerin aracılık maliyetlerin düşürmesi riski azaltmada etkin bir yoldur. Bu çerçevede ödünç vericilerin mevcut piyasa ve hizmetlere göre kapsamlı bir dağılımı sağlar. Ayrıca, finansal yenilikler finansal piyasa müşterilerine farklı finansal kurumların avantajlarını karşılaştırma imkânı verir (Yardım, 2005: 78).

Kaplan (1999) finansal yeniliklerin finans piyasalarına olan etkilerini şu şekilde açıklamaktadır:

- Mevcut piyasaları daha hızlı büyütür ve derinlik kazandırır.
- Yeni piyasalarının ortaya çıkmasına neden olur.
- Birçok enstrüman için ikincil piyasanın oluşumuna katkı sağlar ve yeni enstrümanların işlem hacmini hızlı bir şekilde artırır.
- Piyasadaki likidite oranlarını artırır.
- Finansal araç sayılarındaki hızlı artış, ekonomik birimlerin tuttukları finansal kompozisyonunda değişikliklere neden olmuştur.
- Ödeme sistemlerinde işlem maliyetlerini önemli oranda düşürür. Bunda teknolojik gelişmelerin önemli bir etkisi vardır.
- ATM ve kredi kartları gibi yeni ürünlerin kullanımı, paranın dolaşım hızını geçmiş dönemlere göre artırmaktadır.
- Piyasa fiyatları yerel ve uluslararası gelişmelerden çok daha fazla etkilenir hale gelmiştir. Bunda teknolojik gelişmenin önemli bir rolü bulunmaktadır.
- Yeni dönemde merkez bankalarına, bankanın etkinliği, güvenliği yanında parasal kontrolü aynı anda sağlanması konularında bazı sorumluluklar düşmektedir.
- Finansal yenilikler, para arzı, para talebi ve aktarım mekanizmasında değişikliklere neden olmaktadır.
- İkincil piyasalarda yaşanan hızlı gelişimler vadeleri kısaltmakta ve bu durum para arzının belirlenmesini zorlaştırmaktadır.
- Finansal yenilikler, repo gibi yeni yatırım araçlarının para arzı tanımları içinde yer almasını zorunlu kılmaktadır.

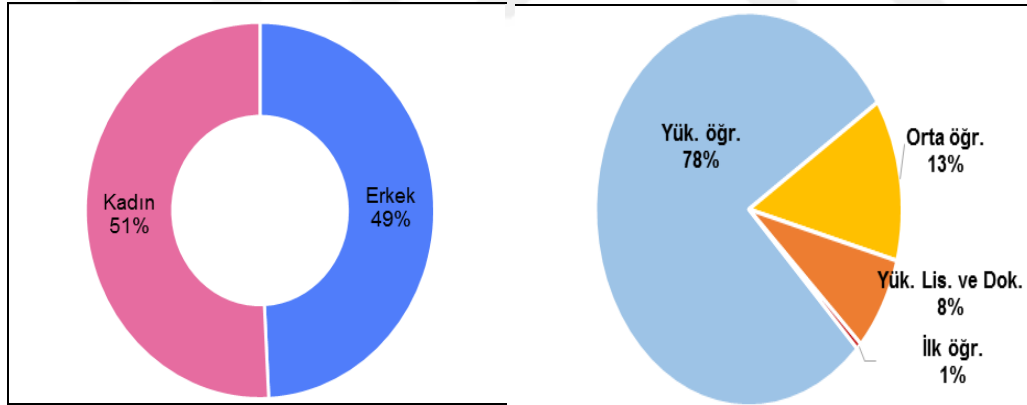
- Finansal yeniliklerin rezerv çarpanlarını ve para arzlarını artırıcı etkileri bulunmaktadır.
- Finansal yeniliklerin bir sonucu olarak, bireylerin para talepleri azalmaktadır. Ayrıca, düşük getiriye sahip varlıkların toplam varlıklar içerisindeki oranı da azalmaktadır.
- Yeni finansal ürünler para talebi istikrarsızlığını artırmakta ve dolayısıyla para talebi tahminini zorlaştırmaktadır.

5.1.4. Bankacılık Sektörüne Etkileri

Bu kısımda finansal yeniliklerin Türk bankacılık sektörüne olan olası etkileri istihdam, rekabet, verimlilik ve karlılık boyutlarıyla incelenmektedir.

5.1.4.1. İstihdam Yapısına Etkileri

Bankalar finansal piyasaların en önemli aktörlerinden birini oluşturur. Bankaların temel fonksiyonu, fon fazlası olan bireylerden fon ihtiyacı olan bireylere doğru bir kaynak transferini gerçekleştirmektir. Ayrıca bankalar, teknolojiye meydana gelen değişimlerin etkisiyle müşterilerine sürekli yeni ürün ve hizmet sunma gayreti içinde bulunurlar (Aldış, 2012: 26-27). Bu açıdan bankalar müşterilerine sorunsuz hizmet sunabilmek adına çalışanlarının işgücü yapısını genellikle yüksek nitelikli kişilerden oluşmasını isterler. Dolayısıyla bankacılık sektöründe istihdam edilen kişilerin teknolojiyi iyi kullanmaları gerekmektedir. Bu durum hiç kuşkusuz çalışanların eğitim düzeyi ile doğrudan ilişkilidir (Yetiz ve Ünal, 2018: 131).

Şekil 5.1. Türk Bankacılık Sektöründe Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Çalışan Oranları (TBB, 2019b).

Türkiye’de bankalarda toplam çalışan sayısı 2019 yılı itibariyle 188.837 kişidir. Bu rakam, bankacılık sektöründe istihdamın önemli bir yer işgal ettiğini gösterir. Çalışanların %51’ini kadınlar, %49’luk bölümünü ise erkekler oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi itibariyle bankacılık sektöründe çalışanların %78’ini yükseköğretim kurumları mezunlarından oluşmaktadır. Bu mezunlar içerisinde %8’lik bölümünü yüksek lisans ve doktora mezunları oluşturmaktadır. Ortaöğretim mezunlarının payı %13 iken, ilköğretim mezunlarının oranı ise %1 seviyesindedir (TBB, 2019b).

Finansal ve teknolojik yenilikler Türk bankacılık sektöründe nitelikli işgücüne olan ihtiyacın artmasına neden olmuştur. Nitelikli işgücünü eğitimle

ilişkilendirdiğimizde bu sektörde çalışanların çoğunun artık üniversite mezunlarından oluştuğunu görmekteyiz. Yani ülkemiz bankacılık sektöründe çalışanların eğitim düzeyleri ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinden lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine doğru kaymıştır.

Tablo 5.1 1990-2019 yılları arasında öğretim durumuna göre bankacılık sektöründe çalışanların sayısını göstermektedir.

Tablo 5.1. Türk Bankacılık Sektöründe Öğrenim Düzeyine Göre Personel Sayıları (TBB, 2019).

Yıllar	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim	Yüksek Lisans ve Doktora
1990	19.521	104.419	36.686	1.428
1995	8.459	89.737	44.426	2.171
2000	3.782	85.672	77.637	3.310
2005	2.022	44.020	82.105	4.111
2006	2.007	43.059	93.387	4.690
2007	2.851	42.135	107.735	5.813
2008	2.724	41.798	119.913	7.163
2009	2.555	39.441	122.015	8.391
2010	2.246	37.246	129.272	9.739
2011	1.915	34.946	134.248	10.309
2012	1.746	33.842	139.446	11.064
2013	1.553	34.088	149.877	11.937
2014	1.449	32.585	154.096	12.756
2015	1.267	30.317	156.484	13.137
2016	1.156	28.292	153.705	13.546
2017	1.007	26.330	152.111	14.056
2018	991	25.648	150.711	14.963
2019	1.110	24.757	147.246	15.724

Tablo 5.1’de görüldüğü gibi bankacılık sektöründe çalışan ilköğretim ve ortaöğretim mezunlarının sayıları yıllar itibariyle azalırken, lisans ve lisansüstü düzeyde mezun olarak çalışanların sayısında belirgin bir artışın olduğu izlenilmektedir. 1990 yılında bankacılık sektöründe çalışan ilköğretim mezunlarının sayısı 19.521 iken, ortaöğretim mezunlarının sayısı 104.419 kişidir. 2019 yılına gelindiğinde bu sektörde çalışan ilköğretim mezunlarının sayısı 1.110 kişinin azalmasıyla düşerken, söz konusu dönemde ortaöğretim mezun çalışan sayısında ise 79.662 kişilik bir azalmayla 2019 yılı itibariyle 24.757 olmuştur. Öte yandan, 1990 yılı verilerine göre bankacılık sektöründe çalışan üniversite mezunlarının sayısı 36.686 iken, yüksek lisans ve doktora kapsayan lisansüstü mezun düzeyinde çalışanların sayısı ise 1.428’dir. 1990 yılından 2019 yılına bu sektörde çalışan lisans ve lisansüstü mezun sayılarında önemli bir artış yaşanmıştır. 1990 yılına göre 2019 yılında üniversite mezunu olarak çalışanların sayısı 4 kat artarak 147.246’ya ulaşırken, lisansüstü eğitilmiş çalışanların oranı ise 11 kat artışla 15.724 kişi olmuştur.

Tablo 5.2 Türk bankacılık sektöründe çalışanlar içerisinde öğrenim düzeyine göre mezun oranlarını göstermektedir.

Tablo 5.2. Türk Bankacılık Sektöründe Çalışanların Öğrenim Düzeyleri (Toplam Sektör Çalışanları İçinde, %)

Yıllar	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim	Yüksek Lisans ve Doktora
1990	12,0	64,4	22,6	0,9
1995	5,8	62,0	30,7	1,5
2000	2,2	50,3	45,6	1,9
2005	1,5	33,3	62,1	3,1
2006	1,4	30,1	65,2	3,3
2007	1,8	26,6	68,0	3,7
2008	1,6	24,4	69,9	4,2
2009	1,5	22,9	70,8	4,9
2010	1,3	20,9	72,4	5,5
2011	1,1	19,3	74,0	5,7
2012	0,9	18,2	74,9	5,9
2013	0,8	17,3	75,9	6,0
2014	0,7	16,2	76,7	6,3
2015	0,6	15,1	77,8	6,5
2016	0,6	14,4	78,1	6,9
2017	0,5	13,6	78,6	7,3
2018	0,5	13,3	78,4	7,8
2019	0,6	13,1	78,0	8,3

Not: Oranlar TBB istatistik verilerine dayanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 5.2’den görüleceği üzere, sektördeki ilköğretim çalışan sayısı 1990 yılında %12 iken, her geçen sene azalarak 2011 yılında %1’in altına gerilemiştir. 2019 yılı itibariyle bu oran %0,6 olarak gerçekleşmiştir. İlköğretim mezun çalışan oranlarında olduğu gibi ortaöğretim mezun çalışanların oranlarında da yıllar itibariyle düşüş gerçekleşmiş 1990 yılında %64,4 olan sektörde çalışan ortaöğretim mezunlarının oranı 2019 yılında %13,1’e gerilemiştir. Diğer taraftan, sektör çalışanları içinde lisans ve lisansüstü eğitim düzeyini kapsayan üniversite mezunlarının oranı yıllara göre önemli oranda artış göstermiştir. Sektörde lisans düzeyinde eğitilmiş çalışanların oranı 1990 yılında %22,6 iken, her yıl artış göstererek 2019 yılında %78 düzeyine ulaşmıştır. Yüksek lisans ve doktora mezunlarını içeren lisansüstü çalışanların oranı da lisans düzeyinde olduğu gibi her yıl artmış, 1990 yılında %0,9 olan oran 2019’da %8,3 olarak gerçekleşmiştir.

Genelde mesleki uzmanlaşma ile birlikte teknolojik yeniliklerin kazanılması ve uygulanması noktasında sektör bağlamında çalışanlardan belli bir yetkinliğe sahip olunması istenmesi, özellikle lisansüstü mezun çalışanlarının artışına bir neden oluşturmaktadır. Ayrıca 1990’lı yıllardan itibaren finansal yenilik türlerinden olan kredi kartı ve banka kartı kullanımının hızlı bir şekilde yaygınlaşması ve daha sonraki yıllarda sektörde internet bankacılığı, mobil bankacılık gibi finansal ve teknolojik yenilikler ortaya çıkmış ve bu yeniliklerle birlikte bir rekabet ortamı doğmuştur. Bu durum, sektörde lisans ve lisansüstü eğitilmiş çalışana yönelik talebin oluşmasının önünü açmıştır.

Bankacılık sektöründe çalışacak kişilerde üniversite mezunu aranan bir özellik olmasına karşılık, artık bitirilen bölüm de önemli olmaya başlamıştır. Örneğin geçmiş yıllarda sektörün ihtiyaç duyduğu bölüm mezunları daha çok iktisat, işletme, maliye ve

bankacılık bölümlerinden mezun olanlar tercih edilirken, bugün artık finansal yeniliklerin getirdiği teknolojilerin etkisiyle mezunlar arasında mühendislik, inovasyon ve bilişim mezunları da tercih edilir hale gelmiştir (Yetiz ve Ünal, 2018: 131).

Tablo 5.3 1990-2019 yılları arasında bankacılık sektöründe personel ve şube sayılarını göstermektedir.

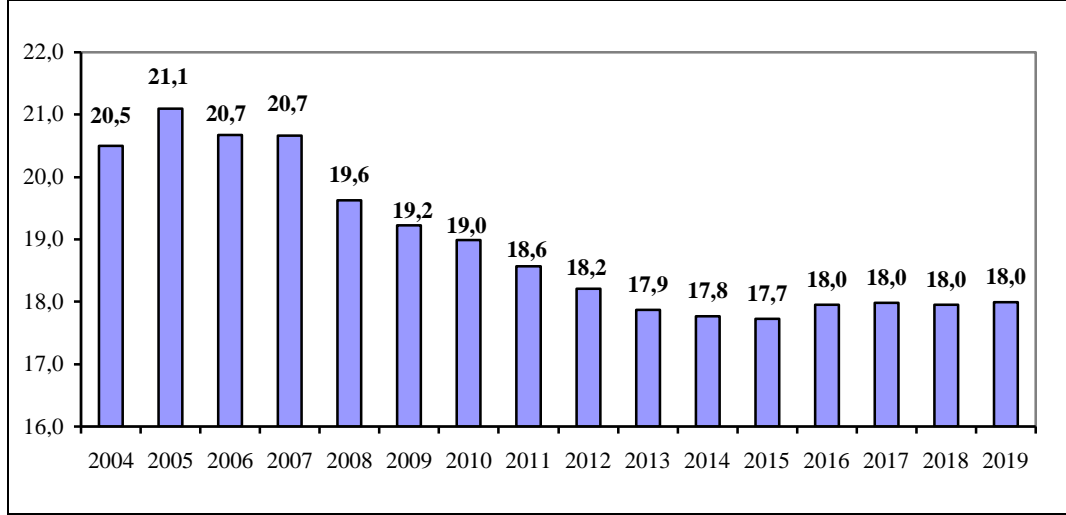
Tablo 5.3. Türk Bankacılık Sektöründe Personel-Şube Sayıları ve Oranları (TBB, 2019).

Yıllar	Personel Sayısı	Personel Sayısı Değişim Oranı (%)	Şube Sayısı	Şube Sayısı Değişim Oranları (%)
1990	162.054	-	5.126	-
1995	144.793	-10,7	4.911	-4,2
2000	170.401	17,7	5.880	19,7
2005	132.258	-22,4	6.247	6,2
2006	143.143	8,2	6.849	9,6
2007	158.534	10,8	7.618	11,2
2008	171.598	8,2	8.790	15,4
2009	172.402	0,5	9.027	2,7
2010	178.503	3,5	9.465	4,9
2011	181.418	1,6	9.834	3,9
2012	186.098	2,6	10.234	4,1
2013	197.455	6,1	11.021	7,7
2014	200.886	1,7	11.223	1,8
2015	201.205	0,2	11.193	-0,3
2016	196.699	-2,2	10.781	-3,7
2017	193.504	-1,6	10.550	-2,1
2018	192.313	-0,6	10.454	-0,9
2019	188.837	-1,8	10.199	-2,4

Tablo 5.3'e bakıldığında bankacılık sektöründe 1990 ile 2015 yılları arasında personel sayılarında sürekli bir artışın yaşandığı görülürken, bu artış seyri şube sayısında da gerçekleşmiştir. Yeni şube sayısındaki artış, yeni personel ihtiyacını doğurmaktadır. Yani söz konusu dönemde sektördeki istihdam artışını yeni şube sayıları ile ilişkilendirebiliriz.

Mobil bankacılık hizmetlerin yaygınlaşması, alternatif dağıtım kanallarının ve bazı hizmetlerin destek hizmeti kuruluşlarından temin edilmesi durumları şube ve çalışan sayılarını etkileyen unsurlardır (TBB, 2019b). 2015 yılına kadar genelde şube ve personel sayılarının arttığı görülmektedir. Ancak, şube sayısındaki artış oranı personel artış oranından daha fazla olmuştur. Bu durum daha fazla şube açılrsa da, personel olan ihtiyacın artmadığını gösterir.

Şekil 5.2 yıllar itibarıyla şube başına düşen personel sayılarını göstermektedir. Şekilden görüldüğü gibi 2004 yılında 20,5 olan şube başına düşen personel sayısı, 2005 yılında az bir artışla 21,1'e yükselirken, 2005 yılından itibaren düşüş göstererek 2019 yılında 18'e gerilemiştir.

Şekil 5.2. Şube Başına Düşen Toplam Personel Sayısı (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Öte yandan, Tablo 5.3 verileri incelendiğinde, 2015 yılından itibaren şube sayılarında önceki yıllara göre bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Buna paralel olarak sektörde istihdam edilen personel sayıları da azalmıştır. Ancak veriler dikkatli bir şekilde incelendiğinde şube sayısındaki azalış oranının personel sayısındaki azalış oranından daha fazla olduğu görülmektedir. Sektörde istihdam oranlarının çok fazla gerilememesinin nedenini, yeni finansal ürünlerin ve teknolojik gelişmelerin sonucu personel ihtiyacından kaynaklandığı ifade edilebilir.

ATM, yeni internet sitesi, yeni çağrı merkezi, yeni bir kredi kartı, operasyonel ve organizasyonel anlamda bankacılık sektöründe yeni iş olanaklarının önünü açmaktadır. Bu çerçevede bireysel bankacılık satış temsilcisi, çağrı merkez operatörü, mobil bankacılık yazılım geliştirme uzmanı ve sistem destek mühendisi gibi alanlarda çalışacak insan için yeni istihdam olanakları sunulmaktadır (Kocaşlı, 2017: 394-395).

Yeni teknolojilerin Türk bankacılık sektörüne uyarlanmasıyla finansal yenilik içerisinde telefon bankacılığı hizmeti vermek üzere kurulan çağrı merkezlerinde çalışanların sektör içerisinde önemli bir paya sahip olduğunu görmekteyiz.

Tablo 5.4 çağrı merkezinde çalışanların sayısı ile bu çalışanların sektör içindeki oranlarını göstermektedir. Tablo 5.4'den görüldüğü gibi 2008 yılında 5.506 kişi olan çağrı merkezinde çalışanların sayısı yıllar itibarıyla önemli bir artış göstererek 2019 yılında 8.712'e ulaşmıştır. Bu rakamlara göre, 2008-2019 döneminde çalışan sayısındaki artış oranı %58,2 olmuştur. Çağrı merkezinde artan çalışan sayısına bağlı olarak, bu kesimin sektörde toplam istihdam edilenler içerisindeki payı da yükselmiştir. 2008 yılında bu oran %3,2 iken, 2019 yılında %4,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5.4. Çağrı Merkezinde Çalışanların Sayısı ve Sektör İçindeki Oranları (TBB, 2019).

Yıllar	Çalışan Sayısı	Sektör İçindeki Oran (%)
2008	5.506	3,2
2009	5.745	3,3
2010	6.508	3,6
2011	6.775	3,7
2012	7.520	4,0
2013	8.007	4,0
2014	7.961	4,0
2015	8.398	4,2
2016	8.971	4,6
2017	9.303	4,8
2018	8.806	4,6
2019	8.712	4,6

Ekim-Aralık 2019 dönemi itibariyle çağrı merkezinde çalışanların %71'ini kadınlar oluştururken, bu oran müşteri temsilcilerinde %73, destek hizmeti veren personelde %69 ve yöneticilerde ise % 57 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, çalışanların mezuniyet durumlarına bakıldığında çalışanların %11'ini lise, %31'ini ön lisans, %55'ini lisans, %3'ünü ise yüksek lisans ve doktora diplomasına sahip kişilerden oluşmaktadır (TBB, 2019).

Finansal yenilikler sonucunda yeni teknolojilerin devreye girmesinin 5-10 yılı kapsayan gelecek dönemde banka çalışanlarını nasıl etkileyeceğine ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak daha çok kurum çalışanlarını etkileyeceği düşünülen bu süreçte, yakın bir zamanda bankaların çağrı merkezleri dahil şube ve operasyon bölümlerinde çalışanların büyük bir bölümü işlerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaklardır (Yıldız, 2017: 29).

5.1.4.2. Rekabet Yapısına Etkileri

İktisat teorisi, rekabetin piyasada faaliyette bulunan firma sayısına bağlı olduğunu açıklar. Bu çerçevede piyasada ne kadar çok firma varsa rekabetinde o kadar fazla olacağı ifade edilir. Buna karşılık rekabetin göstergesini sadece piyasadaki firma sayısı göstermez. Firmaların sergiledikleri davranışlarda piyasada rekabetin bir göstergesi olabilir. Bu bağlamda, firmaların ürün farklılaşmasına gitmeleri, reklam, Ar-Ge harcamaları, satış sonrası hizmet gibi unsurlarda piyasadaki rekabette önemli unsurlardır (Coşkun vd., 2012: 46). Günümüz rekabet koşullarında müşterilerine en iyi hizmeti, en hızlı ve en düşük maliyetle sunan firmalar ayakta kalacaklardır. Bunun yanında gelişen ekonomik şartlara ayak uyduran ve bu doğrultuda müşteri ihtiyaçlarını en iyi karşılayan firmalarda artan rekabet ortamında yaşama fırsatı bulabileceklerdir. Bu açıdan finansal yenilikler, rekabet sürecinde önemli bir konuma sahiptir. Bu yeniliklerle ihtiyaçların maksimum derecede karşılanabilmesi ve bu yapılırken maliyetlerin düşürülmesi müşteri tatmini açısından çok önemli görülmektedir (Yağcılar, 2011: 76).

Finansal sektörde yaşanan küreselleşme ve serbestleşmenin etkisiyle piyasalara yerli ve yabancı yeni bankaların giriş yapması, sektörde firmaların pazar payının korunamamasına yönelik endişelerini artırmaktadır (Yağcılar, 2011: 76). Bankaların

önemli bir gelir kaynağını oluşturan faiz, bankacılık sektöründe yaşanan rekabetin bir sonucu olarak piyasada belirlenmektedir. Rekabetin yoğun yaşandığı bu sektörde, eğer bir banka piyasanın belirlediği mevduat faiz oranının altında bir faiz oranı belirleyip mevduat toplamaya çalışır ve yine piyasanın belirlediği kredi faiz oranının üzerinden bir faiz oranı ile kredi vermeye çalışırsa, müşteri kaybına uğrayacaktır. Ayrıca bankanın karı düşecek ve mecburen piyasayı terk etmek zorunda kalacaktır (Yıldız, 2017: 32).

Bankaların temel kaynağını faiz gelirleri oluşturmaktadır. Piyasada yoğun bir rekabetin olması, bankaların faiz gelirlerini baskı altına alacaktır. Bankaların elde ettiği net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı, rekabetin derecesini ölçmede kullanılan önemli bir göstergedir. Oranın düşük olması rekabetin kuvvetli olduğunu gösterir. Faiz göstergesinin dışında kredilerin toplam mevduat içerisindeki oranı da, rekabet derecesinin ölçümünde kullanılan bir diğer kriterdir. Bu kritere göre, kredilerin toplam mevduat içindeki payının artması piyasada rekabetin yoğunluğuna işaretir (Kocaşlı, 2017: 404-405).

Tablo 5.5 Türk bankacılık sektöründeki rekabet durumunu yıllar itibariyle göstermektedir.

Tablo 5.5. Net Faiz Gelirlerinin Toplam Aktifler ve Toplam Nakdi Kredilerin Toplam Mevduat İçerisindeki Payları (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Yıllar	Net Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler (%)	Toplam Nakdi Krediler / Toplam Mevduat (%)
2003	5,07	48,30
2004	6,45	55,45
2005	5,39	65,74
2006	4,85	74,33
2007	4,88	83,24
2008	4,72	84,10
2009	5,44	80,63
2010	4,30	88,51
2011	3,46	100,99
2012	4,07	106,06
2013	3,72	114,08
2014	3,53	121,61
2015	3,45	123,37
2016	3,65	123,60
2017	3,77	126,63
2018	3,91	122,58
2019	3,85	109,64

Tablo 5.5 incelendiğinde 2004 yılı %6,45'lik oranla net faiz gelirlerinin toplam aktifler içerisinde payının en yüksek olduğu yıldır. 2009'da %5,44 olarak gerçekleşen bu oran, bu yıldan itibaren düşüşe geçmiştir ve 2015 yılında dönemin en düşük seviyesine ulaşmıştır. Net faiz gelirlerinin toplam aktifler içerisindeki payının yüksek olduğu 2004 ve 2009 yıllarını çıkarttığımızda, diğer yıllar açısından net faiz gelirlerinin toplam aktif artışının gerisinde kaldığı bu durum, piyasada rekabetin olduğunu gösterir.

2003-2019 döneminde toplam nakdi kredilerin toplam mevduat içerisindeki paylarına bakıldığında ise, 2018 ve 2019 yılları hariç bu oranların sürekli yükseldiği görülmektedir. 2013 yılında %48,30 olan toplam nakdi kredilerin toplam mevduat

içindeki payı 2017 yılında %126,63 ile en yüksek değere ulaşmıştır. Söz konusu dönemin genelinde toplam nakdi kredilerin toplam mevduat içerisindeki paylarının yükselmesi, bu gösterge açısından da piyasanın rekabetçi bir yapıda olduğunu bize göstermektedir.

Özetle, tüm bu göstergeler Türk bankacılık sektörünün rekabetçi bir yapıda olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle, bankaların sektörde rekabet edebilmeleri, karlılıklarını sürdürebilmeleri ancak finansal yenilikler bağlamında gelişen teknolojiye uyum sağlayarak ve yeni finansal ürünleri geliştirerek ayakta durabilecekleri unutulmamalıdır.

5.1.4.3. Verimliliğe Etkileri

Verimliliği kısaca girdilerle çıktı arasındaki ilişki olarak tanımlayabiliriz. Daha az girdi kullanılarak daha fazla çıktı yani üretim artışının sağlanması verimlilikte temel amaç olup, bu yolla kar ve fayda düzeyi artırılmak istenir.

Bankacılığın hizmet sektörü içerisinde önemli bir yer işgal eder. Bu sektör, ekonomide diğer sektörlerle karşılıklı etkileşim halinde faaliyetlerini yürütmektedir. Bankacılık sektörü sürekli bir değişken yapıya sahiptir. Bu sektörde, finansal aracılık görevini en az kaynak kullanarak gerçekleştirebilen bankanın verimli olacağını söyleyebiliriz.

Literatürde ticari bankalar için girdi ve çıktının ne olacağı konusunda iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlar üretim ve aracılıktır. Üretim yaklaşımında bankalar bir reel sektör işletmesi gibi düşünülerek işgücü ve fiziksel sermayeyi girdi olarak kullanan, bunun karşılığında çıktı olarak mevduat ve kredi hesapları üreten aktörler olarak ele alınmaktadır. Aracılık yaklaşımında ise mevduat ve diğer pasifler girdi olarak işlem görürken, krediler ve diğer aktifler çıktı olarak muamele görmektedir. (Kocaşlı, 2017: 396-397).

Türk bankacılık sektöründeki finansal yenilikler, yeni teknolojilerin kullanılmasının önünü açarak iş organizasyon yapısında değişikliklere yol açmaktadır. Bu kapsamda yeni teknoloji kullanımı, bilgiyi işleme sistemlerinin gelişmesini sağlayarak verimlilik artışlarının neden olmaktadır (Yetiz ve Ünal, 2018: 132). Dolayısıyla finansal yeniliklerin doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde bilgi işleme sistemlerinin gelişimine katkı sunduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Türk bankacılık sektöründe personel ve şube başına düşen bazı parasal büyüklükler, finansal yeniliklerin verimliliğe olan dolaylı katkıları ölçmede yardımcı olabilir.

Tablo 5.6 2013-2019 dönemi itibariyle Türk bankacılık sektöründe ortalama personel başına düşen ortalama toplam aktif miktarı ile ortalama personel başına düşen toplam mevduat büyüklüğünü göstermektedir.

Tablo 5.6'dan görüldüğü gibi ortalama personel sayısı başına düşen ortalama toplam aktifler ve toplam mevduat miktarları yıllar itibariyle artış göstermiştir. Ortalama personel başına düşen ortalama toplam aktif tutarı 2003 yılında 1.804 bin TL iken, bu oran 2019 yılında 11 kat artışla 20.480 bin TL düzeyine ulaşmıştır. Ortalama personel başına düşen toplam mevduat oranında da söz konusu dönemde önemli bir artış gerçekleşmiştir. 2003 yılında ortalama personel başına düşen toplam mevduat 1.262 bin TL iken, bu rakam 2019 yılında yaklaşık 10 kat artışla 12.474 bin TL'ye ulaşmıştır. Tüm bu veriler bankacılık sektöründe çalışan personelin verimliliğinin arttığını göstermektedir. Bu artışta finansal yeniliklerin ve teknolojik yeniliklerin bir etkisi olduğu gibi, emek dışındaki diğer üretim faktörlerin katkısı ile birlikte

ekonomideki gelişmelerin ve talep yapısından kaynaklanan değişimlerinde bunda etkili olduğu ifade edilebilir.

Tablo 5.6. Ortalama Personel Başına Düşen Ortalama Toplam Aktifler ve Toplam Mevduatlar (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Yıllar	Ortalama Toplam Aktifler / Ortalama Personel Sayısı (Bin TL)	Toplam Mevduat / Ortalama Personel Sayısı (Bin TL)
2003	1.804	1.262
2004	2.221	1.553
2005	1.863	1.863
2006	3.068	2.157
2007	3.360	2.246
2008	3.698	2.563
2009	4.217	2.823
2010	4.778	3.275
2011	5.867	3.587
2012	6.481	3.901
2013	7.394	4.536
2014	8.606	4.883
2015	10.285	5.722
2016	11.760	6.833
2017	14.305	8.147
2018	17.936	9.768
2019	20.480	12.474

Bankacılık sektöründe verimlilik değerlemesi açısından kullanabileceğimiz bir başka gösterge, işletme giderlerinin toplam aktifler içerisindeki oranıdır. İşletme giderleri, faiz dışında temel giderleri kapsar. Bankacılık sektöründe temel çıktı aktif olup, temel giderlerle ne kadar fazla aktif üretilebiliyorsa, bu sektörün verimli olduğunu gösterir. Teknolojinin katkısıyla bankalar gider kaleminde yaptığı harcamalar ile daha fazla aktif üretebilme olanağına sahiptirler (Kocaşlı, 2017: 399). Bu bağlamda, finansal yenilik çeşidi kapsamında değerlendirdiğimiz ATM'ler bankalara aktif sağlama noktasında önemli bir konumdadırlar.

Tablo 5.7 2003-2019 dönemi Türk bankacılık sektöründe işletme giderlerinin ortalama toplam aktifler içindeki payını göstermektedir. Tablo 5.7 incelendiğinde işletme giderlerinin ortalama toplam aktifler içindeki payının sürekli azaldığını görmekteyiz. 2003 yılında %3,94 olan oran 2019 yılında %1,77'e gerilemiştir. Bu oranlara göre, söz konusu dönemde Türk bankacılık sektörünün işletme giderlerine karşılık toplam aktif üretme kapasitesinin arttığını ve dolayısıyla verimliliğinin yükseldiği ifade edilebilir.

Bankacılık sektöründe verimlilik açısından değerlendirebileceğimiz bir diğer gösterge toplam gelirler içerisinde ücret, komisyon ve bankacılık hizmet gelirlerinin payını gösteren rasyodur (Kocaşlı, 2017: 401). Finansal yeniliklerin sonucu teknolojik ürün ve hizmetlere ilişkin gelirlerin toplam gelir içindeki payının artması verimlilik artışına işaret eder. Özellikle bankacılık ödeme sistemlerinde giderek yaygınlaşan banka ve kredi kartı gibi finansal yenilik çeşitlerinden alınan aidatlar ve EFT işlemlerinden alınan ücretler bankalar için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır.

Tablo 5.7. İşletme Giderlerinin Ortalama Toplam Aktifler İçindeki Payı (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Yıllar	İşletme Giderleri / Ortalama Toplam Aktifler (%)
2003	3,94
2004	3,57
2005	3,50
2006	3,08
2007	3,01
2008	3,04
2009	2,73
2010	2,63
2011	2,31
2012	2,35
2013	2,28
2014	2,11
2015	1,98
2016	1,90
2017	1,80
2018	1,67
2019	1,77

Tablo 5.8. Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmet Gelirlerinin Toplam Gelirler İçindeki Payı (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Yıllar	Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmet Gelirleri / Toplam Gelirler (%)
2003	7,47
2004	10,43
2005	12,05
2006	11,57
2007	11,50
2008	11,64
2009	12,71
2010	13,80
2011	14,48
2012	13,48
2013	14,61
2014	13,96
2015	13,03
2016	12,18
2017	11,81
2018	10,06
2019	12,20

Tablo 5.8 2013-2019 dönemi Türk bankacılık sektöründe ücret, komisyon ve bankacılık hizmet gelirlerinin toplam gelirler içindeki payını göstermektedir. Tablo 5.8'den görüldüğü gibi, 2003 yılında %7,47 olan ücret komisyon ve bankacılık hizmet gelirlerinin toplam gelirler içindeki oranı, 2019 yılında %12,20 oranına yükselmiştir. Bazı yıllarda kırılmalar olsa da, bu rasyo açısından genel anlamda bir verimlilik artışı görülmektedir. Bu durum, 2003-2019 döneminde Türk bankacılık sektöründe teknolojik ürün ve hizmetlerde verimlilikte bir artışın olduğunu gösterir.

5.1.4.4. Karlılığa Etkileri

Bankalarda diğer işletmeler gibi kar amacı güderler. Karın büyük olması bankanın sektördeki gücünü gösterir. Ayrıca karın büyük olması banka yönetiminin başarısını da ortaya koyar.

Bir bankanın sektörde ne kadar güçlü olduğunu görebilmek için, bankanın aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığına bakılması gerekir. Net karın, aktif toplam içindeki payı aktif karlılığını verir (Yıldız, 2017: 31).

Tablo 5.9 Türk bankacılık sektöründe net karın ortalama toplam aktifler içindeki payını yıllar itibariyle göstermektedir. Bankacılık sektöründe net karın ortalama toplam aktifler içindeki payının yıllara göre dalgalı bir seyir izlediği görülsede, özellikle 2010 yılından günümüze bu oranın %2'nin altında seyrettiğini görmekteyiz. 2003 yılında %2,53 olan net karın ortalama toplam aktifler içindeki payı 2019 yılında %1,16 oranına gerilemiştir. Bu oranın düşmesi bankacılık sektörünün daha rekabetçi bir yapıda olduğunu göstermesi açısından bir fikir verebilir.

Tablo 5.9. Net Karın Ortalama Toplam Aktifler İçindeki Payı (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Yıllar	Net Kar / Ortalama Toplam Aktifler (%)
2003	2,53
2004	2,36
2005	1,72
2006	2,60
2007	2,78
2008	2,05
2009	2,63
2010	2,46
2011	1,74
2012	1,83
2013	1,60
2014	1,33
2015	1,16
2016	1,50
2017	1,62
2018	1,45
2019	1,16

Aktif kârlılığı, bankanın karlılığını göstermesi açısından önemli bir kriter olmasına rağmen, öz kaynak karlılığı bankanın ortakları açısından daha çok önem arz

eder. Net karın öz kaynaklara oranlamasıyla elde elin öz kaynak karlılığı, banka sermayesinin karlılık düzeyini göstermesi açısından önemli bir performans kriteridir (Yıldız, 2017: 31).

Tablo 5.10 Türk bankacılık sektöründe net karın ortalama öz kaynak karlılığı içerisindeki payını yıllar itibariyle göstermektedir.

Tablo 5.10. Net Karın Ortalama Öz Kaynaklar İçindeki Payı (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Yıllar	Net Kar / Ortalama Öz Kaynaklar (%)
2003	18,15
2004	15,76
2005	12,14
2006	21,01
2007	24,77
2008	18,74
2009	22,92
2010	20,12
2011	15,48
2012	15,68
2013	14,19
2014	12,25
2015	11,28
2016	14,28
2017	15,88
2018	14,83
2019	11,48

Tablo 5.10'dan görüldüğü gibi net karın ortalama öz kaynaklar içindeki payın dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2003 yılında %18,15 olan bu oran 2007 yılında %24,77 ile en yüksek seviyesini görmüştür. 2009 yılında %22,92 olan net karın öz kaynaklar içindeki oranı, bunu takip eden yıllarda düşüş göstererek 2019 yılında %11,48 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Küresel ve ulusal ekonomik koşullardaki değişiklikler öz kaynak karlılığını etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye'de öz kaynak karlılık oranlarındaki değişikliklerin ekonomiyle önemli derecede ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Hatırlanacağı üzere bankacılık sektöründe finansal yenilikler kapsamında teknolojik ürün ve hizmetlerden alınan ücret, komisyon ve bankacılık hizmetlerinin toplam gelirler içindeki oranının artmasını verimlilik artışı olarak değerlendirilmıştik. Bu oranın artması ve toplam gider kalemlerinden bazılarını azaltması, sektörün karlılığını etkileyebilecek bir durumdur. Dolayısıyla ücret, komisyon ve bankacılık hizmetlerinden elde edilen gelirlerin işletme giderlerinin içindeki oranının yükselmesi sektörün karlılığı konusunda bize bir fikir verebilir.

Tablo 5.11 Türk bankacılık sektöründe ücret, komisyon ve bankacılık hizmet gelirlerinin işletme giderleri içindeki oranını yıllar itibariyle göstermektedir.

Tablo 5.11. Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmet Gelirlerinin İşletme Giderleri İçindeki Payı (BDDK, www.bddk.org.tr, 23.11.2019).

Yıllar	Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmet Gelirleri / İşletme Giderleri (%)
2004	55,92
2005	56,06
2006	62,56
2007	64,76
2008	62,81
2009	65,93
2010	60,89
2011	64,97
2012	63,96
2013	63,87
2014	65,69
2015	63,42
2016	63,67
2017	67,27
2018	77,95
2019	88,05

Tablodan görüleceği üzere, bankacılık sektörünün ücret, komisyon ve bankacılık hizmet gelirlerinin işletme giderleri içindeki payının yıllara göre genellikle artış trendine sahip olduğu görülmektedir. 2004 yılında %55,92 olan bu pay zaman içerisinde artış göstermiş ve 2019 yılında %88,05’lik bir paya ulaşmıştır. Finansal yenilik bağlamında teknolojik ürün ve hizmetlerden alınan ücret, komisyon ve bankacılık hizmetlerinden elde edilen gelirlerin işletme giderleri içindeki payının yükselmiş olması sektörün karlılığını artırıcı bir etmen olarak değerlendirmek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada özellikle 1970'li yıllardan sonra gerçekleştirilen finansal serbestleşme uygulamaları, finansal sistem içindeki baskının kaldırılmasına yol açarak daha iyi işleyen bir finansal sistemin oluşmasına katkı sağlamış ve bu yolla ekonomik büyümede desteklenmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle beraber finansal yeniliklerde de hızlı bir gelişim süreci yaşanmıştır. Finansal yenilikler sayesinde piyasaya yeni araçların girişi ve finansal araç çeşitliliğindeki artış, finansal kurumların faaliyet alanlarında ve finansal hizmetlerin sağlanma biçimlerinde bir takım değişiklikleri ve gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Finansal piyasaların etkinliğine, verimliliğine ve maliyetlerin azaltılmasına pozitif katkı sağlaması, finansal yeniliklerin öne çıkan önemli özellikleri arasındadır.

Finansal yenilikler işlem maliyetlerinin ve asimetric bilgi probleminin azaltılması yoluyla piyasaların daha etkin olmasını sağlar. Buna karşılık, finansal yenilikler sonucunda para arzı tanımlarının değişmesi ve para talebinin azalması ile para talebinin tahmininde zorlukların yaşanması, finansal yeniliklerin pozitif yönde etkinliğini bozan hususlardır. Ayrıca, finansal yeniliklerin beraberinde getirdiği sektördeki nitelikli personel açığı da etkinlik ve verimliliği azaltan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Finansal yeniliklerin ortaya çıkaran birçok faktör bulunmaktadır. Enflasyon ve faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmalar, ekonomik büyüme, teknolojik gelişmeler, finansal liberalizasyon ve yasal düzenlemeler, yeni finansal ürünleri ortaya çıkaran nedenler olarak sıralanabilir.

Finansal yenilik türleri konusunda literatürde tam bir fikir birliği mevcut değildir. Bunun nedeni, finansal yeniliklerin zaman içerisinde gelişim ve değişiklik göstermesidir. Literatürde genellikle finansal yenilik türleri olarak ürün ve süreç yeniliği olarak değerlendirilirken, Frame ve White (2014), finansal yenilik türlerini, ürün, süreç ve organizasyonel yenilik olmak üzere üç grupta incelemiştir. Bu çalışmamızda finansal yenilikler bu ayırım gözetilerek üç grupta incelenmiştir. Ürün yenilikleri, genelde finansal çerçevede riskten korunma amaçlı ortaya çıkan ürünler olup, bunlar; futures sözleşmelerini, opsiyon sözleşmelerini, swap sözleşmelerini ve forward sözleşmelerini kapsamaktadır. Süreç yenilikleri, teknolojinin finansal alanda yaptığı değişimleri içerir. Bu çerçevede çalışmada günümüzde en yaygın bir şekilde kullanılan süreç uygulamalarına yer verilmiştir. Bu uygulamalar sırasıyla şu şekildedir: ATM, kredi kartları, banka kartları, internet bankacılığı, EFT, EFTPOS, elektronik para, VTM, telefon bankacılığı, NFC ve SWIFT. Finansal yenilik olarak ürün ve süreç yeniliklerinden başka, teknolojiye bağlı değişim ve gelişimlerin beraberinde getirdiği bir diğer yenilik türü organizasyonel yeniliktir. Bu yenilik türü kurum ve organizasyon yapılarındaki değişikliği içerir.

Türkiye'de finans sektörünün önemli hale gelmesi 1980 yılı sonrasına rastlar. Bu yıllardan sonra finans sektörü ekonominin önemli bir parçası haline dönüşmüştür. Finans sektörü içerisinde, TCMB, Bankalar Birliği, Bankacılık Sistemi, Sermaye Piyasaları ve Borsa İstanbul önemli bir yere sahiptir. Finans sektöründeki bu gelişmelere teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerde takip etmiş, bu çerçevede yeni ürün, süreç ve organizasyon bağlamında finansal yeniliklerin gelişimi hızlanmıştır.

Türkiye'de riskten korunma amaçlı türev ürünler ve menkul kıymetleştirme, ürün yenilikleri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, BİST ve VİOP ürün yeniliğine hizmet eden kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. BİST, kurulduğu günden bugüne gerek işlem hacmi gerekse işlem miktarı yönüyle artan bir seyir izlemiştir.

VİOP'da kurulduğu 2005 yılından günümüze BİST'de olduğu gibi işlem hacminde sürekli bir artış görülmüştür. Ülkemizde teknolojik gelişme kaynaklı süreç yeniliklerinin en çok etkilediği alanlar olarak bankacılık ve ödeme sistemlerini gösterebiliriz. İnternet bankacılığı kapsamında kullanılan EFT sistemi ile menkul kıymetlerin bankalar arasındaki transferinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesini sağlayan EMKT sistemi, önemli süreç yeniliklerini oluşturur. Bunun dışında, kartlı ödeme sistemleri ülkemizde yaygın olarak kullanılan finansal yeniliklerden bir diğerini oluşturur. Banka ve kredi kartları kullanılarak genellikle ATM'lerden para çekme ve yatırma, mal ve hizmet satın alma işlemlerinde ise POS cihazları kullanılmaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan rekabetin bir sonucu olarak, bankalar yeni ürünleri tüketicilerin hizmetine sunma yarışına girmişlerdir. Bu bağlamda, bankalarca verilen hizmeti hızlandırmak ve kolaylaştırmak için internet ve mobil bankacılık uygulamalarında hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu sayede bankalara duyulan ihtiyaç azalmış, müşteriler bankaya uğramadan EFT ve havale gibi birçok bankacılık işlemi mobil bankacılığı kullanarak tek işlemle yapabilir hale gelmişlerdir. Finansal yenilik çerçevesinde değerlendirebileceğimiz ve son zamanlarda önemi giderek artan sanal para olarak da tanımlanan bir diğer finans aracı kripto paradır. Kripto para borsası dünyada olduğu gibi ülkemizde de uygulama alanı bulmuştur. Ürün ve süreç yenilikleri konusunda önemli bir gelişme kaydeden Türk finans ve bankacılık sektörü, aynı başarıyı organizasyon yenilikleri konusunda da yakalamıştır. Özellikle bankacılık sektöründe sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetlerinin genişletilip, örgütsel bir yapıya kavuşturulması önemli bir başarıdır. Bu konuda ürün yelpazelerinin çeşitlendirilmesi sektörü daha rekabetçi hale getirmiş ve müşteri tatmini ön planda tutulmaya çalışılmıştır.

Finansal yeniliklerin tüketim ve tasarruf, ticaret, finansal piyasalar, ekonomi ve bankacılık sektörü üzerinde bir takım etkilere sahiptir. Finansal yenilikler, ekonomik birimlerin zamanlararası tüketim ve tasarruf davranışlarını etkileme gücüne sahiptir. Bu çerçevede özellikle banka ve kredi kartlarının ekonomik birimlerin tüketim harcamalarını karşılamada önemli kaynaklık teşkil etmesi, tüketim harcamalarını artırırken, tasarruf oranlarını azaltmaktadır. Finansal yeniliklerin ticarete olan etkilerinde teknolojik gelişmelerin önemli bir katkısı olmaktadır. Ticaretin elektronik ortama aktarılmasıyla ortaya çıkan e-ticaret, ticaretin sadece ulusal değil küresel ölçekte yapılabilmesinin önünü açmıştır. E-ticaret, uluslararası ticarete karşılaşılan birçok engeli kaldırmış ve uluslararası rekabette şirketlere yaşama ve büyüme şansı vermiştir. Finansal yenilikler finans piyasaları üzerinde de önemli etkiler oluşturmuştur. Ulusal finans sistemlerinin uluslararası bütünleşmesinde finansal yenilikler büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca finansal yenilikler sayesinde bir taraftan bilgiye erişim kolaylaşırken, diğer taraftan da bürokratik engellerin ortadan kalkması, finansal piyasaların hem alanlarını hem de işlem hacimlerini genişletmiştir. Finansal piyasaların finansal piyasalara sağlamış oldukları pozitif etkiler dolaylı olarak ekonomiye de olumlu katkı sağlamaktadır. Finansal piyasalarda etkinliğin ve verimliliğin artmasıyla, kaynak dağılımı daha rasyonel bir yolla gerçekleşirken, tasarrufların yatırımlara dönüşmesi kolaylaşmakta ve ekonomik büyüme de bundan olumlu yönde etkilenmektedir.

Finansal yeniliklerin diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektörü üzerinde de bir takım etkileri mevcuttur. Türk bankacılık sektörü bağlamında bu etkiler istihdam, rekabet, verimlilik ve karlılık boyutlarıyla incelenmektedir.

Finansal ve teknolojik yenilikler sektördeki rekabet ortamının artmasına yol açarak, lisans ve lisansüstü mezun işgücüne yönelik talebin artışına neden olmuştur.

Dolayısıyla bu durum bankacılık sektöründe nitelikli işgücüne olan ihtiyacı giderek artırmıştır. Özellikle finansal yenilik içerisinde değerlendirebileceğimiz telefon bankacılığı hizmetleri için kurulan çağrı merkezlerinde istihdam edilenlerin sayısı son on yılda önemli bir artış göstermiştir. Bunun dışında finansal yenilikler sektörün ihtiyaç duyduğu yazılım geliştirme ve sistem destek mühendisliği gibi alanlarda da yeni istihdam imkanlarını sunmaktadır.

Rekabetin derecesini ölçen kriterler, Türk bankacılık sektöründe yoğun bir rekabetin olduğunu göstermektedir. Yoğun rekabet, bankaların ana gelirini oluşturan faiz gelirlerini baskılar. Bu açıdan bankaların sektörde rekabet edebilmeleri ve karlılıklarını sürdürmeleri finansal yenilikler bağlamında gelişen teknolojiye uyum sağlamalarına bağlıdır.

Finansal yeniliklerin bankacılık sektörü üzerine etkilerinden bir diğeri verimliliğe olan etkileridir. Bu sektörde finansal aracılık görevini minimum kaynak kullanarak yerine getiren bankalar verimli olarak nitelendirilir. Türk bankacılık sektöründe personel ve şube başına düşen bazı parasal büyüklükler, finansal yeniliklerin verimliliğe olan katkılarını ölçmede kullanılan iki önemli kriterdir. Bu kriterler çerçevesinde sayısal veriler, sektörde çalışan personelin verimliliğinin yıllar itibariyle arttığını göstermektedir. Bu verimlilik artışında diğer faktörler kadar finansal yeniliklerin de önemli bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Verimliliği ölçen bu kriterler dışında, işletme giderlerinin toplam aktifler içerisindeki oranı ile toplam gelirler içerisinde ücret, komisyon ve bankacılık hizmet gelirlerinin oranı, sektörde verimliliğin ölçülmesinde kullanılan diğer kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki orana ilişkin veriler, yıllar itibariyle bankacılık sektöründe verimlilik artışlarının yaşandığını ortaya koymaktadır.

Finansal yeniliklerin bankacılık sektörünü etkilediği alanlardan bir diğeri karlılıktır. Bu kapsamda, sektörde ücret, komisyon ve bankacılık hizmetlerinden elde edilen gelirlerin işletme giderleri içerisindeki oranının yükselmesi sektörün karlılığının arttığını gösterir. Finansal yenilikler kapsamında bu oranın Türk bankacılık sektöründe giderek artması dolaylı olarak karlılığında arttığı anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, Türk bankacılık sektörü günümüz itibariyle kurumsal olarak dinamik ve güçlü yapısıyla dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir seviyeye gelmiştir. Bunda hiç kuşkusuz teknolojik değişimin desteklediği finansal yenilikleri takip etmenin önemi büyüktür. Finansal yenilikler, sektördeki verimlilik ve karlılık artışında önemli faktörler olmasına karşın, konjonktürün getirdiği olumsuzlukların bertaraf edilmesinde de önemli konuma sahiptirler. Dolayısıyla, sektörde finansal yeniliklere öncelik vermiş finansal kurumlar, daha rekabetçi ve güçlü yapılarıyla ulusal ve küresel çapta ortaya çıkacak siyasi veya ekonomik olumsuzluklardan daha az etkileneceklerdir.

Finansal yeniliklerin ortaya çıkışında teknolojik değişimlerin önemli bir katkısının olduğu düşünüldüğünde, devlete bu alanda bazı sorumluluklar yüklemektedir. İlk olarak, ülkenin genel olarak internet alt yapısının güçlendirilmeli ve bu alana yönelik yatırım teşvikleri verilmelidir. İkinci olarak, finansal yenilikleri takip edebilecek ve bu yenilikleri geliştirebilecek nitelikli personel açığının örgün ve yaygın eğitim kurumlarıyla kapatılması için gerekli çalışmalar yürütülmelidir. Bu kapsamda, mevcut eğitim müfredatlarının bu yönde güncellenmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AĞIR, H., 2003. “İMKB’nin Ekonomik Büyüme Katkısının Ekonometrik Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 136s (yayınlanmamış).
- _____, 2009. “Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi”, Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 280s (yayınlanmamış).
- AJIDE, F. M., 2016. “Financial Innovation and Sustainable Development in Selected Countries in West Africa”, Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation (JEMI), 12(3), ss. 85-111.
- AKÇAOĞLU, E., 1998. Financial Innovation in Turkish Banking, Published by Capital Markets Board, No:127, Ankara, 221s.
- AKSEL, H. E., 1995. “Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları, Yapısı, İşleyiş Mekanizmaları ve Bazı Ülke Örnekleri”, Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, No:21, Ankara.
- ALDIŞ, A. Ö., 2012. “Finansal Yeniliklerin Piyasalara Olan Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 133s (yayınlanmamış).
- ALPERGİN, P., 1990. Bireysel Bankacılık, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 160, Ankara, 55s.
- ALTIN, E., 2006. “Türkiye’de Finans Sektöründe E-İş ve Alternatif Dağıtım Kanallarının Gelişimi ve Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 126s (yayınlanmamış).
- ARIKAN, B., 2015. “Türk Bankacılığında İnovasyon ve Kreatif Bankacılık”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 111s (yayınlanmamış).
- ARNABOLDI, F. ve ROSSIGNOLI, B. “Financial innovation in banking”, http://convegna.unicatt.it/meetings_Arnaboldi_Rossignoli.pdf (10.05.2020).
- AYDIN, Z., 2007. “İşletmelerde Döviz Futures Sözleşmeler İle Kur Riski Yönetimi: VOB (Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası) Uygulaması” Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 172s (yayınlanmamış).
- AYYILDIZ, F. V., 2011. “Finansal Yenilikler ve Finansal Yeniliklerin Bireysel Kredilendirme Sürecine Etkisi”, Yüksek lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 131s (yayınlanmamış).
- BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) <https://www.bddk.org.tr/bultenaylik> (23.11.2019).
- BES (Bireysel Emeklilik Sistemi) 2017 Yılı Gelişim Raporu, 30 Ağustos 2018. https://www.egm.org.tr/Sites/1/upload/files/2017_YGR_TR_BASKI-933.pdf (15.02.2020).
- BKM (Bankalararası Kart Merkezi). <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/> (12.02.2020).
- BİLAL, E., 2015, “Finansal Krizlere Karşı Dayanıklı Bir Enstrüman: Sukuk”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 128s (yayınlanmamış).
- BİRGİLİ, E., AKYEL, N. ve KARACA, N., 2005. “Futures Sözleşmeler ve Muhasebeleştirilmesi”. Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD), Sayı 26, ss. 109-119.

- BLACH, J., 2011. "Financial innovations and their role in the modern financial system-identification and systematization of the problem", e-Finance: Financial Internet Quarterly, 7(3), ss. 13-26.
- BORSADİREKT,
<https://www.borsadirekt.com/osmanli-akademi/yatirim-urunleri/opsiyon-sozlesmeleri> (14.07.2020).
- BORSA İSTANBUL,
<https://www.borsaistanbul.com/veriler/verileralt/vadeli-islem-ve-opsiyon-piyasasi> (12.02.2020).
- BÜYÜKAKIN, F., CENGİZ, V. ve PEHLİVANOĞLU, F., 2011. "Türkiye'de Finansal Yenilik-Tüketim Harcamaları İlişkisi (Ampirik Analiz: 1998-2008). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyomu Özel Sayısı, ss. 207-222.
- CANBAŞ, S ve DOĞUKANLI, H. 1997. Finansal Pazarlar, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 348s.
- CHEROTICH, K. M, SANG, W., SHISIA, A. ve MUTUNG, C., 2015. "Financial Innovations and Performance of Commercial Banks in Kenya", International Journal of Economics, Commerce and Management, III(5), ss. 1242-1265.
- COINKOLIK, <https://www.coinkolik.com/hangi-kripto-para-borsasi-iste-en-iyi-turk-kripto-para-borsasi/> (10.02.2020).
- COŞKUN, M.N, ARDOR, H. N, ÇERMİKLİ, A.H, ERUYGUR, O, ÖZTÜRK, F, TOKATLIOĞLU, İ, AYKAÇ, G, DAĞLAROĞLU, T, 2012. Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 280, İstanbul, 213s.
- CÖMERT, H. ve EPSTEIN, G., 2016. "Finansal Yenilik Yazınındaki Son Gelişmeler", ODTÜ-TEKPOL Bilim ve Teknoloji Politikaları Merkezi, STPS-WP-16/04.
- ÇEKİN, S. E., 2019. "Türkiye'de Finans Sisteminin Yapısı ve Dönüşüm Gereksinimi", SETA Yayınları, Sayı: 290, İstanbul.
- DYNAN, K.E, ELMENDORF, D.W, SICHEL, D.E, 2006, "Can Financial Innovation Help to Explain the Reduced Volatility of Economic Activity?", Journal of Monetary Economics, 53(1),123-150.
https://stps.metu.edu.tr/en/system/files/stps_wp_1604.pdf (16.11.2019).
- ECE, N., 2016, "Finansal Sistemin Temelleri", Finansal Piyasalar ve Kurumlar: Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış, Ed.: Aysel Gündoğdu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 27-47.
- ERGÜL, Ç., 2011. "Bankacılık Sektöründe Kullanılan Bilgi Teknolojilerinden Telefon Bankacılığı ve Ses Kayıt Sistemlerinin Verimliliğe Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 89s (yayınlanmamış).
- ERTÜRK, O., 1994. "Hedging (Risk Yönetimi)". Kalkınma Dergisi, 45, ss. 23-26.
- FİSTİKÇİ, N., 2007. "Döviz Piyasası ve Kur Riskinden Korunma Yöntemleri: Türev Enstrümanlar ve Türkiye'de Kullanılabilirliği", Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 88s (yayınlanmamış).
- FİNANSALGÖZ, <https://www.finansalgoz.com/2017/02/finansal-sistem-nedir.html> (10.05.2020).
- FRAME, W. S ve WHITE, L. J., 2002. "Empirical Studies of Financial Innovation: Lots of Talk, Little Action?" FRB of Atlanta Working Paper, No: 2002-12.
- _____, 2014. "Technological Change, Financial Innovation, and Diffusion in Banking", NYU Working Paper, No: 2451/33549.

- GÖZGÖR, G., 2008. "Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon ve Döviz Üzerine Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 218s (yayınlanmamış).
- GÜMÜŞELİ, S., 1994. "Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri ve Türkiye' de Uygulanması", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 186s (yayınlanmamış).
- GÜNDOĞDU, A. ve TAŞKIN, F. D., 2017. "Analysis of the Relationship between Financial Innovation and the Performance of Turkish Banking System", International Review of Economics and Management, 5(3), ss. 16-32.
- GÜVEN, Ç ve IRMAK, O., 2019, "6493 Sayılı Kanunda Elektronik Para ve Elektronik Para Kuruluşlarının Tabi Olduğu Hukuki Çerçeve", Bankacılar Dergisi, Sayı: 111, ss. 28-51.
- HERGÜNER, A. Ö., 2015. "Financial innovations in Developing Countries: The Case of Turkey", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 115s (yayınlanmamış).
- ICRYPEX, <https://www.icrypex.com/lp/kripto-hesap-basvur?utm> (14.02.2019).
- İŞİN, F. B., 2006. "Teknoloji Araçlarının Bankacılık Sektöründe Uygulanabilirliği ve Türkiye'deki Bu Doğrultudaki Bankacılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi", Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(2), ss. 107-120.
- İLERİ, Y. Y. ve İLERİ, H., 2011. İnternet Bankacılığı ve E-Ticaretin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 14(1-2), ss. 97-108.
- INVESTAZ, <https://www.investaz.com.tr/yatirim/futures-forward-islemleri-arasindaki-farklar#:~:text=Future%20s%C3%B6zle%C5%9Fmeler%20organize%20piyasal arda%20i%C5%9Flem%20g%C3%B6rmektedir.&text=Ancak%20borsa%20piyasas%C5%9Fart%20ve,bankalar%20veya%20bankalar%20aras%C4%B1nda%20ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirilmektedir.> (14.07.2020).
- KALKINMA BAKANLIĞI, 2014. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 190s.
- KABLAN, A., 2005. "Türkiye'de Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi ve Uygulamaları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 170s.
- KAPLAN, C., 1999. "Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri, Türkiye Örneği", TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9910, 33s.
- KAYA, F., 2008. "Kredi Kartları ve Bireysel Müşterilerin Kredi Kartı Tercihine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 266s (yayınlanmamış).
- _____, 2009. Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, Türkiye Bankalar Birliği, No: 263, İstanbul, 190s.
- KETENCİ, G., 2005. "Finansal Yeniliklerin Banknot Kullanımına Etkileri", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genel Müdürlüğü, Ankara, 129s (yayınlanmamış).
- KOCAŞLI, İ.O., 2017. "Yeni Teknolojilerin Türk Bankacılık Sektörüne Ekonomik Etkileri", Journal of Current Researches on Social Sciences, 7(3), ss. 375-412.
- KUTUKIZ, D., 2003. "Finansal Yeniliklerin Gelişimi, Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Üzerinde Deneysel Bir Çalışma", Mali Çözüm, 65, ss. 102-113.

- KÜÇÜKOĞLU, H., 2019. “Dijital Bankacılık Kanalları Kabulünün Üniversite Öğrencileri Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 160s (yayınlanmamış).
- LERNER, J. ve TUFONO, P., 2009. “The Consequences of Financial Innovation: A Research Agenda”,
<file:///C:/Users/Hp/Downloads/The%20Consequences%20of%20Financial%20Innovation%20Draft.122909.pdf> (10.05.2020).
- MATRİKS, (Matriks Bilgi Dağıtım Hizmetleri),
<https://www.matriksdata.com/website/borsa-istanbul-bist> (24.11.2019).
- MICHALOPOULOS, S., LAEVEN ve LEVINE, R., 2009. “Financial Innovation and Endogenous Growth, NBER Working Paper, No: 15356, Cambridge.
- NYAMBARIGA, H. M., 2013. “The Effect of Financial Innovation on the Financial Performance of Commercial Banks in Kenya, A Research Project Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement of the Award of Masters of Science Finance University of Nairobi.
<https://pdfs.semanticscholar.org/493e/df236edba06641ef88e46e44c28630de2c75.pdf> (15.12.2019).
- OKTAYER, A., 2011. “Finansal Yenilikler ve Para Talebi”. Maliye Dergisi, 160, ss. 351-368.
- OKUMUŞ, A., BOZBAY, Z. Ve DAĞLI, R. M., 2010. Banka Müşterilerinin İnternet Bankacılığına İlişkin Tutumları, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36, ss. 89-111.
- ÖNCÜ, M. A., 2012. “Finansal Yeniliklerin İşletme Performansına Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, 130s (yayınlanmamış).
- ÖZBEK, T., 2017. “Bankacılık Sektöründe Finansal Yeniliklerin Performansa Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray, 204s (yayınlanmamış).
- ÖZBEY, A., 2017. “Kur Riski Yönetimi ve Kur Riskinin BİST’TE İşlem Gören Havayolu İşletmeciliği Firmaları Üzerindeki Etkileri, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 90s (yayınlanmamış).
- ÖZDEMİR, L. M., 2005. “İşletmelerde Döviz Kuru Riskinden Korunma (Hedging) Yöntemleri: İMKB’de İşlem Gören İmalat İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 98s (yayınlanmamış).
- ÖZTÜRK, N. ve KOÇ, A., 2006. “Elektronik Para, Diğer Para Türleriyle Karşılaştırılması ve Olası Etkileri”, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(11), ss.207-243.
- PARASIZ, İ., 2000. Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, Banksis Yayınları, Yayın No:82, İstanbul, 360s.
- PATRONTURK.COM,
<https://www.patronturk.com/turev-piyasasinin-buyuklugu-1-5-katrilyon-dolar/> (24.07.2020).
- PEHLİVAN, P., 2013. “Türkiye’de Banka Sigortacılığının Önemi”, 1. Ulusal Sigorta ve Aktüerya Kongresi Bildiriler Kitabı, 6-7 Haziran, Ankara, 462s.
- PİYASAREHBERİ,
<https://piyasarehberi.org/yatirim/yatirim-araclari/111-forward-futures-swap-ve-opsiyon-nedir#:~:text=T%C3%BCrev%20ara%C3%A7lar%20da%20bir%20varl%C4>

- B1% C4% 9F% C4% B1.swap% 20ve% 20opsiyonlar% 20% C5% 9Feklinde% 20s% C4% B1ralanabilir. (14.07.2020).
- QAMRUZZAMAN, M. ve JIANGUO, W., 2017. "Financial Innovation and Economic Growth in Bangladesh, Financial Innovation, 3(19), ss. 1-24.
- SAKA, E., 2017. "Dünyada ve Türkiye'de Bankaların Sigortacılık Uygulamaları" Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 136s (yayınlanmamış).
- SEZAL, L., 2018. "Dünyada ve Türkiye'de Banka Sigortacılığı (Bankasürans) Uygulamaları "Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 641, ss. 41-66.
- SÖYLEMEZ, S.A., 2004. "Teknoloji ve Para Politikaları", Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, 13, ss. 55-73.
- SPK, 2018. Sermaye Piyasası Kurulu 2018 Faaliyet Raporu, 105s.
- SUNGUR, İ., 2013. Türkiye'de Banka ve Kredi Kartları Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi, Bankalararası Kart Merkezi (BKM), İstanbul.
- ŞAHİN, Ö., 2012. "Finansal Yeniliklerin İşletme Performansına Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, 130s (yayınlanmamış).
- ŞERİFOĞLU, M.M., 2014. "Finansal Yenilikler ve Türkiye'de Para Politikaları Üzerine Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 118s (yayınlanmamış).
- TAKAN, M., 2001. Bankacılık, Teori Uygulama ve Yönetim, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 836s.
- TAŞ, S., 1996. "Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye: 1980 Sonrası", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 161s (yayınlanmamış).
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği), 2019. İstatistik Raporlar, Çağrı Merkezi İstatistikleri, Aralık 2019, <https://www.tbb.org.tr> (21.11.2019).
- _____, <https://www.tbb.org.tr/tr/hakimizda/kurumsal/hakinda/gorevleri/13> (21.11.2019).
- _____, 2019a. Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri, Aralık 2019, <https://www.tbb.org.tr> (21.11.2019).
- _____, 2019b. Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, Aralık 2019, <https://www.tbb.org.tr> (21.11.2019).
- TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Banknot+Basimi/> (21.11.2019).
- _____, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <http://www.tcmb.gov.tr> (21.11.2019).
- TUFANO, P., 2002. Financial Innovation, The Hand Book of The Economics and Finance, Holland, 44s.
- TURAN, Z., 2011. "Finansal Piyasalar ve Küreselleşme", Mevzuat Dergisi, 14(162), <https://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.htm> (17.11.2019).
- TUNCER, P.N., 2004. Elektronik Paranın Banknot Kullanımına Olası Etkileri, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 108s.
- TUNAY, N., 2014. "Türkiye'de Bankasürans Uygulamaları ve Türk Banka ve Sigorta Sektörlerine Dinamik Etkileri", BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 8(1), ss. 35-62.
- ULUDAĞ, İ. ve ARICAN, E., 1999. Finansal Hizmetler Ekonomisi, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 541s.

- VARGAS, A. R., 2009. "Assessing The Contribution Of Financial Innovations to the Production of Implicit Services of Financial Intermediation In Costa Rica", IFC Bulletins chapters, in: Bank for International Settlements (ed.), Proceedings of the IFC Conference on "Measuring financial innovation and its impact", Basel, 26-27 Ağustos 2008, No: 31, ss. 445-466
- ÜNAL, M., 2014, "Türkiye'de Finans Sektöründe Bankacılığın Yeri", İzmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülten, ss. 8-14.
- VARICI, İ., 2015. "Elektronik Bankacılıkta Yeni Bir Model: Pospara ve Muhasebe Uygulamaları", Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), ss. 73-87.
- VİKİPEDİ,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Elektronik_ticaret#B2C,B2B_ve_B2E
(17.04.2020).
- YAĞCILAR, G.G., 2011, Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi, BDDK Kitapları, No: 10, Ankara, 185s.
- YARDIM, Ö., 2005. "Finansal Yenilikler ve Ekonomik Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 103s (yayınlanmamış).
- YAVRUTÜRK, R., 2008. "Uluslararası İşletmelerde Döviz Kuru Riski ve Bu Riskin Yok Edilmesi İçin Uygulanan Teknikler: Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 146s (yayınlanmamış).
- YETİZ, F. ve ÜNAL, A. E., 2018. "Finansal Yeniliklerin Gelişimi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri", Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(4), ss. 117-135.
- YILDIZ, Ç.Ç., 2017. "Yeni Teknolojilerin Bankacılık Sektörüne Olan Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye Örneği", Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 39s (yayınlanmamış).
- YILMAZ, M. K., 2002. Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri, Der Yayınları, İstanbul, 143s.
- ZANBAK, M., 2008. "Döviz Kuru Riski Analizi: Türkiye üzerine Ampirik Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 119s (yayınlanmamış).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Ömer Faruk AYDIN
Doğum Yeri ve Tarihi : Kahramanmaraş-Göksun 09-11-1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Bayburt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : KÖK, Y.E., EROL, O., AYDIN, Ö.F., 2019 Uluslararası Lojistik Faaliyetlerin Türkiye Dış Ticareti Üzerine Etkileri, KAYES II. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, 11-12 Nisan 2019.

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : TRT 2007-2009
TÜİK 2009-2011
Vakıflar Bankası 2017- Devam ediyor.

İletişim

E-Posta Adresi : omerfaruk.aydin@vakifbank.com.tr
Tel. : 553 305 9320
Tarih : 17.09.2020